# MŰZEUMI KÖZLEMÉNYEK 1971

1

ORSZÁGOS MUZEUMI TANÁCS

# MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1971

1

ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS

**SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:**

Dr. Czére Béla, Dr. Füzes Endre, Hetés Tibor,
Dr. Korek József (szerkesztő),
Kovács István (szerkesztő)

# A múzeumokban folyó tudományos munka helyzete; feladatok az MSzMP KB tudománypolitikai irányelveinek teljesítésében *

A múzeumok a tudományok sajátos hazai fejlődése folytán számos tudományágban kiemelt helyet foglaltak és foglalnak el hazánkban: bázis intézmények, egyes tudományterületeken pedig a különböző kutatóintézetek partnerei. Szerepüket a tudományos életben két tényező határozza meg:

- működési területeiken szinte kizárólagos őrzői az egyes tudományszakok forrásanyagát jelentő tárgyi gyűjteményeknek. A Természettudományi Múzeum pl. a magyar állat- és növényvilág, valamint embertani anyag egyetlen megközelítő teljességű gyűjteménye. A Magyar Nemzeti Múzeum, ill. a megyei múzeumok egy része a magyar föld és népe korai történetének anyagi kultúráját őrző alapgyűjtemények, csakúgy, mint a Néprajzi Múzeum és néhány vidéki múzeum a paraszti élet anyagi kultúrája vonatkozásában. A művészeti múzeumok az egyetemes és a magyar művészetet reprezentáló gyűjtemények, melyek folyamatos tevékenységük révén az utóbbi 25 évben szintén tudományos bázisgyűjteményekké váltak.

- Az országos múzeumok a szakmai felügyeletük alá tartozó megyei múzeumokkal való együttműködésben - gyűjteményeikre támaszkodva - szaktudományaik területén jelentős alapkutatási tevékenységet fejtenek ki, részesei a Magyar Tudományos Akadémia irányítása alatt álló távlati tudományos terveknek.

---

*Az Országos Múzeumi Tanács 1971. évi február hó 9-én megtartott értekezletének vitaanyaga; tartalmában az eredetivel azonos, alakilag a közzététel igényei szerint kis mértékben módosított szöveg.

# I.

## A tudományos tevékenység főbb irányai

Természettudomány. A múzeumokban a természettudományi kutatás öt fő tudományág területén: ásvány-kőzettani, földtani-őslénytani, növénytani, állattani és embertani szakágakban folyik.

A Természettudományi Múzeum mind az öt szakág területén lényeges feladatokat végez:

- Ásványtára korábban központja volt a hazai ásványtani-kőzettani kutatásoknak. Az utóbbi években hazánkban kifejlődött ipari érdekű kutatási irányzat mellett a Tár jelenleg kiegészítő jellegű munkásságot folytat.

- Föld- és Őslénytani Tára a paleontológia néhány területén, elsősorban a harmad- és negyedkori gerinces és gerinctelen fauna rendszertani, származástani és rétegtani feldolgozásában országos jelentőségű munkát végez.

- Növénytára 1870. óta központja a növénytan hazai rendszertani, florisztikai kutatásainak. Ez a tevékenység a felszabadulás után társulástani és növényföldrajzi kutatásokkal bővült. A Nemzetközi Biológiai Program keretében virágos és virágtalan növénypopulációk vizsgálatát végzi, valamint a biológiai produkciók feltételeit és folyamatát vizsgálja. A Növénytárat hagyományos munkássága, európai jelentőségű herbáriuma, jó szakkönyvtára alkalmassá teszi, hogy országos központja legyen rendszertani, florisztikai és cönológiai kutatásoknak.

- Állattára ugyancsak 1870. óta bázisa a hazai állattani kutatásoknak, a felszabadulás után pedig a klasszikus állattan központi kutatóhelyévé vált. Főfeladata a magyar fauna kutatása – ennek eredményeit tartalmazza a "Magyarország állatvilága" c. akadémiai kiadványsorozat –, valamint a hazai rendszertani és faunisztikai kutatás országos szintű irányítása. Elsősorban olyan állatcsoportokkal foglalkozik, amelyek valamilyen oknál fogva gyakorlati jelentőséggel bírnak.

- Embertani Tára kutatásainak főiránya a történeti antropológia. Komplex kutatásokat végez letűnt társadalmi korok embertani sajátságainak feltárásában és a palaeodemográfia vonalán.

A Természettudományi Múzeum mellett néhány vidéki városban is figyelemre méltó szakmai tevékenység folyik: Szegeden a Tiszakutatás, Veszprémben a Bakony, Pécsett a Mecsek flórájának és faunájának kutatása, Szombathelyen ősnövénytani, Székesfehérváron embertani kutatás a feladata a múzeumok kislétszámú természettudományi egységeinek. Hangsúlyozni kell, hogy a vidéki múzeumokban a természettudományi munka - jelentősége ellenére - az elmúlt évtizedben indokolatlanul visszaszorult.

Régészet. A magyar föld és népe anyagi kultúrájának, gazdasági és társadalmi fejlődésének régészeti módszerekkel való kutatása a XIX. század elejétől kezdődően a múzeumok feladata. A Magyar Nemzeti Múzeum kutatói vetették meg hazánkban a módszeres régészeti tudományos kutatás alapjait.

A felszabadulás után a múzeumi munkában a történelmi materialista szemlélet előtérbe állította a történeti összefüggések feltárását, a gazdasági és társadalomtörténeti kérdések kutatását. A szocialista építés időszakában új feladatként jelentkező országos méretű régészeti leletmentések ellátása az erősödő múzeumi hálózatra épült.

Mind a Nemzeti Múzeum, mind a tanácsi múzeumok dolgozói igen jelentős részt vállaltak a Magyar Tudományos Akadémia által szervezett, részben nemzetközi együttműködés keretében végzett régészeti kutatómunkában (Magyarország régészeti topográfiája, Régészeti Kézikönyv, a különböző hazai összefoglaló corpusok stb.).

A múzeumi kutatómunka szerepe az egyes korszakok, ill. nagyjelentőségű témák kutatásaiban kiemelkedő. A palaeolit korszak kutatása 1945-től kezdődően kifejezetten múzeumi téma;

világraszóló eredménye a vértesszőllősi alsó palaeolit-telep felfedezése és feltárása. Kizárólag a Nemzeti Múzeumban folyik a régészeti állattan művelése: a háziállatok domesztikációjának kutatása. Ugyanennek az intézménynek hagyományos feladata a magyar honfoglalás korának, ill. a magyar középkornak a kutatása is. Az országos és vidéki múzeumok végzik a magyar történelem kiemelkedő emlékhelyeinek (Budai vár, Esztergom, Visegrád, Székesfehérvár) feltárását olyan eredményekkel, hogy a korábbi hazai történetírás idevonatkozó fejezeteinek átdolgozása vált szükségessé. Jelentős kutatások folynak a régészet más korszakaiban (őskor, római kor, népvándorlás kor) is.

A Nemzeti Múzeumra épül a numizmatikai kutatás. Gyűjteménye az antik és a magyar pénzverés szempontjából forrásgyűjtemény; itt készült el a magyar pénzverés- és pénztörténet legtöbb tudományos feldolgozása.

Néprajz. A kutatás első hazai tudományos műhelye és több generáció óta a szakma központi intézménye a Néprajzi Múzeum. Kutatói a magyar anyagi kultúra feltárásával, kisebb részben Európán kívüli népek kultúrájának vizsgálatával foglalkoznak.

A Néprajzi Múzeum nemzetközi gyűjteményei az emberiség fejlődéstörténete korai szakaszainak vizsgálatához adnak segítséget, köztük az obi-ugor, a középázsiai stb. gyűjtemények a magyar őstörténet kutatását is segítik.

A kutatás irányai szinte koncentráltan jelentkeznek a Szabadtéri Néprajzi Múzeum létesítésének szakmai előkészítésében, s ez egyben a gyorsütemű társadalmi átalakulás következtében pusztulásra ítélt népi építkezési és más emlékanyag megmentését is jelenti.

A tudományos munka a gyűjteményekhez szorosan kapcsolódó témák szerint folyik (pl. a magyar nép hagyományos anyagi kultúrájá-

nak kutatása,a népművészet vizsgálata, a törzsi-nemzetségi társadalmak törvényszerűségeinek feltárása stb.), és olyan feladatok elvégzésére irányul, amelyeket adottságok híján más intézmények nem vállalhatnak magukra.

A szakág területén a helyi emlékek felkutatásában, megőrzésében és tudományos feldolgozásában a vidéki múzeumok többsége is komoly szerepet vállal.

Művészettörténet. Kutatása Magyarországon az országos művészeti múzeumokra - a Magyar Nemzeti Galériára, a Szépművészeti Múzeumra,az Iparművészeti Múzeumra -, valamint a Magyar Nemzeti Múzeumra és a Budapesti Történeti Múzeumra alapozódik. Erősödő tudományos tevékenység bontakozik ki néhány megyei múzeumban is, pl. Pécsett, Hódmezővásárhelyen, Szegeden, Szombathelyen, Székesfehérvárott, Szolnokon, Veszprémben, Miskolcon. A vidéki művészettörténeti muzeológia alapját a megyei tanácsok által jelentősen támogatott műtárgyvásárlási tevékenység vetette meg; a munka több helyen kapcsolódik a helyi művészeti alkotó csoportok munkájához és ez sajátos profilú gyűjtemények kialakulását eredményezi.

A magyar művészet történetének kutatásában sok feladat hárul a Magyar Nemzeti Galériára; "A magyar képzőművészet a felszabadulás után", a "Szocialista képzőművészet hagyományai", a "Nemzeti jellegzetességek a magyar képzőművészetben" fő témakörök vonatkozásában munkája a Magyar Tudományos Akadémia munkatervéhez kapcsolódik. Ezekben az átfogó témakörökben számos részfeldolgozás és szintézis született. Az eredmények nagysikerű kiállításokban is realizálódtak.

Az egyetemes és a régi magyar művészet történetének hazai kutatásában a Szépművészeti Múzeum tölti be a tudományos központ szerepét. Kutatótevékenységének súlypontjai: szakkatalógusok, továbbá nagyobb összefoglaló művészettörténeti munkák készítése. Fő kutatási témái: "A klasszikus ókor egyiptomi, görög és római emlékeinek helye az egye-

temes művészetben", "Az európai művészeti korok és iskolák", "A magyarországi gótika", "A népvándorláskori festett oklevelek és falkép-festészet". A tudományos munkának itt is egyenrangú része a kiállító tevékenység, az újabb eredmények ismeretterjesztési, izlésfejlesztő célú közreadása.

A magyarországi iparművészet-történeti kutatások legnagyobb létszámú tudományos műhelye az Iparművészeti Múzeum. Gyűjteményeinek jelentős része határainkon túli területről származik, ezért a hazai témákon kívül az európai anyag vizsgálata is lényeges feladata. Ezt a tevékenységet a múzeum alapvető, hazai vonatkozású kutatási témáihoz - a magyar iparművészet-történet témacsoportonkénti feldolgozásához - úgy illeszti, hogy eredményeit mint előzményeket használja fel. Kiemelkedő tudományos és muzeológiai teljesítmény volt az elmúlt években a nagytétényi Kastélymúzeum komplexumának létrehozása.

Az Iparművészeti Múzeum szervezeti keretei között - a Hopp Ferenc Keletázsiai Múzeumban és a Kína Múzeumban - folyik Ázsia művészetének kutatása is. A tudományos tevékenység elsősorban a múzeum művészeti anyagához kapcsolódik, de összefoglaló jellegű társadalom- és gazdaságtörténeti témákra is kiterjed.

Irodalomtörténet. Mint múzeumi szakág az utóbbi évtizedekben bontakozott ki, de máris jelentős eredményekkel illeszkedett be a hazai tudományos életbe; ma számos szakfeladat profil-gazdája. A Petőfi Irodalmi Múzeum tevékenysége az utóbbi években különösen kritikai kiadványok létrehozásában jelentős. Kezdeményezéseivel és hatékony szakmai tevékenységével az irodalmi emlékhelyek hálózata jött létre. Időszerű törekvése, hogy ezek az emlékhelyek a nagy íróink, költőink munkásságához fűződő kutatások, a hazafias nevelést szolgáló megemlékezések színhelyévé is váljanak. Részt vállal több olyan téma nemzetközileg szervezett kutatásában is, amelyek célkitűzése a XX. századi haladó irodalom tudományos értékelése.

Legújabbkor - munkásmozgalomtörténet. E szakág muzeológiai alapjai szintén az utóbbi évtizedekben - mégpedig a fővárosban és a megyei múzeumokban szinte egyidőben - alakultak ki. A közelebbi múltban megünnepelt politikai évfordulókra rendezett kiállításokkal, ismeretterjesztő és helyenként tudományos irányú feldolgozásokkal számottevően járult hozzá forradalmi hagyományaink széleskörű megismertetéséhez, országos és helyi kultúrpolitikai célok megvalósításához. Gyorsan fejlődött a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum és a megyei múzeumokban is egymás után jöttek létre az újkori osztályok, részlegek. E szakág kibontakoztatása igen időszerű feladat, mert a múzeumokban művelt egyéb társadalomtudományi - főleg a régmúlt társadalmi mozgásait kutató és bemutató - tevékenység mellett a figyelmet a közelmúlt és a jelen korszak döntő változásaira irányítja. A munka fejlesztése megkívánja, hogy a következő években a Magyar Nemzeti Múzeum is fejlessze újkori-legújabbkori gyűjteményét és az ezzel kapcsolatos kutatótevékenységet.

A szakmúzeumok. A szaktárcák közvetlen-, és a Művelődésügyi Minisztérium társfelügyelete alatt működő szakmúzeumok - a Mezőgazdasági Múzeum, a Közlekedési Múzeum, a Hadtörténeti Múzeum, a Posta Múzeum, a Bélyeg-Múzeum, a Tűzoltó Múzeum, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum,a Bányászati Múzeum, a Kohászati Múzeum, az Öntészeti Múzeum, a Vegyészeti Múzeum, a Nyomdaipari Múzeum, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum - szintén jó alapgyűjteményekkel rendelkeznek s közülük egyesek szaktudományuk (pl. mezőgazdaságtörténet, közlekedéstudomány, hadtörténet stb.) komoly kutatóhelyei. Fejlődésük során a szakmúzeumoknak tudományterületük országos bázisgyűjteményévé kell válniok és - a hagyományokat és lehetőségeket figyelembe véve - tevékenységüket vidéken is ki kell fejleszteniök.

A vidéki múzeumok. Megyei tanácsi hatáskörbe utalásuk óta többségükben számottevő fejlődés, növekedés állapítható meg: jelentősen gazdagodtak a már korábban megalapított gyűjtemények, s ezek sora újonnan felvett szakterületek helyi gyűjteményeivel bővült. A kutatók - főként a régészek és a néprajzosok - inten-

zíven vesznek részt a központi vagy országos kutatási feladatokban,de jelentős feladatok megoldását is kezdeményezik; ilyenek pl.a Bakony természettudományi vizsgálata (Veszprém), a regionális néprajzi atlasz-munka (Szolnok), a perspektívikus,történeti igényű régészeti feltárások (Gorsium,Savaria, Fenékpuszta), munkásmozgalmi múzeum alapítása (Szombathely),partizán múzeum létesítése (Nógrád) stb.

Valamennyi múzeumunkban a tudományos tevékenység a legközvetlenebbül a gyűjteményfejlesztésben és a kutatási eredményeket tartalmazó kiadványokban összegeződik. Nem kevésbé rendszeres és alapos kutatómunkát követel azonban egy-egy igényes kiállítás előkészítése, megrendezése is, amely lényegében ugyanúgy jelenti a tudományos eredmények összefoglalását is, mint akár egy-egy monográfia.

A múzeumokra hárul az a nagyfokú szakértelmet igénylő, nagyobbszabású feladat is, hogy felkutassák, nyilvántartásba vegyék, védettség alá helyezzék a nem múzeumokban őrzött - a nemzeti vagyon szempontjából is jelentős - muzeális értékeket.

+ + +

A múzeumok tudományos tevékenységének, eredményeinek értékelésekor a pozitív vonások kiemelése mellett számot kell vetni olyan tényezőkkel is, amelyek a munka színvonalát, ill. mennyiségi és minőségi javítását kedvezőtlenül befolyásolják.

- Részben a tudományszervezési hiányosságok miatt egy-egy szakterületen belül még mindíg kevés az átfogó koncepciójú kutatási téma. Az országos múzeumok egy része még nem alakított ki olyan távlati tudományos tervet, amelynek megoldásába a vidéki szakemberek többségét is bevonhatná. Ugyanakkor az egyéni munkatervekben még mindíg sok az olyan - perifériális - téma, amely a helyi történetnek sem lényeges kérdése. E jelenségek következtében a központi feladatok kimunkálásánál a teherviselés nem egyenletes, a kutatók egy része több téma vizsgálatában is je-

lentős feladatot vállal, mások pedig - kisebb igénybevétellel - lényegében csak tárgy- és adatgyűjtő munkát végeznek.

Ezt a problémát csak elmélyíti, hogy több tudományterületen még nem történt meg az akadémiai és egyetemi intézetek, valamint a múzeumok között a feladatok megosztása, az intézetek tudományos működésének elhatárolása.

- A közelmúltban végzett személyzeti felmérés eredményei rávilágítottak a múzeumi kutatói gárda egyenetlenségére, helyenként kedvezőtlen összetételére. Hátrányos, hogy az 54 tudományos fokozattal rendelkező muzeológus közül csak 4 dolgozik vidéken, a 202 egyetemi doktori címmel rendelkező közül pedig csak 51 (Budapesten 415, vidéken 168 muzeológus működik). Egyenetlen a kutatószemélyzet összetétele a tudományos színvonal és a kor szerinti megoszlás tekintetében is. Több múzeumban nehézkesen folyik a kádermunka a minőségi cserék és az egészséges fiatalítás érdekében.

- A besorolási és bérezési rendszer csak kis mértékben nyújt lehetőséget az anyagi és erkölcsi megbecsülés érvényre juttatására, minőségi cserék következetes véghezvitelére. A kedvezőtlen bérezés miatt a fejlettebb kutatók egy része a jobb munkakörülményeket és bérezést nyújtó akadémiai, egyetemi intézetekbe távozik.

- Több vidéki múzeumban nem sikerült még kialakítani a tudományos munka, valamint a népművelő-ismeretterjesztő tevékenység helyes arányait. Több helyütt a muzeológusok olyan mértékben leterheltek muzeológiai és egyéb - főként igazgatási és adminisztratív - tevékenységgel, hogy tudományos munkát alig tudnak végezni. Ez is oka annak, hogy a vidéki káderutánpótlást mind nehezebb biztosítani.

## II.

## A tudományos munka fejlesztésének feltételei

Az 1963.évi 9. számú törvényerejű rendelet 5. §-ának (1) bekez-

dése kimondja, hogy "Az országos múzeumok saját gyűjtési körükben kimagasló, országos érdekű, területileg és történelmileg teljességre törekvő muzeális gyűjteményt őrző, azt tudományosan feldolgozó és a népművelés szolgálatába állító tudományos intézetek", mégis egyes irányító szervek a legjelentősebb országos múzeumokat sem ismerik el ilyen intézményekként. Ebből következően a múzeumokban a tudományos kutatás feltételei az egyetemekhez és a Magyar Tudományos Akadémia intézeteihez viszonyítva számos tekintetben kedvezőtlenül alakultak.

Az idézett törvényes meghatározásból,továbbá a magyar múzeumoknak a tudományos életben betöltött szerepéből következően az országos múzeumok minden esetben, a szakmúzeumok az általuk folytatott tudományos tevékenységtől függően, alapkutatásokat végző tudományos kutató-intézetekként kezelendők; a megyei múzeumok egyes részlegei, osztályai - a szakági kutatás helybeli adottságaitól függően - tudományos kutatóhelyeknek minősülnek, amelyek szakmai irányítását és felügyeletét az országos múzeumok látják el. E múzeumok kiállítási tevékenysége a tudományos eredményeknek a nagyközönség felé irányuló szintézise; ez a tevékenység - megközelítő hasonlattal élve - az egyetemek és főiskolák oktatómunkájának felel meg.

A múzeumok tudományos tevékenységének teljesebb kibontakoztatása ill. továbbfejlesztése - a tudománypolitikai irányelvek idevágó szakaszainak végrehajtásaként is - a fentebb kifejtett alapelv teljes érvényrejuttatását,s ezen túl az alábbiakban felsorolt követelmények érvényesítését, feltételek megteremtését igényli:

<u>A muzeológusok képzése, továbbképzése, a káderfejlesztés területén</u>

1. A muzeológusképzés javítása érdekében az egyetemek vezessék be múzeumi vendég-előadók szaktárgyi oktatómunkáját. Indokolt,

hogy a nagy szaktekintélynek örvendő múzeumvezetők és kutatók címzetes egyetemi tanári, docensi kinevezést kapjanak.

2. A vidéki szakemberhiány enyhítése céljából a megyék szervezzenek társadalmi ösztöndíjakat tehetséges fiatalok számára, és a végzett ösztöndíjasokat alkalmazzák a megyei múzeumi szervezetnél. Ez eredményezheti, hogy a vidéki szakember-ellátás hiányai kb. 5–8 év alatt megszűnjenek.

3. A múzeumi munkára jelentkező más, végzett fiatalok alkalmazását ugyancsak ösztöndíjjal a legcélszerűbb megoldani. A kétéves ösztöndíjas időszak előírt követelménye az egyetemi doktori cím és a legszükségesebb idegen nyelvekben való jártasság megszerzése lehetne; e feladatok teljesítése a kezdő szakember tudományos ismereteinek megalapozását is elősegítené és lehetőséget adna képességeinek, alkalmasságának bizonyítására is.

4. Fokozni kell a muzeológusokkal szemben a tudományos követelményeket: a minimum az egyetemi doktori fokozat megszerzése. Elő kell segíteni a tudományos fokozatok elérését is. Osztályvezetőig bezárólag a vezetőállások betöltésénél a kinevezés feltételeként a tudományos fokozat előzetes megszerzését kell megjelölni.

5. Főigazgatók, főigazgatóhelyettesek, megyei múzeumigazgatók, osztályvezetők kinevezését időszakra szóló megbízásokkal tanácsos megoldani.

6. Szakterületeink jobb kutató-utánpótlásának biztosítása érdekében célszerű lenne bevezetni egyes országos múzeumainkban az aspiránsképzést.

7. Az országos múzeumokban a szükségleteknek megfelelő időközönként fiatal muzeológusok, múzeumi középkáderek és segéderők számára szaktanfolyamokat kell szervezni.

8. A fiatal kutatók számára folytatni kell az idegen nyelv el-

sajátítására leginkább alkalmas, "függetlenített nyelvtanfolyamok" szervezését oly módon, hogy az állami támogatás párosuljon a kutató által hozott erőfeszítésekkel.

9. A kiemelkedően tehetséges muzeológusok gyorsabb szakmai fejlődése érdekében növelni kell a hosszabb külföldi tanulmányutak és ösztöndíjak igénybevételének lehetőségeit.

10. A múzeumi munka szakmai-társadalmi elismerésére a Művelődésügyi Minisztérium és a Közalkalmazottak Szakszervezete létesítsen évente adományozható Móra Ferenc emlékérmet, amellyel - az Országos Múzeumi Tanács javaslata alapján - a kiemelkedő tudományos és muzeológiai munkát jutalmazni lehet.

11. A tudományos kutatás erősítése érdekében - különösen a természettudományi szak vonatkozásában - lehetővé kell tenni tudományos nívón álló középiskolai tanárok bevonását a múzeumi munkába. E célra a múzeumi szakterület is kapjon középiskolai tanárok részére folyósítható ösztöndíjalapot. El kell érni, hogy a múzeumi munkába bevont tanárok (különösen vidéken) órakedvezményben részesüljenek. Célszerű a nem múzeumi státusban dolgozó tudományos szakemberek külső munkatársként való bevonása is a múzeumi tudományos munkába.

<u>A tudományos munka szervezése, a tartalmi tevékenység korszerűsítése terén:</u>

1. A párhuzamos vagy átfedő tevékenység elkerülése érdekében egyeztetni, ill. rendezni kell a múzeumok, valamint az egyetemi és más kutatóintézetek kutatási területeit, feladatkörét.

2. A múzeumi szakterület tudományos tevékenységében erősíteni kell a szakfelügyeletet ellátó országos múzeumok irányító szerepét; biztosítani kell a szakágak vidéki tudományos terveinek beépülését az országos tervekbe. Az anyagi erőforrásokat döntően a főfeladatok megoldására kell összpontosítani.

3. A múzeumok tudományos feladatai meghatározásakor a közművelődési igények és a népgazdaság által támasztott feladatok figyelembevételével kell eljárni.

4. A tudományos munka magasabbszintű tervezésének előmozdítása, a szakmai képzés-továbbképzés segítése, a tudományos dolgozatok belső elbírálása és a minősítésekben való közreműködés céljából - kiváló múzeumi és külső szakemberek bevonásával - ajánlatos létrehozni (ahol szükséges: újjáalakítani) az országos múzeumok tudományos tanácsait.

5. A megyei tanácsokkal együttműködve felül kell vizsgálni a megyei múzeumi szervezetek szakmai szükségleteit; az országos tudománypolitikai célok, a területi hagyományok és a népművelés érdekei szemmeltartásával több megyeszékhelyen, továbbá egyetemi városainkban egyes tudományszakok tevékenységét ki kell fejleszteni. Különösen fontos, hogy a természettudományok, az ipar- és mezőgazdaságtörténet, valamint a művészettörténet kutatásának néhány regionális bázisát vidéken létrehozzuk.

6. Az intézmények költségvetésében nagyobb anyagi eszközökkel szükséges támogatni az összefoglaló (monográfia) jellegű és a forrásközlő kiadványok megjelentetését.

7. Lehetővé kell tenni, hogy egyes országos múzeumok nemzetközi kapcsolataikat (közös kutatások, gyűjtőexpedíciók, kiállítások szervezése, szimpóziumok, kongresszusok stb.) az akadémiai intézetek gyakorlatához hasonlóan saját költségvetésükbe beépített költségkeret felhasználásával önállóan is bővíthessük.

8. A magyar múzeumok szervezeti és szakmai fejlődése terén mutatkozó elmaradás felszámolása érdekében az Országos Múzeumi Tanács tevékenységében előtérbe kell helyezni a muzeológia módszertani kérdéseinek tudományos vizsgálatát. E munkába be kell vonni azokat az intézményeket is, amelyek e feladatok megoldásához tapasztalatokkal rendelkeznek (pl. a szervezés, a szociológiai felmérések, a dokumentáció stb. terén). Megfelelő előké-

szítés után célszerű lenne a Magyar Nemzeti Múzeum szervezeti keretében egy kis létszámú kutatócsoportot létrehozni, amelynek feladata az önállóan is kutatható muzeológiai témák, továbbá a múzeumokban és a múzeumokon kívül folytatott kutatások összefogása lenne.

+ + +

A távlati feladatok végrehajtását hátrányosan befolyásolja, hogy a múzeumi szakterület jelenlegi bérezési rendszere elavult, a kutatóintézeti-akadémiai szinttől messze elmarad. A tudománypolitikai irányelvek alkalmazásával a múzeumok sajátosságait figyelembe vevő, de lényegében az akadémiai nívóhoz igazodó, differenciált bérrendezést kell megvalósítani.

Gondoskodni kell a múzeumi kutatómunka műszaki, technikai felszerelésének korszerűsítéséről, modern kutatási berendezésekkel, eszközökkel való folyamatosabb ellátásáról is.

# Felszólalás az országgyűlésen*

Tisztelt Országgyűlés!

A népgazdaság IV. ötéves tervéről az Országos Tervhivatal elnöke által beterjesztett törvényjavaslatot a gazdaság, a tudomány, a műszaki és kultúrális élet, valamint az életszínvonal fejlesztése reális tervének tartom, azzal egyetértek.

Helyeslem, hogy a terv legfontosabb és legsúlyosabb társadalmi kérdésünk: a lakáshelyzet megjavítására egyesíti az erőket. Megállapítható, hogy emellett a terv az oktatási, közművelődési és egyéb kultúrális terület legalapvetőbb célkitűzéseinek megvalósítását is biztosítja.

... Magam néhány közművelődési intézmény eredményeiről, gondjairól, továbbá nemzeti kultúránk értékeinek megőrzésével kapcsolatos problémákról kívánok szólni. Mondanivalómat éppen a gyors fejlődésből eredő aránytalanságok, vagy a be nem fejezettség miatti figyelemfelhívás motíválja.

... A történelmünk, kultúránk tárgyi emlékeit őrző és gyűjtő múzeumok szintén fontos szerepet töltenek be közművelődésünkben. A bennük folyó széleskörű tudományos munka és népművelő tevékenység alapján válnak a kultúra és a természet kincsei valóban közkinccsé. A magyar múzeumügy több évszázados múltra tekint vissza, de egyetlen korszakban sem ért el megközelítően

*Részlet Dr. Dömötör János országgyűlési képviselőnek - a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum igazgatójának - az Országgyűlés 1971. évi október havi ciklusán elmondott beszédéből.

sem olyan dinamikus fejlődést, mint a felszabadulás óta eltelt negyedszázadban. A fejlődés egyik, és éppen a népművelési tevékenység hatékonyságát kifejező mutatója, hogy a kiállítás-látogatók száma az elmúlt 20 évben megtízszereződött. 1949-ben még csak 672 ezer látogató tekintette meg múzeumaink kiállításait, a múlt évben pedig már 6 és fél millió fölé emelkedett a látogatók száma.

Ugyanilyen jelentős fejlődést mutat az is - és erre a később elmondandók miatt külön fel szeretném hívni a figyelmet -, hogy az elmúlt 25 esztendőben annyi tárgy került a múzeumok gyűjteményeibe, mint a felszabadulást megelőző 150 esztendő alatt. És éppen e rohamos fejlődésből fakad az egyik legnagyobb gond, probléma, melynek megoldása nélkül tulajdonképpen csak fél munkát végeztünk. Ez pedig az, hogy mint említettem: tárgyi emlékekről van szó, melyek anyagból vannak és az anyag természeténél fogva ki vannak téve különböző károsodásnak. Ahhoz tehát, hogy ezek az emlékek valóban megmaradjanak és az utánunk következő nemzedékek számára is szóljanak népünk múltjáról, alkotó tevékenységéről és dokumentálják korunkat is, nemcsak össze kell gyűjteni ezeket, de meg is kell őrizni, karban kell tartani, állagukat meg kell védeni. És ez az, amiről a gyűjtés örömében, a gyarapodás lelkesítő eredményei közben kissé elfeledkeztünk.

A múzeumokban jelenleg mintegy 6 millió darab műtárgyat őriznek, ezek eszmei, történeti értéke felbecsülhetetlen, nemzeti kultúrkincsünk komoly tényezője. Jelenleg mintegy 50.000 műtárgy kezelése, védelme hárul egy fő ezzel foglalkozó szakemberre, restaurátorra, ami példátlanul sok és megoldhatatlan feladatot jelent. Ha minden szakember maximális teljesítményt nyújt, akkor sem biztosítható a tárgyak állagvédelme. Közben pedig a rozsda, a szú, a penész, a moly minden percben végzi a maga pusztító, romboló munkáját, veszélyezteti nemzeti kincsünket. A megoldás tehát éppen ezért rendkívül sürgős. Hiszen például az egész barokk faállomány most jutott olyan stádiumba, hogy hathatós segítség nélkül megsemmisül. A segítség itt legeredményesebben központilag oldható meg. A termelékeny, korszerű restaurálás,

konzerválás olyan technikai felszerelést igényel, melyet ésszerűen csak országosan lehet kihasználni.

A berendezéseken túl,azonban szükséges javítani a személyi feltételeken is, elsősorban a szakemberképzés megnyugtató megoldásával. Jelenleg főiskolai szinten csak a képzőművészeti restaurátorképzés folyik, ezen túl csak alkalmi tanfolyamok útján és a gyakorlat fájdalmas kudarcaival megfizetett tandíjjal szerzik meg ismereteiket e fontos területen dolgozók. A kezelt, gondozott kultúrális értékekkel arányban álló, szakmai képzés megvalósítása nagyon is sürgető feladat.

Az állagmegóvást természetesen a megfelelő raktározási körülmények is elősegítik, illetőleg,ha e körülmények nem megfelelőek, jelentősen rontják. Sajnos bőven találunk dohos, nedves raktárakat és ezek hatását azt hiszem, nem kell külön ecsetelnem. A fejlődés sajátos ellentmondásossága, hogy míg jelentős új intézményeket hoztunk létre,ugyanakkor régi intézményeink egy része rendkívül mostoha körülmények között végzi munkáját. Még ma is 22 olyan lakás van a fővárosban, amelyek helyiségei korábban múzeumi célokat szolgáltak, túlnyomóan raktárakként.

Tudom, hogy e téren látványos, máról holnapra létrejött megoldással nem lehet számolni. Mégis távlatban, fokozatosan a lakások múzeumi épületekből történő kitelepítése elől ésszerűségi okokból sem lehet kitérni. Mindez azonban természetesen anyagi eszközöket igényel. A múlt év decemberében a kultúrális bizottság e feladat részbeni megoldására fedezet beállítását javasolta az ez évi költségvetésbe. Részben a nem alkalmas idő, részben a kimunkálatlanság miatt akkor nem került költségvetési beépítésre e tétel.Éppen ezért szükségesnek látom most ismételten felhívni a figyelmet,hogy a feladat és veszély továbbra is megmaradt. A problémák éppen a felszabadulás utáni nagyszerű fejlődés és gyűjtőmunka eredményeiből fakadnak, és munkánk befejezése, eredményessége érdekében kell az eddiginél fokozottabban áldoznunk kultúrkincseink megőrzése érdekében.

Múltunk értékeinek, népünk évszázados alkotó munkájának megbe-

csülését szolgálja az a nagyszabású program, melyet műemlékeink védelmében valósítottunk meg, különösen az utolsó tíz évben. E munkánk kedvező értékelését, jelentős nemzetközi visszhangját bizonyítja az UNESCO végrehajtóbizottsága 1966. évi budapesti ülésén elfogadott elismerő dokumentum. Műemlékvédelmünk védett építményeink megóvásával, fennmaradásának biztosításával és hasznosításával nem csak elvont művészeti, kultúrális célokat szolgál, hanem a tudatformálásban, a hazafias nevelésben is jelentős szerepet tölt be. E nagyszabású program eredményeként értük el, hogy ismert mostoha történelmi viszonyaink ellenére ma már megközelíthetően tízezer műemlék, műemlékjellegű és városképi jelentőségű építmény áll védelem alatt.

A munka és anyagi erő, melyet e területre fordítottunk, kifejezi és bizonyítja szocialista kultúrpolitikánk, nemzeti múltunk értékei iránti megbecsülését. Figyelemfelhívásom célja ez esetben pusztán ennyi: a helyreállítás után is egységes intézkedéssel biztosítsuk műemlékeink további megóvását, karbantartását.

Ez a megóvás és karbantartás ma a nem gyakorlati célra használt műemlékeknél eléggé esetleges, nem megoldott. Vannak nagyszerű helyi kezdeményezések - ilyen például a Vas megyei -, de találkozunk kárt okozó közönnyel és nemtörődömséggel is. A negyedik ötéves terv során a műemlékvédelemre fordítani kívánt jelentős hitelek csak akkor lesznek igazán hatékonyak, ha műemlékeink további - helyreállítás utáni - megőrzéséről, védelméről, karbantartásáról is gondoskodunk.

A történelmi korok emlékein kívül még egy jelentős kötelességünk teljesítésének 24. órájában vagyunk, ez pedig népi építészeti emlékeink védelme. Európaszerte egyedülálló népi építészeti emlékeink a fejlődés eredményeként törvényszerűen eltűnnek. A legértékesebbeket és legjellemzőbbeket megmenteni és megőrizni szintén népünk múltjának, alkotó munkájának megbecsülését jelenti.

Befejezésül ... idegenforgalmunk fejlesztésével és e fejlesztés

kultúrális kapcsolatával kívánok foglalkozni. Az idegenforgalom politikai, gazdasági, kultúrális jelentőségéről nem kell külön szólnom, és arról sem,hogy milyen nagyok lehetőségeink e téren, éppen hazánk fekvése, természeti kincsei, tájbeli szépségei és - utoljára, de nem utolsó sorban - kultúrális értékeink miatt is. Az is eléggé ismert, hogy e lehetőségeinket eddig nem használtuk ki kellően és éppen ezért őszinte örömmel üdvözlöm azt a jelentős és nagyszabású fejlesztést, amelyet a javaslat előirányoz.

... Véleményem szerint az eddigieknél jobban, erőteljesebben kell idegenforgalmunk fejlesztésénél a kultúrális szolgáltatásokra gondolni. Egyrészt azért, mert az idegenforgalom nyilván nemcsak gazdasági hasznot jelent, hanem hozzájárul a hazánkról, szocialista társadalmunkról alkotott kép kialakításához is.Kultúrális értékeink megmutatásával hozzájárulhatunk a még mindíg eléggé elterjedt "puszta-romantika" felszámolásához. Ezen túl az idegenforgalom kultúrális szolgáltatásainak fejlődése nemcsak eszmei célokat szolgál, hanem sok esetben konkrét gyakorlati haszonnal is jár. A Balaton mellől rossz idő esetén éppen a kiegészítő kultúrális programok hiánya miatt gyakran idő előtt távoznak az üdülők. Ezt szóvá teszi minden évad kezdetén bőven a napi sajtó,eddig igen mérsékelt eredménnyel. Néhány kiragadott példa: amilyen örömöt jelent például a Tihanyi Múzeum százezres látogatottsága és a Balatoni Nyári Tárlat léte, éppen olyan fájdalmas, hogy a látogatottabb déli parton nincs egyetlen kiállító helyiség sem.Nemcsak kultúrális érdek, hogy ez minél előbb létrejőjjön, hanem nyilvánvalóan idegenforgalmi szempontból is lényeges. Ugyanúgy, a mai magyar festészet legkarakteresebb, legegységesebb közössége: a Vásárhelyi Iskola alkotásainak bemutatására épitendő Alföldi Galéria létesítése nemcsak művészeti szempontból fontos, hanem kitűnően szolgálná az értékes, tartalmas idegenforgalmi programok kialakítását is. Nehezen érthető, de tény, hogy fővárosunkban a magyar népművészet egyetlen kiállításban sem látható, a Néprajzi Múzeum pedig nem megfelelő raktározási körülmények mellett ugyan, de ezrével őrzi népművészetünk nagyszerű alkotásait, csak éppen bemutatni

nem tudja. A múlt évben a Nemzeti Galéria nagyvonalú gesztusa folytán került megrendezésre a rendkívüli sikert aratott népi kerámia kiállítás. Az idén azonban semmi hasonlóra nem került sor. Nemcsak kultúrális, nemcsak múzeumi érdek tehát, hogy a fővárosban a magyar népművészet alkotásai láthatók legyenek; szolgálná ez nemzeti önismeretünket és idegenforgalmunkat egyaránt. A megfelelő megoldást itt nem az alkalmi kiállító terem rendelkezésre bocsátása, hanem a Néprajzi Múzeum évek óta húzódó építési problémájának jövőbe tekintően is kielégítő elintézése adja.

Lehetne tovább sorolni a példákat, melyekben az idegenforgalom és a kultúra érdekei találkoznak. Az erők egyesítésével a közös cél hasznosan szolgálható és a ráfordított forintok eszmeiekben - és jórészt anyagiakban is - megtérülnek. Gyümölcsöző és részben példamutató kapcsolat alakult ki már eddig is a műemlékvédelem és az idegenforgalmi intézmények között számos műemlék hasznosítására. Hasonló jó együttműködés szükséges és megvalósítható a közös kultúrális célok szolgálatára is.

Befejezésül: miután észrevételeim a beterjesztett törvényjavaslatban foglalt arányokat és főfejlesztési célokat nem érintik, ezért azt, javaslataimnak a végrehajtás során való figyelembevételét kérve, elfogadom és elfogadásra ajánlom.

# A múzeumpedagógiai munka a Német Demokratikus Köztársaságban

A fasizmus leverése után Kelet-Németországban - a mai NDK-ban - az antifasiszta-demokratikus rendszer feltételei között új szakasz indult meg az iskolák és a múzeumok együttműködésében. Sok pedagógus nyújtott segítséget ahhoz, hogy a múzeumok rendszeres politikai nevelőmunkát is végezzenek s így mindinkább a népnevelés színhelyévé váljanak.

Különösen a szovjet pedagógia és a szovjet múzeumok tapasztalatainak, valamint a német iskola- és múzeumügy demokratikus hagyományainak alkalmazásával a következő években a múzeumok és az iskolák együttműködésének számos jó példája alakult ki. E példák először főleg a művészeti nevelésre terjedtek ki, sokoldalúságukban túlszárnyalták az előző állapotokat, de csak egy szűk szakterületre szorítkoztak.

Az NDK további szocialista fejlődése során a népművelésben és a múzeumpedagógiai munkában további jelentős eredmények születtek. Ezek nemzetközi érdeklődést is kiváltottak.

Az egységes szocialista oktatási rendszer alapelveinek előkészítésére - amint azt a SED (Szocialista Egységpárt) VI. Kongresszusa határozatba hozta - 1962-ben összeült a pedagógusok és a muzeológusok egy kis aktív csoportja, hogy a múzeumoknak az egységes szocialista oktatási és nevelési munkába való bevonására javaslatokat dolgozzon ki. Ezek a javaslatok alapos megvitatás után a Központi Állami Bizottság elé kerültek.

A javaslatból törvény született, amelyben a múzeumokat kötelezték az egységes szocialista nevelési rendszer támogatására. A

törvény 6. §-ának (5) bekezdése kimondja, hogy "... a múzeumoknak az oktatási és nevelőmunkát támogatniok kell", 67. §-ában pedig ez áll: "... a múzeumok és emlékhelyek, kiállítások... az oktatási munkát minden fokon támogassák,adjanak alkalmat a polgároknak ahhoz, hogy képzettségüket kiszélesíthessék és elmélyíthessék."

1963-ban az NDK Népművelési Minisztériumának tudományos tanácsában "Iskola és Múzeum" elnevezésű munkacsoport alakult (ma Múzeumpedagógiai Munkacsoport a neve), s ezzel az iskolák és a múzeumok együttműködésében új szakasz kezdődött. Ebben a munkacsoportban pedagógusok és muzeológusok közösen és tervszerűen vizsgálják az iskolapedagógia és a múzeumpedagógia kérdéseit,de múzeumpedagógiai kutatómunkát is folytatnak.

A csoport 1963 júniusában a berlini Német Történeti Múzeumban tartotta alakuló ülését. Itt megvitatták és megszavazták "A múzeumok bevonása az egységes szocialista oktatási és nevelési munkába (különös tekintettel az iskolák és a múzeumok együttműködésére)" című téziseit. A téziseket még ugyanebben az évben nyilvánosságra is hozták a "Neue Museumskunde" és a"Pädagogische Forschung" című folyóiratokban. Ugyancsak ezévben további munkaüléseket is rendezett a csoport - mégpedig Drezdában és Lipcsében, - a különböző múzeumok múzeumpedagógiai munkájának tanulmányozása céljából. A lipcsei Néprajzi Múzeumban tartott ülésén az ottani tanárok részvételével kollokviumra is sor került.

1964-ben felvették az "Iskola és Múzeum" munkacsoport munkatervét az NDK évi pedagógiai kutatási tervébe. A munkakonferenciákat Weimarban (a Goethe Nemzeti Múzeumban), Wernigerodeban és Schwerinben (a Politechnikai Múzeumban) tartották. A munkacsoport tagjai tanulmányozták a különböző múzeumok oktatási és nevelőmunkáját, hogy a múzeumpedagógiai tapasztalatok általánosítására indítékot kapjanak.

1965-ben a berlini Német Történeti Múzeumban és a potsdami Po-

litechnikai Múzeumban ültek össze a munkacsoport tagjai. Résztvettek egy, - a német történelem egy fejezetének bemutatása tárgyában megtartott - kollokviumon és tanulmányozták a Politechnikai Múzeum szervezetét és munkamódszerét. Az eddigi tapasztalatok eredményeképpen javaslatokat küldtek az NDK valamennyi körzeti tanácsához (azok Népmüvelési és Kultúrális Osztályaihoz) "Utasítások egy múzeum meglátogatásához tanárral és diákkal" címen.

1966 szeptemberében a Német Történeti Múzeum munkatársai számos tanár, muzeológus, továbbá az Ifjúsági Szövetség megbízottjai tapasztalatcserére gyültek össze, hogy megtárgyalják a múzeumoknak az oktatási és nevelőmunkában való - a törvényben elrendelt - részvételét. E konferencia anyaga még ugyanabban az évben megjelent "Az iskolák és a múzeumok az egységes szocialista oktatásban" cimü folyóiratban. Ezt az évente megjelenő folyóiratot - amelyet a munkacsoport 1966 óta rendszeresen ad ki - díjmentesen küldik meg a népmüvelési szerveknek és - folyóiratcsere keretében - az érdekelt múzeumoknak. Még ugyanabban az évben a Központi Múzeumi Osztály egy reprezentatív gyüjteményes kötetet adott ki "Múzeum és iskola az NDK-ban" címmel. E kötet alapvető tanulmányokat tartalmaz a múzeumpedagógiáról, ismerteti az eredményeket és a szakirodalmat.

1967-ben a munkacsoport a természettudományi múzeumok oktató és nevelő munkájának kérdéseivel, továbbá az "Iskolamúzeum" témájával és a "múzeumi tanulószobák" munkájával foglalkozott. E megbeszélések legfontosabb eredményeit folyóiratának 2. füzetében hozta nyilvánosságra a munkacsoport.

1968-ban az ICOM által "A múzeumok munkájáról az oktatás és a nevelés szolgálatában" cimü témakörben Leningrádban és Moszkvában megszervezett konferencián a munkacsoport küldöttséggel vett részt és ott előadást is terjesztett elő. Egy-egy képviselője résztvett az ICOM-nak a Német Szövetségi Köztársaságban megrendezett 8. konferenciáján és 9. közgyülésén is, továbbá egy"A múzeum és látogatói" tárgykörben Krakkóban rendezett nem-

zetközi kollokviumon. Ezt követően a munkacsoport a lipcsei Néprajzi Múzeumban és a schönebecki Körzeti Múzeumban tartotta megbeszéléseit, ahol kiértékelte az ICOM-konferenciákat és előkészített egy kutatási tervet a múzeumok tevékenységének hasznosításáról az iskolák és más oktatási szervek munkájában.

1969. októberében a munkacsoport tagjai Rostock város múzeumainak oktató és nevelő munkáját tanulmányozták. Az év végén a drezdai Állami Művészeti Gyűjteményekben az NDK nemzeti múzeumi tanácsa tartott munkaértekezletet a múzeumpedagógiai munka formáiról és módszereiről. A munkacsoport számos tagja résztvett ezen a konferencián is. 1969-re a csoport főfeladata egy széleskörű (20 múzeum látogatói körében végzett) közvéleménykutatás volt, amelyen "A múzeumok helyzetéről és hasznáról az oktató és nevelő munkában" című témakörhöz gyűjtöttek tapasztalatokat. "Az iskolák és a múzeumok az egységes szocialista oktatásban" című éves folyóirat 4. számában beszámoltak a már elért eredményekről és közölték a múzeumpedagógia bibliográfiájának 2. részét.

1970-ben a munkacsoport az előző évi közvéleménykutatás kiértékelését végezte, továbbá előkészítette az ICOM 1971. évi közgyűlésének "Az oktatás és a nevelés a múzeumban" című témáját. A múzeumpedagógiai munkacsoport tagjai résztvettek az NDK nemzeti múzeumi tanácsának azokon az értekezletein is, amelyeken az ICOM közgyűlésének előkészítése folyt. Weimarban, a klasszikus német irodalom kutató és emlékhelyén konferenciát tartottak "Múzeumpedagógusok képzése" témával. A berlini állami múzeumokban megrendezésre került másik konferencia témája: "Technikai segédeszközök felhasználása a múzeumpedagógiai munkában" volt. Munkakonferenciát tartottak a lipcsei Néprajzi Múzeumban is "Múzeumok és az egységes szocialista oktatási rendszer" címen. Ezt a konferenciát - amelyet teljesen a múzeumpedagógiai munkacsoport készített elő és bonyolított le - egy azonos témájú reprezentatív kiállítással kapcsolták össze.

A munkacsoport éves folyóiratának 5.füzetében először foglalták

össze az NDK-beli múzeumpedagógiai kutatás eredményeit. (Eddig két diplomamunkát és négy disszertációt fejeztek be a múzeumpedagógia témában.)

Az NDK Pedagógiai Tudományok Akadémiája a múzeumpedagógiai munkabizottságának az 1971-75 évekre készített munkatervét távlati kutatási tervébe vette fel. Ezzel az NDK-ban a múzeumpedagógiai munkának új és magasabb szintű szakasza kezdődött meg.

"A tömegkommunikációs eszközök céljai és feladatai a szocialista személyiség képzésének és nevelésének megvalósításában" című tervezetben kidolgozták a múzeumok sajátos céljait és feladatait, mégpedig az iskolai és iskolán kívüli oktatási és nevelési munka támogatásának módszerei, a tanárok és nevelők rendszeres képzése és továbbképzése, továbbá a felnőttek szakoktatása vonatkozásában.

Ha van is némi érintkezés a munkacsoport és a baráti szocialista államok érdekelt pedagógusai és muzeológusai közt, ez a jelenlegi szakaszban már nem kielégítő. Az előttünk álló feladatok tömege csak valóban szocialista közösségi munkával oldható meg és valamennyi szocialista állam érdekelt múzeumpedagógusainak rendszeres együttműködése ma parancsolóan szükségesnek látszik.

Joachim Ave

# A „Nemzedékek" kiállítás megrendezéséről

Hazánk felszabadulásának 25. évfordulójára nyílt meg a veszprémi Bakonyi Múzeumban a "Nemzedékek" című - ma már elmondhatjuk: igen kedvezően fogadott - kiállításunk. Megrendezésének története és körülményei olyanok voltak, hogy kevés előzmény birtokában kellett hozzáfognunk a nagy feladathoz, keményen meg kellett dolgoznunk vele, de végrehajtása éppen ezért sok, a jövőben jól hasznosítható tapasztalattal járt. E tapasztalatok szélesebb körben is hasznosak lehetnek,s ezért az alábbiakban megkísérlem röviden ismertetni az előkészítő- és rendezőmunka eseményeit, problémáit, tanulságait.

A kiállítás tulajdonképpen két fázisban készült. Megrendezését a közelgő "évfordulós" ünnepségek programjának megtárgyalásán, még 1967. novemberében együttes ülésen határozták el a Megyei Pártbizottság Művelődési és Propaganda Osztálya, a Megyei Tanács Művelődési Osztálya és a Megyei Múzeumi Igazgatóság képviselői. E határozat szerint olyan kiállítást kellett megterveznünk, amely lényegében Veszprém megye utóbbi - a kiegyezéstől napjainkig terjedő - 100 évét mutatja be, s amely rangos, sőt reprezentatív megemlékezést jelent az MKP megalakulása és a Tanácsköztársaság 50., valamint a felszabadulás 25. évfordulójára.

Amikor a megbízást a tématerv elkészítésére megkaptam, még nagyon keveset tudtam a megye történetéből, hiszen csak alig néhány hónapja kerültem Veszprémbe s így helyi ismereteim még hiányosak voltak. A megye monografikus igénnyel mindmáig feldolgozatlan történetének felvázolását kellett megkísérelnem. Ehhez jó szolgálatot nyújtottak a különböző, a századfordulón és a közelebbi múltban megjelent publikációk, kiadványok: várostörténeti feldolgozások,Veszprém megye helytörténeti lexikona, in-

tézmény- és létesítmény-történetek (pl. a veszprémi kórház története, a balatoni északi vasút építése stb.), de a teljesség megközelítéséhez mindez igen kevésnek bizonyult.

Hiányosak voltak ipartörténeti adataink is. A megye múzeumaiban folyó ipartörténeti feldolgozó munka még a céhes ipar kutatásánál tart, s így ennek eredményeit csak kis területen tudtuk felhasználni.

A politikai- és kultúrtörténeti kutatások terén sem volt jobb a helyzet. Az 1918-19-es forradalmak időszakának egy monografikus feldolgozása és néhány kisebb cikk volt fellelhető e témakörben. A felszabadulás utáni időszak történeti feldolgozása akkor még jórészt hiányzott; csak most a negyedszázados évfordulóra jelent meg egy alapos és gazdag anyagot tartalmazó tanulmánykötet. Teljesen hiányoztak a kapitalizmus korának közoktatását, közművelődését, egészségügyét, a pártpolitikát, a munkás- és agrármozgalmakat feldolgozó munkák is.

Az adatfeltáró tevékenység során - egyebek mellett - a helyi sajtó teljes anyagát, a polgármesteri és alispáni jelentéseket, a különböző statisztikai kiadványokat, a levéltár idevágó de ugyancsak hézagos anyagát kellett átnézni a hiányok pótlására.

Igen jelentős előmunkálatok elvégzése után foghattunk csak a kiállítás tématervének elkészítéséhez.

A kiállítás eszmei, ideológiai tartalmát a következőkben határoztuk meg: a kapitalizálódással megyénkben is nagyarányú - ha nem is mindíg pozitív előjelű - gazdasági, társadalmi változások indultak meg. De a feudál-kapitalista fejlődés menetében olyan történelmi lemaradásaink is keletkeztek, amelyeket csak az elmúlt évtizedekben, a szocializmus építése során sikerült behozni. A száz évet tehát teljes folyamatában kell bemutatni, hogy a nagy társadalmi átalakulásokat és azok szükségszerűségét történelmi távlatba helyezve lehessen értékelni; az összehasonlítás módszerével kell érzékeltetni azt a nagyarányú fejlődést, amely az utóbbi negyedszázadban megyénkben is végbement.

A témavázlat kidolgozása során négy nagyobb egységre bontottuk fel a száz éves periódust (1867-1918, 1918-19, 1919-1945, 1945-1970), ez általában megfelel az általános történelmi periodizációnak is. Az egyes periódusokon belül rövid elemzést adtunk a kor legjellemzőbb politikai, gazdasági és társadalmi változásairól, amelyben a fő hangsúlyt éppen a helyi viszonyok ismertetésére fektettük, vizsgálva, hogy egy-egy országos szinten általánosan ismert politikai, gazdasági vagy szociális jelenségnek milyen helyi összetevői voltak.

Álljon itt illusztrációként a tématerv egy rövid részlete, amely éppen egy országos, de helyi töltésű problémát tárgyal:

"Az alacsony szinten álló ipari beruházások nem tudják felszívni az elsorvadt kézműiparból és a mezőgazdaságból az agrárválság következtében fokozottan jelentkező munkaerőfelesleget. Ennek következtében megnő a külső és belső vándormozgalom és a deklasszálódás. A 90-es években többezer ember indul el, hogy az ország más vidékén - sokan Budapesten vagy külföldön - keressék meg kenyerüket. E jelenségekkel párhuzamosan kiéleződik az elnyomók és az elnyomottak közötti ellentét (arató- és cselédsztrájkok) megalakulnak az első helyi munkás szakmai szervezetek stb."

A tématervben az alábbiak szerint rögzítettük, hogy milyen módon akarjuk az egyes részegységeket bemutatni:

1. Az első résznek jó áttekintést kell adni arról, hogy milyen szinten állt a megye 80-100 évvel ezelőtt. A részletek kibontásánál ügyelni kell arra, hogy a legfontosabb pozitív és negatív erővonalak érzékelhetők legyenek. Vizuálisan inkább állókép jellegű legyen ez a rész, hogy a téma tartós bevésődését segítse elő a nézőben.

2. A forradalmak időszakát bemutató kiállításrésznek úgy kell kapcsolódnia az előző szakaszhoz, hogy a néző meglássa a forradalmak és az előzmények közötti összefüggéseket.

Rövid időszakról lévén szó, a konkrét fejlődési eredmények helyett inkább a rendeletekben rejlő nagy lehetőségekre kell felhívni a figyelmet, kihangsúlyozva a munka sokrétűségét.

3. A Horthy-korszak ábrázolásánál a visszafejlődést, a nagyfokú szociális és kulturális elmaradottságot a gazdasági és társadalmi helyzetképbe ágyazva kell érzékeltetni.

4. A felszabadulás utáni korszakot dinamikusságával és mozgalmasságával kell bemutatni. A fejlődést, a megtett 25 éves út eredményeit, ezen belül: az iparról szóló résznél az ipartelepek fejlődését, a tervszerű ipartelepítést és az ipari körzetek kialakulását kell hangsúlyozni. A mezőgazdaságban a földosztás korszakos jelentősége mellett fontos szerepet kell kapnia a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek létrejöttének és az ezt követő eredmények bemutatásának. A gazdasági fejlődéssel párhuzamosan be kell mutatni a legalább olyan fontos szociális és kulturális fejlődést is.

Ugyancsak a tématervben "A megvalósítás módja" címszó alatt került sor a kivitelezésre vonatkozó elgondolások összefoglalására.

Mindenekelőtt a vándoroltatásból eredő szükségszerű megszorításokkal foglalkoztunk. Eredeti tárgyi anyag felhasználását csak arra az esetre terveztük, ha az megfelelő védelmet kap. Célként jelöltük meg, hogy a kiállítás olyan modul-elemekből készüljön, hogy a fogadó intézmények különböző alakú és méretű helyiségeihez igazítva is könnyen felállítható legyen. A megye más városaiban, helyiségeiben való bemutatására számítva előirányoztuk a kiállítás helyi dokumentum-anyaggal (tablókkal, vitrinekkel) való bővítését. Rögzítettük a színes grafikus-ábrázolásuk (grafikon, táblázat stb.) térképek (nagybirtok, közlekedés, ipar stb.) bőséges felhasználásának szükségességét, a meglehetősen nagy mennyiségű fotó- és iratos-anyag esetleges egyhangúságának

ellensúlyozása céljából. Itt került sor a kiállítás költség-előirányzatának és az egyes munkafázisok határidőinek rögzítésére is.

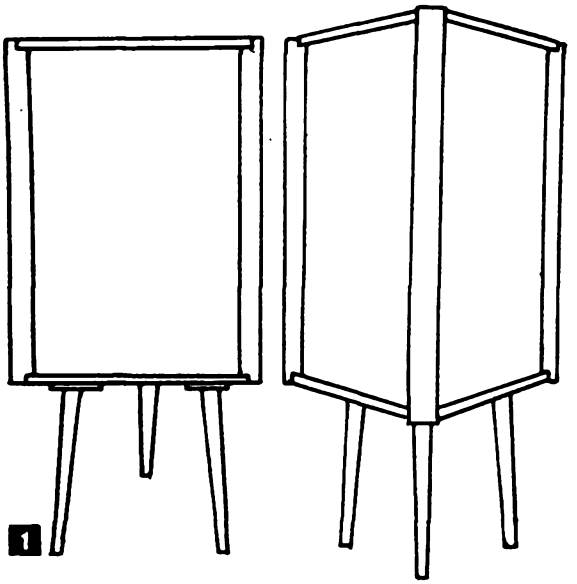


1. kép

Az így elkészült tématervet a megyei pártbizottság és a megyei tanács illetékesei hamarosan jóváhagyták. Az ütemezési tervben a kiállítás első két részének elkészítését 1968. őszére terveztük, a tématerv elfogadása után (1968. április) tehát gyorsított tempóban kellett a forgatókönyvet és az installációs tervet elkészíteni.

Az installációra vonatkozó megbeszélések során olyan 100x150 cm-es hasábformájú tablókból álló hármas egységek kialakítását határoztuk el, amelyek lábakra állítva, megfelelő összekapcsolással önálló egységekként kezelhetők (1. kép). Az eredeti anyag védelmére, a vándoroltatás során keletkező gyakori sérülések megelőzésére a táblákat üveggel kívántuk borítani. Minden

egyes hasáb világítását három oldalról kinyúló karokon lévő t u n g s r a f l e x sugárvetőkkel terveztük.

A kiállítás első két egységéhez 30 tablót, azaz 10 ilyen hasáb elkészítését rendeltük meg, helyi kivitelezés hiányában egy budapesti dekorációs üzemnél. Ehhez az "alap"-installációhoz további 20 tablóból, 4 vitrinből és 2 asztali tárlóból álló kiállítási bútorzat csatlakoztatását biztosítottuk a különböző bemutatási helyeken a helyi eredetű anyag bemutatására.

Mivel a kiállításban szereplő anyag kiválasztása a tématerv elkészítésével párhuzamosan megtörtént, a jóváhagyás után, késedelem nélkül láthattunk neki a forgatókönyv megírásának, a méretarányos elrendezési terv elkészítésének, majd a rendezőmunkáknak is.

A kiállítást VESZPRÉM MEGYE ÚTJA A FORRADALMAKBA címmel 1968. november 22-én a KMP megalakulásának 50. évfordulójára rendezett megyei ünnepség-sorozat keretében nyitottuk meg a veszprémi Bakonyi Múzeumban. Sikere egyértelmű volt: elnyerte a megyei állami és pártvezetők elismerését és a látogatók is igen kedvezően nyilatkoztak róla. A helyi lap több ízben ismertette hasábjain és a Népszabadságban is hosszabb elemző cikk jelent meg róla.

A kiállítás propagálására - gondolva vándoroltatására is - 1000 db B/2-es plakátot készíttettünk; hozzá egy ismert tanácsköztársasági plakát (Proletárok előre! Ti vagytok a világ megváltói!) motívumait használtuk fel.

A kiállítás olyan időszakban nyílt meg, amikor az érdeklődés a téma iránt még mindenütt növekvőben volt. A hatásos propaganda mellett valószínűleg ennek a ténynek is szerepe volt abban, hogy megyei viszonylatban magasnak tekinthető látogató tömeget vonzott. Veszprémben, ahol az átlagos évi látogató-létszám 30-35 ezer, a nyitvatartás egy hónapja alatt több mint 5000-en tekintették meg; következő állomásán: Pápán (évi látogatószám: 13

ezer) a helyi viszonyokhoz mérve szintén magasnak minősülő háromezres látogató számot jegyeztek fel. (Egyébként Pápán is a helyi ünnepségekhez igazítottuk a kiállítás bemutatását; 1969. január 6-án a KMP pápai szervezete megalakulásának 50. évfordulóján a veszprémihez hasonló ünnepélyességgel nyitottuk meg.)

A következő állomása Keszthely volt, ahol 1969. március 21-én a Tanácsköztársaság 50. évfordulóján nyílt meg. Itt maradéktalanul sikerült végrehajtanunk azt az elgondolásunkat, hogy helyi - sajátosan keszthelyi - anyaggal tegyük még színesebbé a kiállítást. Igy kerültek be nagyobb számmal helyi eredetű plakátok, direktóriumi iratok, zászlók, tanácsköztársaság-korabeli utcanév táblák (Lenin utca, Luxemburg Róza utca stb.) pecsétek, személyi és eseményfotók. A látogatók száma (április-június)itt 20.000 körül volt.

A kiállítást 1969. augusztusában Balatonfüreden, 1969. szeptemberében Ajkán mutattuk be. Mindkét helyen a művelődési házban állítottuk fel, teremőrzési problémák miatt azonban csak korlátozott terjedelemben, egyes sérülékenyebb részek elhagyásával. E két helységből a látogatók számára vonatkozóan csak becsült (1000 ill. 2000 fő körül) adatokat kaptunk.

A látogatók számán túlmenően különösen a vendégkönyvi bejegyzések tanúskodtak arról, hogy a kiállítás tényleges igényeket elégített ki,hasznos ismereteket közölt a látogatókkal, és hogy jól segítette az évfordulós ünnepségek fényének emelését.

Amellett azonban, hogy szerepét jól betöltötte a kiállítás,számunkra néhány olyan tanulságot is hozott, amelyet a tervezett második rész elkészítésénél okvetlenül figyelembe kellett vennünk. Elsősorban az installáció kérdését kellett újra megfontolnunk. Ez tökéletes védelmet nyújtott ugyan a kiállított anyagnak, azt semmiféle károsodás nem érte, és maguk a tároló egységek sem rongálódtak meg komolyabb mértékben a sokszor viszontagságos szállítás során sem. De variálhatósága ellenére sem tudtuk darabjaiból az általunk elgondolt nagy, a szükséges

helyeken kiemelkedő és figyelemfelkeltő felületeket kialakítani, vagy másutt a zsúfoltság látszatát megszüntetni. E hiba következménye volt az is, hogy a fotók, grafikonok illusztratív szerepe helyenként nem tudott eléggé szinesen, hatásosan érvé-

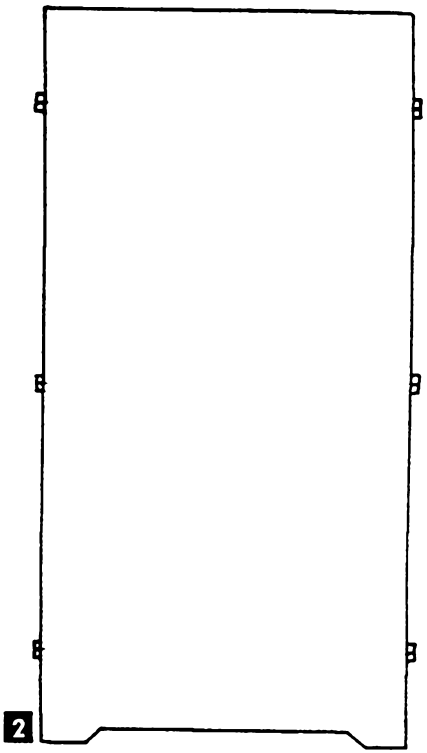


2. ábra

nyesülni. Nem tudtuk az összefüggő fejezeteknek az érthetőség érdekében szükséges tagolást sem világosan és egyértelműen megoldani, s úgy éreztük, hogy emiatt a nagyobb egységek vizuális képe, áttekinthetősége sem kifogástalan.

E tapasztalatok alapján úgy döntöttünk, hogy a kiállítás további fejezeteinek elkészítésénél módosítjuk eredeti installációs

elképzeléseinket. Ez meg is történt. A kiállítás befejező két része számára a korábbitól eltérő tároló típustervét dolgoztuk ki. Az egyik: sima, álló formájú, 100x200 cm-es nagyságú, fenyőléc-kerettel merevített, farostlemezből készült tabló (2.ábra), a másik ennek változata; abban tér el az előbbitől, hogy 70x70x60 cm nagyságú beépített vitrinrésszel rendelkezik (3.ábra).

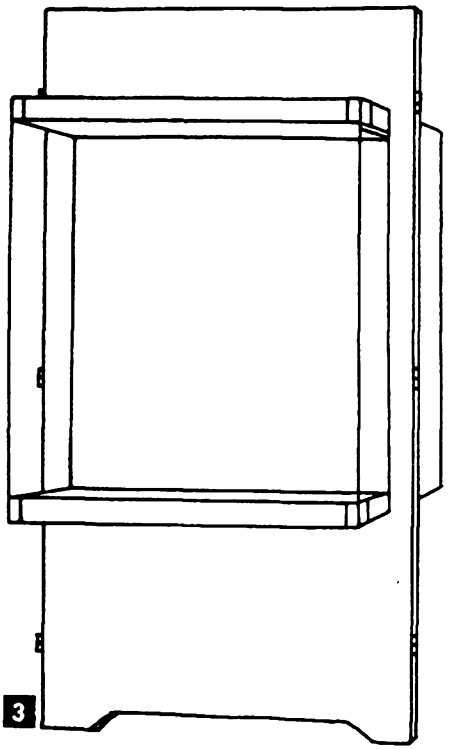


3. ábra

A teljes, a NEMZEDÉKEK című kiállítást a Bakonyi Múzeumban három teremre tervezhettük. Az első - a legkisebb alapterületű - teremben biztosítottunk helyet az időközben vidéki körúton is bemutatott VESZPRÉM MEGYE ÚTJA A FORRADALMAKBA című, s az előbb

ismertetett hibák kiküszöbölésére vagy enyhítésére részlegesen átrendezett kiállításrészt, a középső teremben a két világháború közötti időszakról szóló fejezetet, a harmadik teremben pedig a szocialista építés 25 évét tárgyaló részt helyeztük el (4. ábra). Ez az elhelyezés ill. tagolás ahhoz is biztosított lehetőséget, hogy az egyes termek színhatásait is tervszerűen, az ott tárgyalt témákhoz illően alakíthassuk ki. Igy lettek a középső teremben a szürkés, közömbös szinek az uralkodók, ame-

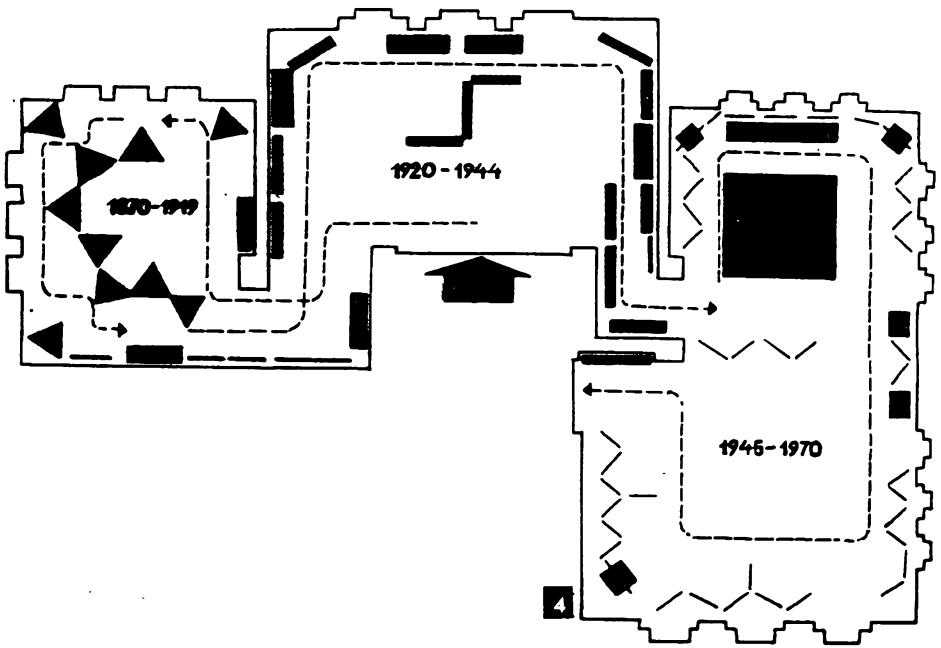


4. ábra

lyekből csak a tárgyak, grafikonok tűntek ki eltérő színű foltjaikkal. Az utolsó teremben az élénk színeket (sárga, piros, zöld, kék stb.) bátran kezeltük s ez - szándékainknak megfelelően - vidámabb hatást is keltett.

A kiegészült, végleges formát öltött kiállítás a felszabadulás 25. évfordulóján: 1970. április 4-én nyílt meg. A megnyitó ün-

nepség hatását növelte, hogy a múzeum bejáratánál szovjet katona fogadta az érkezőket és egy 1945. április hó 4-én megjelent szovjet katonai újság: a SZOVETSZKIJ VOIN xerox-eljárással másolt példányait nyújtotta át nekik. (Az újság a Harmadik Ukrán Front lapja volt, nyomdája 1945. március 25-től április 7-ig Tihanyban működött, s nálunk ismeretlen példányait nem sokkal korábban találták meg a tihanyi kolostorépület pincéjében.)

A kiállítás propagandájára ismét nagy súlyt helyeztünk. A helyi lap még februárban közölt előzetes tudósítást a készülő kiállításról. A Magyar Nemzet április 2-án számolt be a Tihanyban talált szovjet frontújságról. Április 4-én a veszprémi Napló részletesen ismertette az előkerült katonai újságokat, elemző cikket közölt az elkészült kiállításról, 6-án pedig fényképes beszámolót adott megnyitásáról. 1000 db A/1-es plakátot terítettetünk a megyében (az iskoláknak és az üzemeknek külön is küldtünk belőle). A szocialista brigádok májusi értekezletén külön felhívtuk a figyelmet a kiállítás megtekintésére.

A kiállítás visszhangja ismét jó volt; április 4-e és május 24-e között. Veszprémben 8000 látogató tekintette meg. (A vándoroltatás eredményeiről még nincsenek adataink; egyenlőre pápai, ajkai és keszthelyi bemutatását tervezzük.

+ + +

Egy a miénkhez hasonló témájú kiállítás előkészítése nem tartozik a legkönnyebb múzeumi feladatok közé, úgy vélem, nemcsak nálunk Veszprém megyében, de az ország más múzeumaiban sem. A kialakult elvek és gyakorlat szerint kiállításainkban a háromdimenziós tárgyi anyagnak kell dominálnia, a grafikus ábrázolásoknak, a nyomtatott és iratos anyagoknak - bizonyos kivételektől eltekintve - a tárgyak mondanivalóját alátámasztó, értelmezésüket elősegítő szerepük van. A gyakorlatban azonban másképpen áll a dolog. Míg nyomtatványokkal, fényképekkel, iratos emlékanyaggal ma már általában kellő mennyiséggel rendelkezünk (bár egy-egy tervszerű gyűjtés még ezekből is sok újat eredményez), a tárgyi anyag elégtelensége sok gondot, nehézséget okoz.

Ez a probléma kiállításunk megrendezésénél is elég súlyosan jelentkezett. A megoldást keresve jutottunk el ahhoz a gondolathoz, hogy a "hagyományos" múzeumi szakok (pl. a néprajz, a művészettörténet stb.) tárgyaival enyhítsük a hiányokat.

Igy került sor pl. különböző népi használati eszközöknek kiállításunkban való szerepeltetésére. Egy ilyen tárgynak a hasonló funkciójú gyári termék, vagy egy polgári, úri használatban volt megfelelője mellé állítása, a nézőben feltétlenül gondolatot kelt, érzékelhetővé teszi számára az adott időben a széles néprétegek elmaradottságát, a társadalmi ellentéteket. Tapasztalataink szerint hasonló hatást lehet elérni a kézműipari- és a modern gyári munkaeszközök (pl. a textilipari kézicsomózás-csomózógép) egymás mellé helyezésével is.

Ebben az értelemben jól használható lehetőséget nyújthatnak a legtöbb múzeumban megtalálható "arcképcsarnokok" is. Ezek tárgyainak súlypontos szerepük ugyan nem lehet kiállításainkban, de hangulatkeltő, korfestő jelentőségük és szerepük nyilvánvaló (s ma még nem kihasznált!). Elég itt csak egy régi, hősi pózban ábrázolt (ilyen a legtöbb), megyei főispáni portré megmosolyogtató hatására gondolunk.

Kételyeim támadtak viszont munka közben a mai tömeggyártmányok bőséges alkalmazhatóságával kapcsolatban. Az ilyen "árútömeg" csökkenti kiállításaink sajátos hatását, hiszen napjainkban a különböző vásárok, bemutatók mai életünk tárgyainak, eszközeinek tömegét zúdítják az emberekre, azokkal mindenki úton-útfélen találkozik, a kiállítás látogatói számára újszerű ismereteket, élményt aligha nyújthatnak.

Mint cikkem bevezetőjében említettem, a kiállítás gondolatának felvetődésekor az előfeltételek meglehetősen kedvezőtlenek voltak, csaknem előzmények nélkül, szinte első kísérletképpen kellett az elképzeléseket megfogalmaznunk. Ezek megvalósítása érdekében a hiányos múzeumi anyag pótlására tervszerű gyűjtőmunkát is kellett indítanunk. Azt kell mondanunk, hogy esetünkben a kiállítás téma-felépítése inspirálta a gyűjtőmunkát, amely -

talán éppen ezért - változatos és gazdag anyag felgyűjtését eredményezte. Többszáz darab eredeti felvétel,plakátok, újságok, röplapok stb. mellett gazdag, gyűjteményeinkből addig hiányzó hiteles tárgyi anyaghoz is jutottunk. Hogy példákat is említsek: Csopakon a földosztásnál használt ölezőt, Tihanyban földmérőláncot gyűjtöttünk; birtokunkba került a felsőörsi leventeegyesület zászlója, a hozzátartozó rúddal és szalaggal, az MKP 1948. évi III. megyei konferenciájának emlékplakettje (amely eddig lappangott),és sok más háborús, felszabadulási, tsz-szervezési, ellenforradalmi, mozgalmi stb. emlék.

Bár kiállításunk előkészítésénél a tárgyi anyag gyarapítása volt az egyik fő feladat, sok gondot fordítottunk a megfelelő dokumentum-értékű fénykép-anyag felkutatására is. Különösen az utóbbi negyedszázad történetének bemutatásához igen hasznothajtó volt az MTI fotóarchívuma megyei és városi gyűjteménycsoportjainak átnézése. Különös figyelmet fordítottunk azonban arra, hogy az ún. "protokolláris fotópark" használatát kerüljük. Nem szabad a már huszad-harmincadszor felhasznált fotókat újra alkalmazni, mert ismertségük folytán már unalmasak a kiállításban.

\+ + +

Lehet, hogy úgy tűnik az elmondottakból, hogy kiállításunk címén vagy saját munkánk alapján jónéhány olyan - talán egyéni - meglátást próbálok általános érvényűként kezelni, amelyekről pedig még vitatkozni lehet. Mentségemül szolgáljon, hogy a legújabbkor módszertana még nem tekinthető kialakultnak, - ezt talán éppen az évfordulós kiállítások megrendezése közben bőségé-

---

Képek a "Nemzedékek" c. kiállításból.

Fent: Részlet a "Veszprém megye útja a forradalmakba" c.kiállításrészből.

Lent: a "25 év a szocializmus útján" c. terem egy részlete.

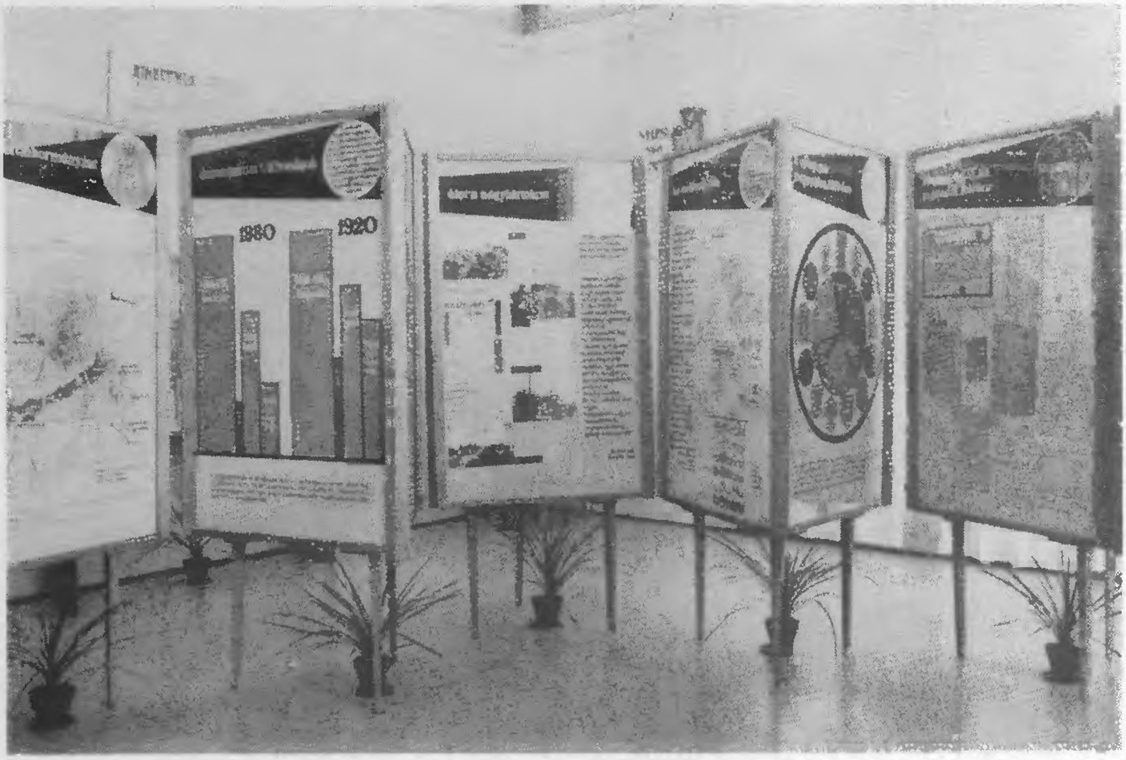
1880
1920

VESZPRÉM
MEGYE
KESZTHELY

sen előállt problémák is bizonyítják -, s így a közvetlen tapasztalat az, amelyre sok kérdésben leginkább építhettem. Meggyőződésem, hogy a módszertani bizonytalanságok feloldásának egyik eszköze, a tapasztalatcsere. A NEMZEDÉKEK című kiállítás ismertetésével, gondolataim közlésével is ezt kívántam szolgálni.

Berta István

# Az 1969. évi szakmai felmérés néhány tapasztalata (II.)

A Múzeumi Közlemények 1970. évi 1. számában megjelent beszámoló folytatása változatlanul tájékoztató jellegű. Ismételten előre bocsátjuk,hogy egyedül a kérdőívekből és a kimutatásokból nyert adatok alapján nem vállalkozhatunk többre.De az összegezés közreadásán túl természetesen célunk ezzel a résszel is, hogy keressük a további vizsgálatot kívánó kérdéseket, felhívjuk rájuk a figyelmet.

Az első alkalommal bemutatott kérdések közül a munkaköri megelégedettség kíván és tesz lehetővé összetettebb vizsgálatot. Érdeklődésre tarthat számot továbbá a szakmai aktívitás életkori, nemek szerinti és területi összefüggéseinek pontosabb megrajzolása. Több kérdés adatai nyújthatnak segítséget a vezetői feladatkör különböző szempontú újra- meg újraértékeléséhez. A jelen fejezetben tárgyalt kérdések közül a múzeumi tudományos kutatók, a középkáderek és a kisegítők intézménytípusonkénti, intézményenkénti és szakáganként megoszlásának összehasonlítása hozzájárulhat a múzeumi személyi normatívák kidolgozásának folyamatához.Nem közömbös a múzeumi munka hatékonyságának, összetettségének alapos feltárása során például a szakosok intézményi koncentráltságának vagy nagyfokú szóródásának és a tudományos teljesítmények sajátosságainak szembesítése. A közéleti szereplésről kapott adatokból kiindulva más vizsgálati szempontok és módszerek bekapcsolásával ezen a téren is tartalmasabbá lehet tenni ismereteinket.

A beszámoló második részében kiegészítjük a szakmai, valamint a társadalmi vonatkozású kérdéseket és foglalkozunk az intézménytípusok szerkezetére jellemző személyi összetétellel. A két el-

sőt a k é r d ő í v e k alapján tesszük (772 egyéni kérdőív az országos, a megyei és a szakmúzeumokból), a harmadikat a kinevezett dolgozókról készített k i m u t a t á s alapján végezzük; ez csak az országos múzeumokra és a megyei múzeumi szervezetekre terjed ki.

1. Szakmai felkészültség és aktivitás

A szakképzettség és a szakképzettségnek megfelelő munkavégzés: a megkérdezett szakemberek 74,5%-a szakképzettségének megfelelő munkát végez jelenlegi munkakörében. 19,0% válaszol úgy, hogy a szakképzettségének megfelelő munkát más jellegű munkával megosztva végzi. A dolgozók 6,5%-ának jelenlegi foglalkoztatása nem felel meg szakképzettségének. (A vezetőknél is előfordult a "megosztva" válasz, sőt elvétve a "nem felel meg" válasz is.)

E kérdés tekintetében lényegesen kiegyensúlyozottabb az országos múzeumokról kapott kép, mint amit a másik két intézménytípusról kaptunk. A megyei szervezetek és a szakmúzeumok válaszainak megoszlása hasonló.

Legmagasabb iskolai végzettség: a válaszok összesítése a restaurátorok és a preparátorok körében látszik célszerűnek. Ezek összlétszámának

14%-a főiskolát, egyetemet,
60%-a középiskolát végzett,
26%-ának legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola.

A 152 főt számláló foglalkozási csoport beosztás szerinti elhelyezkedése a múzeumi szakterületen a következő:

7 főrestaurátor,
58 restaurátor és preparátor I.,
48 restaurátor és preparátor II.,
39 segédrestaurátor és segédpreparátor.

A múzeumi munkán kívül más tudományos munkát végzők száma: a beosztott muzeológusok 20%-a, a vezetők 40%-a végez a múzeumi tu-

dományos kutatómunkán kívül más tudományos munkát. A megoszlás a három intézménytípusban hasonló.

Más intézménynél részfoglalkozást vállal:

a megyei szervezetekben a megkérdezettek 14,2%-a;
az országos múzeumokban a megkérdezettek 7,2%-a;
a szakmúzeumokban a megkérdezettek 5,4%-a.

A tudományos munkára és a részfoglalkozásra vonatkozó érdeklődés a tudományos ambíciók és a szociális indítékok lehetőség szerinti szétválasztása miatt szerepel külön kérdésben.

A tudományos publikációkkal kapcsolatos válaszok: a kapott adatok birtokában megkíséreljük bizonyos arányok megállapítását: a) = intézménytípusonként és intézményenként, b) = szaktudományonként.

a) Az egy tudományos dolgozóra jutó megjelent művek száma hasonló a megyei szervezetekben és a szakmúzeumokban; az országos múzeumok munkatársai az előzőknek mintegy másfélszeresét produkálják. A megyéknél a vezetők háromszor, az országos múzeumokban a vezetők két és félszer annyit jelentettek meg, mint a beosztott munkatársak.

Az országos múzeumok az egy tudományos dolgozóra jutó átlag szerint három csoportba oszthatók (az első csoportban az egy főre jutó teljesítmény kb. kétszerese a harmadik csoportba tartozók teljesítményének):

I. Magyar Nemzeti Galéria, Néprajzi Múzeum, Természettudományi Múzeum, Szépművészeti Múzeum.
II. Magyar Nemzeti Múzeum, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum.
III. Iparművészeti Múzeum, Műszaki Múzeum, Magyar Munkásmozgalmi Múzeum.

A megyei szervezetek négy csoportba sorolhatók (itt az első csoportba tartozók teljesítménye nyolcszorosát teszi ki a negyedik csoportba tartozókénak):

I. Fejér-, Baranya-, Csongrád, Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumi Szervezet;

II. Veszprém-, Vas-, Heves-, Borsod-,Somogy megyei Múzeumi Szervezet;

III. Hajdú-, Bács-Kiskun-, Nógrád-, Pest-, Győr-Sopron-, Komárom megyei Múzeumi Szervezet;

IV. Békés-, Zala-, Szolnok-, Tolna megyei Múzeumi Szervezet.

A szakmúzeumok csoportosítása:

I. Mezőgazdasági Múzeum;

II. Orvostörténeti Múzeum, Közlekedési Múzeum, Hadtörténeti Múzeum;

III. Vendéglátóipari Múzeum.

A kisebb szakmúzeumok teljesítményeinek viszonyítása nem volna reális.

b) A szaktudományi összehasonlításból (országos múzeum, megyei szervezet, szakmúzeum összesen, ill. kiemelések) megtudjuk,hogy a szakosok h a n y a d r é s z e ír; esetleg azt, hogy m e l y i k s z a k t u d o m á n y művelése folyik eredményesebben Budapesten, melyiké vidéken. (Ismét nem közlünk abszolút számokat.)

| Szakosok | Hány % jelentet meg írásban | A közlőkre jutó művek száma | | |
|---|---|---|---|---|
| | | összes | megyei | szakmúzeum |
| Régész | 66 | 25 | 24 | 18 |
| Term.tud.sz. | 57 | 38 | 44 | 81 |
| Művészettört. | 86 | 34 | 17 | - |
| Néprajzos | 85 | 30 | 24 | 69 |
| Történész | 73 | 10 | 9 | 5,7 |
| Irod.történész | 77 | 26 | 21 | 22 |
| Műszaki | 17 | 28 | - | 34 |
| Agrár | 80 | 11 | - | 11 |
| Egyéb muzeológus | 60 | 17 | 10 | 33 |
| Könyvtáros | 22 | 7,4 | 8 | 7 |

Az elkészített, de meg nem jelent tudományos dolgozatok száma a legmagasabb a régészeknél és a néprajzosoknál, ez a szám a megjelent munkáik számához viszonyítva is magas: annak egyötöd része. Abszolút értelemben szintén elég magas a természettudomány és a művészettörténet szakosoknál is az elkészített, de meg nem jelent publikációk száma, azonban a megjelent munkáiknak csak tizedét teszi ki. A történészek meg nem jelent tudományos munkáinak száma az összes szakot tekintve az előzők után következik, saját teljesítményükhöz mérve azonban magas: a megjelent műveknek negyedrésze.

2. Politikai, társadalmi aktívitás és más társadalmi kiterjedésre jellemző válaszok (orsz. múzeum, megyei szervezet, szakmúzeum)

Államhatalmi tisztséget a megyei szervezetekben 14 fő (5%), az országos múzeumokban 2 fő (0,4%),a szakmúzeumokban 1 fő (0,9%), összesen 2,2% visel a múzeumi terület szakemberei közül. (Tisztségek: országgyűlési képviselő; fővárosi, megyei, városi, járási, kerületi tanácstag; megyei, városi VB-tag.)

MSzMP tagság

| | az összlétszámból % | a vezetők közül % |
|---|---|---|
| országos múzeumok | 18,5 | 41,0 |
| megyei szervezetek | 14,5 | 44,0 |
| szakmúzeumok | 18,0 | nincs kimutatás |

(Közöttük városi, járási PB tag, különböző szintű propagandista van.)

A Közalkalmazottak Szakszervezetének tagja: a megkérdezettek 91,4%-a.

KISZ-tag: a megkérdezettek 11,9%-a.

Társadalmi funkciót a szakma dolgozóinak 34%-a tölt be;a megyei

szervezetekben a megkérdezettek 41%-a, az országos múzeumokban a megkérdezettek 32%-a,a szakmúzeumokban a megkérdezettek 27%-a vesz részt tevékenyen a társadalmi közszereplésben.

Funkciók:

Hazafias Népfront városi, járási, megyei, fővárosi bizottságának vezetőségi tagja;
Közalkalmazottak Szakszervezetének munkahelyi,városi, fővárosi, országos bizottságának vezetőségi tagja;
KISZ-bizottság vezetőségi tagja (megyei, járási, városi szinten);
Népművelési Tanács tagja (különböző szintű);
MSZBT Országos Elnökségének tagja, Budapesti Elnökség tagja;
NEB szakcsoportjának tagja;
TIT különböző tudományági elnöke, szaktitkára, vezetőségi tagja (városi, járási, megyei, országos szinten);
Megyei Műemléki Albizottság tagja;
Múzeumbaráti kör vezetője;
Honismereti Bizottság különböző szintű elnöke, vez.tagja;
Helytörténeti Bizottság különböző szintű elnöke, vez.tagja;
Magyar Képzőműv. Szövetség választmányi tagja, más vezetője, titkára;
MTA különböző bizottságainak titkára, választmányi tagja, tagja;
MTESZ orsz. választmányának tagja;
tudományos egyesületek ügyvezetője, vez.tagja;
Magyar Vöröskereszt Országos Elnökségének tagja;
Nőtanács megyei bizottságának tagja;
lakóbizottsági elnök; önkéntes rendőr.

Külföldi utazások (szakmai tanulmányutak) az utóbbi 5 évben:

A muzeológusok közül egy hónapnál rövidebb, vagy egy hónapnál hosszabb szakmai utazásban ill. állami támogatással segített magánutazásban

| | |
|---|---|
| az országos múzeumokból | 157 fő vett részt (50%) |
| a megyei szervezetekből | 91 fő vett részt (50%) |
| a szakmúzeumokból | 43 fő vett részt (45%) |

Az egy főre jutó utazások száma:

| | |
|---|---|
| az országos múzeumokban | 1,2 utazás (vezetők: 3,8) |
| a megyei szervezeteknél | 0,6 utazás (vezetők: 1,8) |
| a szakmúzeumokban | 0,7 utazás (nincs kimutatás) |

Az utazások jellege: az országos múzeumokban valamivel több az egy hónapnál rövidebb állami kiküldetés, mint a másik két intézménytípusnál legnagyobb számot kitevő állami támogatással tett magánutazás.

Lakáskörülmények: a kedvezőnek és a kedvezőtlennek ítélhető lakáskörülmények között a megoszlás:

| | kedvező % | kedvezőtlen % |
|---|---|---|
| az országos múzeumoknál | 88 | 12 |
| a megyei szervezeteknél | 77 | 23 |
| a szakmúzeumoknál | 99 | 1 |

3. A személyi összetételből az intézmények szerkezetére levonható tanulságok (csak az országos múzeumok és a megyei szervezetek kinevezett dolgozóinak figyelembevételével)

A megyei múzeumi szervezetek intézményi széttagoltsága és változatos személyi összetétele miatt, mint egységes intézmények csak önmagukban értékelhetők, nem mérhetők egymáshoz. Lényeges különbségeket tár elénk a muzeológus-létszám, amely a megyékben 3-11 fő között váltakozik; ezen belül a szakosok szóródása: 3-8 féle szakos. A középkáder-létszám megyénként 2-7 fő, az adminisztratív dolgozók és a kisegítő alkalmazottak együttes létszáma megyénként 2-14 fő között váltakozik.

Az országos múzeumok ezirányú adatainak egymás mellé állítása már célszerűnek látszik; akár a szaktudományi különbségek, akár az intézményi hasonlóságok területén ezekkel a tényekkel számol az, aki törekszik a személyi összetétel optimális belső arányainak megállapítására:

Kutatók és középkáderek aránya (középkáder: restaurátor-preparátor, fotós, technikus)

| Intézmények | Kutatók | Középkáderek |
|---|---|---|
| Magyar Nemzeti Múzeum | 2 | 1 |
| Természettudományi Múzeum | 1 | 1 |
| Szépművészeti Múzeum | 2 | 1 |
| Magyar Nemzeti Galéria | 2 | 1 |
| Néprajzi Múzeum | 4 | 1 |
| Iparművészeti Múzeum | 2 | 1 |
| Magyar Munkásmozgalmi Múzeum | 6 | 1 |
| Petőfi Irodalmi Múzeum | 5 | 1 |
| Műszaki Múzeum | | |
| Budapesti Történeti Múzeum | | |

Ha a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartozó múzeumok összességében a muzeológusok számát 100%-nak vesszük, az intézményeknek ugyanezen körében a középkáderek (a fentiek + könyvtárosok és raktárkezelők) aránya 45,0% (külön: az országos múzeumoknál 48,4%, a megyei szervezeteknél 39,7%).

Mészáros Márta

# Múzeumi hónap 1970

Az 1970. évi Múzeumi Hónapról szerzett közvetett és közvetlen információink gazdagabbak és pontosabbak a tavalyinál, bár az adatszolgáltatás további javítására még szükség van. A helyzet bizonyos fokú javulásának okát abban kereshetjük, hogy az eredményekről szóló tájékoztatás a szempontok egységesítése nyomán differenciáltabb képet ad mind tartalmi, mind statisztikai vonatkozásban. Ugyanakkor még mindig nem teljesen áttekinthető az összkép, ezért a jövőben a tájékoztatásra vonatkozó szempontokat a tapasztalatok alapján tökéletesíteni kell. Egy konkrétum erre vonatkozólag: az egyes megyei szervezetek és múzeumok egymástól eltérően értelmezték az állandó - a Múzeumi Hónapot megelőzően megnyílt - kiállítások közművelő hatását ill. számszerű eredményeit. Igy többen nem szerepeltették ezeket az állandó kiállításokat a Múzeumi Hónapról szóló tájékoztatásban.

Az 1969-es Múzeumi Hónap kapcsán a "Múzeumi Közlemények"-ben kísérletet tettünk a Múzeumi Hónap tartalmi értelmezésére, fogalmának meghatározására. Ha ennek a koncepciónak a jegyében nem pusztán kampányszerű rendezvénysorozatnak fogjuk fel a Hónapot - mint ahogy a múzeumi szervezetek és múzeumok valóban nem esnek ebbe a hibába -, akkor nyilvánvaló lesz, hogy a régebben megnyílt kiállítások és az ezekhez kötődő közművelő akciók a Hónap szerves részét képviselik. Itt tehát az értelmezést kell egységessé tenni. Felmerülhet az aggály, hogy ez esetben érzékletessé válik-e az az eredmény, amelyért a Hónap keretében fokozott erőfeszítés történt. Erre vonatkozólag megnyugtatóan kell válaszolni: az elkülönítés csak statisztikai kérdést jelenthet. Ugyan-

akkor az is világos, hogy részletes,megyékre és múzeumokra bontott adatokat közzétenni csak akkor reális, ha azok azonos alapú kérdésekre válaszolnak.

A Múzeumi Hónap a közművelődés időbeli folyamatában

Az 1970. évi tapasztalatok a Múzeumi Hónap fogalmára vonatkozó összegezést l é n y e g i l e g nem módosították. (A Múzeumi Hónap a múzeumi eszközökkel folytatott koncentrált népművelő tevékenység időszaka). Azért kell hangsúlyozni a lényegi szót, mert bizonyos változásokat nem lehet figyelmen kívül hagyni. E változások nem meglepetésszerűen jelentkeztek, hanem a gazdasági, társadalmi élet és a művelődésügy fejlődésének törvényszerű következményei. A fogalom meghatározása az 1970. évi Országos Népművelési Konferencia előtt jött létre. A Konferencia egyik - látszólag formai - eredményeként a népművelés kifejezés helyett a k ö z m ű v e l ő d é s szót használjuk. A változás, amely mögött tartalmi tényezők állnak, kifejezi a társadalmi gyakorlat e szférájában végbement kiteljesedését, korszerűsödést. A részletkérdések ebben az ügyben messzire vezetnének, itt mindössze annyit érdemes megjegyezni, hogy az új ill. új összefüggésben használt fogalom a múzeum művelő-nevelő tevékenységének jelzésére is rugalmasabban alkalmazható, mögöttes tartalma jobban fedi a j e l e n l e g i (és a jövőben megvalósuló) gyakorlatot. (Ez viszont természetesen nemcsak elnevezés kérdése.)

A második változás bizonyos fokig a Múzeumi Hónap szükségességét, nagyobb mértékben időpontját ill. időtartamát kérdőjelezte meg. Az első kérdőjel, amely a Hónap létére vonatkozott, látszólagosnak bizonyult. "Három-négy évvel ezelőtt a kifulladás jelei mutatkoztak, s akkor a szakmai megbeszéléseken gyakran elhangzott az a kérdés, hogy indokolt-e a Múzeumi Hónap további szervezése."* Ezek a válságjelek a közművelődés egészében bekö-

* GÖNYEI Antal: A közönség és a Múzeumi Hónap. Népművelés,1970. 17.évf. 12.sz. 20.p.

vetkezett változások* részét képezték. Azóta bebizonyosodott, hogy e jelenségek - mind a közművelődés egy részében, mind a múzeumi művelő-nevelő tevékenységben - a korábbi állapotokkal szembeni ellentmondások - a társadalmi gyakorlat fejlődésének - jeleit képezték, s csak ebben az összefüggésben voltak válságjellegűek. "Ezekben az években gyors ütemben emelkedett a kiállításlátogatók száma, s úgy tűnt, hogy az időszaki koncentrálás helyett, célszerűbb lenne élénkebben kapcsolódni a megszaporodó sajátos helyi, közművelődési akciókhoz. Máig e területen egyensúly alakult ki, a múzeumok szakmai ereje és teljesítőképessége is megnövekedett, s így mindkét téren jobban helyt tudnak állni."** Mind a tartalmi, mind a statisztikai eredmények azt jelzik, hogy a Múzeumi Hónap jelenleg alkalmas közművelő e s z k ö z , ha tartalma a fejlődés igényeinek megfelelően változik.

Visszatérő vitatéma kérdése az időpont és az időtartam. Alkalmas-e az október és a hónap által kínált harmincegy nap? A gyakorlat ezekre a kérdésekre is megadta a választ. Nyilvánvaló, hogy helytelen lenne, ha az idegenforgalmi szempontból frekventált helyeken, pl. a Balaton környékén az idegenforgalmi főszezonban azt hangoztatnák, hogy az októberi Múzeumi Hónapra kell koncentrálni a szellemi és anyagi energiát, Tihany kiállítási programja jelzi, hogy a terület szakemberei megtalálták a célravezető utat mind a nyár folyamán, mind a Múzeumi Hónapban. Az eddigi tapasztalatok azt is jelzik, hogy nem lehet mereven "harmincegy" napban gondolkodni, hanem ezt a k e r e t e t a helyi igényeknek és lehetőségeknek megfelelően kell felhasználni. (Erre a problémára más összefüggésben még visszatérünk.)

Ugyancsak ismétlődő az a kérdés felvetés, hogy az őszi mezőgazdasági munkák okozta időbeli kötöttségek miatt az október hónap nem alkalmas erre a célra. Anélkül, hogy mereven védenénk az októberi időpontot, alaposan végiggondolva kiviláglik, hogy min-

* FARAGÓ Vilmos: Egy mozgalom jövője. A korszerű népművelésről. Valóság, 1964. 7.évf. 10.sz. 90-96.p.

** GÖNYEI Antal: i.m. 20.p.

den hónapban felmerülhet valamilyen objektív, vagy objektívnek látszó akadály. Ez ügyben sem lehet mindent megoldó receptet adni, a programot, a rendezvények jellegét a helyi adottságokhoz mérten kell megválasztani.

Hosszú távon az egész Múzeumi Hónap szükségességéről, a vele szemben felmerülő igényekről a múzeumi közművelő-nevelő tevékenység gyakorlata és az ezekre épülő általánosítások fognak dönteni. Ha valamennyi összetevő változtatást igényel, ennek még a hagyományok sem állhatják útját. Jelenleg azonban mind a tartalmi, mind a számszerű eredmények a folytatást igénylik.

## Az irányelvek és a megvalósulás főbb tendenciái

Az 1970. évi irányelvek a korábbi tapasztalatokat és a közművelődésben végbement változásokat figyelembe véve többek között az alábbiakat hangoztatták:

> " ... fontos feladatnak tekintjük, hogy a múzeumok már a tervezés időszakában építsenek a helyi közművelődési igényekre. Működjenek együtt a művelődésügy helyi szerveivel és intézményeivel, célkitűzéseikkel kapcsolódjanak programjaikhoz, rendezvényeikhez. (Pl. ünnepi hetek, idegenforgalmi rendezvények, helyi vonatkozású évfordulók stb.)
>
> ... a Múzeumi Hónap lehetőségeit is használják fel egy-egy oktatási intézmény, tömegszervezet, fegyveres alakulat és a múzeumok kapcsolatának megteremtésére, elmélyítésére.
>
> ... a megyei (városi) művelődésügyi osztályok jelöljenek meg sajátos helyi célokat az illetékességi körükbe tartozó múzeumok, múzeumi szervezetek számára." [*]

[*] Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya: Irányelvek az 1970. évi Múzeumi Hónaphoz. Bp. 1970. 2.p. (soksz.)

Az eredményekről szóló tájékoztatók afenti elv döntő mérvű megvalósulásáról tanúskodnak, s jó néhány jelzés konkrétan utal arra, hogy az eredményesség az együttműködés következménye.*

Pécsett a Fegyveres Erők Klubja Dísznövény és Díszkert szakkörének tevékenységébe kapcsolódott be a múzeum, vetítettképes klubfoglalkozással, kiállítás megtekintéssel és elemzéssel, a szakköri tagok gyűjteményéről készített diapozitívek vetítésével. Kecskeméten a múzeum a különböző fokon folyó iskolai ének- és zeneoktatás segítése érdekében hozta létre a Pendülő húrok c. kiállítást (rendező a Magyar Nemzeti Múzeum). A megnyitón közreműködött a Kodály Zoltán Ének-Zenei Általános Iskola és Gimnázium kamarakórusa és a Művelődési Központ szimfónikus zenekara. Gyulán az Erkel Ferenc Múzeum és emlékkiállítás megnyitásakor a múzeumban emlékünnepséget, a Zeneiskolában hangversenyt rendeztek. A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum helyi intézmények és szervezetek segítségével három vándorkiállítást rendezett. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az Ökölvívó Junior Európa Bajnoksághoz kiállítással, a diósgyőri és ózdi kohászati művek jubileumi ünnepségeihez tudományos ülésszak megrendezésével kapcsolódott a múzeumi szervezet. Csongrád megyében a Vásárhelyi Hetek rendezvénysorozata keretében nyílt meg a XVII. Vásárhelyi Őszi Tárlat, s emlékszoba megnyitás és tanulmányi kirándulás gazdagította még a városi programot. A Szentesi Hetek rendezvényeiben a Koszta József Múzeum kiállítással vett részt. Győrött a múzeumi szervezet, a Kisalföld szerkesztősége és a Népművelési Tanácsadó rendezésében honismereti-helytörténeti tanácskozás volt. Sopronban a Városi Tanács kérésére a múzeum kiállítás rendezésével és előadások megtartásával gazdagította a felszabadulási emlékünnepségek programját. (Itt a jubileumi események az egész évet végigkísérik.) A kapuvári Rábaközi Múzeum iskolaigazgatókat hívott meg az együttműködés megalapozásához. Nem bizonyult eredményesnek a közös munka Vámospércsen

* Az adatok a múzeumok, ill. a megyei múzeumi igazgatóságok jelentéseiből származnak.

(Hajdú-Bihar m.), a múzeumi klubfoglalkozás érdeklődők nélkül maradt; "az előkészítés munkája, amelyet a helyi és járási népművelési szervek végeztek,és még a legutóbbi pillanatban is pozitívnak jeleztek, nem volt kielégítő."* Itt valószínűleg hasznos lenne a közös elemzés: vajjon csak a szervezés körül voltak-e hibák, elegendők voltak-e az alapok a rendezvényhez (érdeklődés, helyi igény stb.)? Ugyanakkor eredményesnek bizonyult a helyi akciók sorában a hajdúnánási Móricz Pál emlékünnepély és emléktábla leleplezés. Egerben, Gyöngyösön és Hatvanban nagy sikert arattak a Gárdonyi Géza titkosírásának megfejtésével foglalkozó előadások. A Heves megyei Hazafias Népfront, a Művelődési Központ és a TIT megyei szervezete itt nyújtott támogatást, de az előkészítés és a lebonyolítás csaknem kizárólag a múzeumi szervezetre maradt. Nógrád megyében a párt- és tanácsi szervek aktuális feladatait figyelembe véve, a megyei múzeumi igazgatóság átköltöztetési nehézségei ellenére "... a célkitűzéseket a múzeumi dolgozók jelentős többletmunkájával,társadalmi munka ráfordításával, a társszervekkel, továbbá a népművelési és közoktatási intézményekkel kialakított jó munkakapcsolatokkal sikerült megoldani, egyes esetekben pedig azokat bizonyos vonatkozásokban túl is szárnyalni.** Cegléden az éremgyűjtőkkel alakított ki jó kapcsolatot a múzeum, segítséget kapott tőlük kiállítása megrendezéséhez és tervet készítettek az éremgyűjtők későbbi továbbképzéséhez.Az iskolai helytörténeti szakkörök a múzeumban tartották foglalkozásaikat, s ezt a tanév folyamán rendszeressé akarják tenni. Tápiószelei tapasztalat,hogy a község sajátosságaihoz való alkalmazkodás - két műszakos munkarend, ingázó dolgozók, hétvégi szabadidő - vezethet jobb eredményhez. A szabadidő kutatások országos eredményei is azt jelzik,hogy a hagyományos értelemben vett népművelési akciók és a közművelődési könyvtárak szombaton és vasárnap kevésbé nyújtanak művelődési, szórakozási lehetőségeket.*** Az egyre nehe-

---

* A Hajdú-Bihar megyei múzeumi igazgatóság jelentéséből.

** A Nógrád megyei múzeumi igazgatóság jelentéséből.

*** Éljünk jól szabadidőnkkel. Tanulmányok a szabadidő kutatások köréből. Bp. 1969. Népm. Prop. Iroda, 132.p.

zebbnek érzett szabadidő-helyzetben is lehet még művelődési alkalmakat teremteni.

Különösen jó eredményeket hozott a helyi szervekkel való együttműködés Somogy megyében. A múzeumi szervezet a megyei művelődésügyi osztállyal közösen szerkesztett körlevelet tett közzé a megye érdekelt üzemeiben, intézményeiben. A körlevél rögzítette, hogy az 1970. évi Múzeumi Hónap a népművelési szervek és intézmények közös ügye, a munkában résztvesznek a közoktatási intézmények is, az irányítást a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága végzi. A körlevél rögzítette a koordinálás feltételeit is. Valamennyi járási és városi művelődésügyi osztály eredményes támogatása mellett különösen kiemelkedő munkát végzett a Marcali Járási Tanács VB. Művelődésügyi osztálya. Anélkül, hogy a számszerű eredményeket a tartalmi jegyek elé helyeznénk, közre kell adni két adatot: a közös munka eredményeként a tavalyi 19.311 fő érdeklődővel szemben ez évben 26.723 fő vette igénybe a múzeumi művelődési lehetőségeket. Szabolcs megyében a Hónap programjának előkészítésében segített az MSzMP megyei bizottsága, a Megyei Tanács VB. művelődésügyi osztálya és a megyeszékhelyi város művelődésügyi osztálya. Jelentős volt az emelkedés az előadások látogatottságában, ennek okát a TIT megyei szervezetével való közös előkészítésben és lebonyolításban látják. Rosszak voltak a tapasztalatok az előző években a művelődésügyi intézményekben, iskolákban rendezett kiállításoknál, ezért itt ebben az évben a kiállítási program a vidéki múzeumokra épült. A Hónap egyes rendezvényei Szabolcsban a Nyírségi Ősz eseménysorozatához kapcsolódtak. Szolnok megyében a Hazafias Népfronttal közös honismereti tanácskozás, a tiszaföldvári Lenin termelőszövetkezettel több éve fennálló kapcsolat eredményeként a TSz történetéről írt kiadvány, Kunszentmártonban a helyi szervekkel közösen előkészített kiállítás, az MTS és a Damjanich Múzeum által létrehozott sportkiállítás jelzi a közös munka lehetőségeit. Tolna megyében a Balogh Ádám Múzeum a szekszárdi Szüreti Napok részese volt, így rendezvényei szeptember 19-én kezdődtek. Mint a bevezetőben erről szó esett, a Hónap időkeretének ilyen értelmezése teljes mértékben helyeselhető. A Vas me-

gyei Rábagyarmaton a községi tanács és a helyi társadalmi szervek segítségével nyílt meg a Falumúzeum. A múzeumi szervezet a nyári hónapokban lezajló Savaria Napok és a Savaria Nyári Egyetem programjának kialakításában és végrehajtásában vett részt. Veszprém megyében a balatoni nyári programok következtében az októberi rendezvények kevésbé jelentékenyek. Tihanyban azonban az iskolákkal, SzOT üdülőkkel és az idegenforgalmi szervekkel való közös tevékenység eredményeként az Eötvös Loránt emlékkiállítás olyan sikeresnek bizonyult,hogy a Múzeum a jövőben minden évben tervez a téli idényben is nyitvatartó múzeumi havi kiállítást. Pápán az iskolások múzeumi vetélkedőjének és dolgozatírásának sikere negyedévenként rendezendő vetélkedő-rendszer létrehozására ösztönözte a múzeumot. Zalaegerszegen jelenleg az építkezési gondok miatt múzeumi kiállítási lehetőség nincs, így különös jelentősége volt a Művelődési Központ segítségének az előadások lebonyolításában. A nagykanizsai Thúry György Múzeum a helytörténeti ankét megrendezésekor a kanizsai lokálpatrióták lelkesedésére és jószándékára épített. Diákok részvételével eredményes vetélkedőt is tartottak.

Budapesten,a Művészeti Hetek programjának részét képezte a Bartók Béla emlékkiállítás (BTM), a Beethoven és kora kiállítás (Magyar Nemzeti Múzeum), a Tersánszky Józsi Jenő emlékkiállítás (Petőfi Irodalmi Múzeum), a Leningrádi Ermitázs rajzai c. kiállítás (Szépművészeti Múzeum), az Ötvösség remekei (Iparművészeti Múzeum). Az Iparművészeti Múzeum tájékoztatójában külön is megemlékezett a Művészeti Hetek rendezőbizottságával való együttműködés eredményességéről.A felsorolt kiállításokhoz hangversenyek, előadások, tárlatvezetések is kapcsolódtak.

Bár a felsorolás nem teljes, inkább csak példatár jellegű, ezek az egyes jelenségek elvezethetnek ahhoz az általánosításhoz, hogy az Irányelvek helyi kapcsolódást és együttműködést ösztönző vonatkozásai helyesek voltak, a gyakorlat döntő mértékben igazolta azokat, akik erre építve végezték a munkát. Ugyanakkor nem mehetünk el szótlanul az e téren megjelenő hibák mellett. Szeretnénk remélni, hogy csak fogalmazásbeli tényezők állnak

egy megyei tanács Művelődésügyi Osztályának idei jelentés-kísérő levele mögött, amely mindössze azt közli, hogy az Osztály összehasonlította a Múzeumi Hónap tervét az eredményekről szóló kimutatással és megállapította, hogy a rendezvények lényegében rendben zajlottak le. Nagy hiba lenne, ha c s a k e z t állapította volna meg. Mivel az Irányelvek a Művelődésügyi Osztályoktól sajátos, helyi célok megjelölését kérik a Múzeumi Hónap művelődéspolitikai, szakigazgatási elintézéseként, logikus lenne, hogy a Művelődésügyi Osztályok ezen helyi célok t a r t a l m i megvalósítását elemezve, továbbítanák beszámolóikat. Ezt a megoldást természetesen annak kellene megelőzni, hogy a múzeumi havi terveket a megyei (városi) művelődésügyi osztályok a múzeumi szervezetekkel (múzeumokkal) egyetértésben megjelölt célrendszer kíséretében küldenék meg a Múzeumi Főosztálynak. Ez a lépés a múzeumi havi rendezvények, akciók, látogatását,ellenőrzését is egyértelműen alapozná meg.

A másik probléma általánosabb jellegű. Előfordul, hogy valamilyen közös rendezvény időpontjában egy-egy helység (intézmény, üzem) lakóinak (tagjainak) érdeklődése minimális. Ilyenkor kölcsönös vádaskodás helyett eredményesebb lenne megvizsgálni az előzményeket. Egy rendezvény sikere ugyanis nemcsak azon múlik, hogy elegendő volt-e a közvetlen szervezés, hanem a rendezvény "programozásán" is. Ez az utóbbi évek közművelődési gyakorlatának tapasztalata. Megfelelő igények, az igények felkeltése,irányítása,konkrét lehetőségek nélkül valóban előállhat az a helyzet, hogy a rendezvényt csak a "szervezés" mentheti meg. A közös tevékenység nem merülhet ki a helyiség biztosításában néhány plakát kiragasztásában. Ezekre is szükség van, de az alapokat nem ezek jelentik. A közös munkának már a szellemi előkészítésben, a konkrét adottságok mérlegelésében kell megnyilvánulnia. Ez természetesen bonyolultabb, mint a korábbi évek extenzív jellegű népművelő tevékenysége, de a kor igényei a jelenlegi adottságokhoz való igazodás, a körültekintőbb előkészítést igénylik.Ennek figyelmen kívül hagyásával, valamilyen külsődleges tényezőre építve (a szervező társadalmi helyzete, személyes kapcsolatai stb.) ma is lehet jó, sőt látványos - első-

sorban számszerű - eredményeket elérni,de ezek nagyon bizonytalan értékűek, s főként hosszú távon nem megbízhatók. Többek között ezt a hibalehetőséget próbálja csökkenteni a helyi sajátosságok maximális figyelembevételére vonatkozó felhívás.

Az Irányelvek leszögezi azt is, hogy amennyiben a rendezvény jellege megkívánja,törekedni kell a k o m p l e x ismeret- és élménynyújtásra. Ennek az elvnek a megvalósítása több helyen sikerült. A sok jó példa közül néhány: a Pendülő húrok c. kiállítás Kecskeméten nemcsak hangszerek,hanem képzőművészeti hangszer-ábrázolások bemutatását is jelentette. Mint arról a korábbiakban már szó esett, a bemutatót hangversenyek kísérték,a kiállítás idején a helyszínen klasszikus gitármuzsikát is hallhattak az érdeklődők. Ugyancsak hangversennyel összekötött rendezvény volt a Magyar Nemzeti Múzeum Beethoven kiállítása. Lehetne még folytatni a sort a nagytarcsai Falumúzeum jubileumi megemlékezésein át az álmosdi csatával kapcsolatos ünnepségekig.

> "A kiállítási programokban - a múzeumok lehetőségeinek megfelelően legyen reálisabb az arány a művészeti és más; főleg természettudományi, ipar- és helytörténeti témák között."*

Jó eredménynek tekinthetjük, hogy a képző- és iparművészeti témájú kiállítások tavalyi 45,7%-os arányával szemben ebben az évben ez az arány 32,6% volt. Ezzel kapcsolatban ki kell térni a kiállitások általános tematikai megoszlására:

| | |
|---|---|
| Képző- és iparművészeti: | 32,6% |
| Helytörténeti: | 16,3% |
| Néprajzi: | 11,3% |
| Régészeti: | 9,9% |

* Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya: Irányelvek... 2.p.

| | |
|---|---|
| Történeti: | 8,5% |
| Irodalmi: | 4,6% |
| Zenetörténeti: | 3,0% |

Három százalék alatt: ipartörténeti, természettudományi, vendéglátóipari, sport, numizmatikai, színháztörténeti, mezőgazdasági, orvostörténeti, jogi, fotó, új szerzeményi (vegyes - általában régészeti, természettudományi és néprajzi anyaggal).

Örvendetes a helytörténeti jellegű kiállítások viszonylag magas aránya - ez a helyi sajátosságok nagyobb mérvű figyelembevételét is jelenti. Természetesen állandó érvényű százalékos normákat szabni irreális ötlet lenne, csak a művelődési igények, szükségletek lehetnek döntők e szempontból. Tavaly mindössze arra a kirívó aránytalanságra kellett felhívni a figyelmet, amely a képző- és iparművészeti kiállítások nagy számában testesült meg.

Az Irányelvek kimondta: javaslott és támogatandó a közös rendezésű vendég- és vándorkiállítások rendszere. A megvalósítás több megyében eredményesnek bizonyult. A Rippl Rónai Múzeum legszebb képeit Baranya megyében mutatták be, a baranyaiak fotóanyagot adtak át az I. Dél-Dunántúli Népművészeti Hét kiállításához (Baranyai temetők népművészete). Borsod megye Hajdú-Biharral rendezett közös akciókat (tudományos ülésszak Miskolcon stb.). A Magyar Nemzeti Galéria kiállítást rendezett Vaján (Rudnay emlékkiállítás), Makón (Gera Gyula emlékkiállítás), Baján (Bozsó János kiállítása), Kiskunfélegyházán (A bor és a szőlő a képzőművészetben), Vásárosnaményban (Benczur grafikák), Szekszárdon, Regölyben, Bodoglár-pusztán (történeti festészetünk), a Természettudományi Múzeum Gyöngyösön (A Mátra), Szekszárdon (Trópusi tájak állatai). A felsorolás e témakörben sem teljes.

Ezek az újdonság erejével ható rendezvények sikeresek voltak. A Bodoglár-pusztai Új Élet TSz-ben megrendezett kiállításról és Telepy Katalin előadásáról szinte meghatottan emlékezett meg a kiskunhalasi múzeum...

A célok megvalósulásának részletes adatai

K i á l l í t á s o k (az adatok nem teljesek, - egyrészt a Komárom megyeiek hiányoznak, másrészt az állandó kiállítások nem mindenütt szerepeltek a kimutatásokban):

| | |
|---|---|
| Állandó kiállítás | 4 |
| Időszaki | 150 |
| Vándor | 45 |
| Összesen: | 199 |

A kiállítások látogatóinak száma összesen: 580.549 fő (1969-ben 544.542).

A Hónap jelentősebb kiállitásai a következők voltak:

A leningrádi Ermitázs legszebb rajzai (Szépművészeti M.)
Az ötvösség remekei (Iparművészeti Múzeum)
Beethoven emlékkiállítás (Magyar Nemzeti Múzeum)
A magyar-lengyel kapcsolatok ezer éve (Vármúzeum, rendezte: Magyar Nemzeti Múzeum)
Az űrkutatás (Közlekedési Múzeum)
II. Országos Kerámia Biennálé (Pécs)
Észt grafikai kiállítás (Szolnok)
XVII. Vásárhelyi Őszi Tárlat (Hódmezővásárhely)
Somogyi hímzés (Kaposvár)
A Mátra (Gyöngyös)

E l ő a d á s o k : 1970-ben 371 előadás hangzott el a Múzeumi Hónap rendezvényeként (1969-ben 245). A résztvevők száma idén: 23.325 fő (1969-ben valamivel 16.000 felett). A részletes adatok azt jelzik, hogy gyakoriak a kislétszámú előadások. Ez sok esetben nem a rendezők hibája, inkább a differenciált érdeklődés jele. Az a tény, hogy a résztvevők végső létszáma emelkedő tendenciát mutat, arra utal, hogy az előadás mint szervezeti keret továbbra is életképes, ha a témaválasztás és a lebonyolítási módszerek megfelelőek. A tervezők általában a konkrét helyzetnek megfelelően foglaltak állást az előadásokkal kapcsolatban. Ahol jó hagyományai voltak, ott az előadás továbbra is hangsúlyos maradt (pl. Vas megyében), ahol viszont más kereté-

ket találtak alkalmasabbnak,ott csökkentették az előadások számát (pl. Tiszavasváriban).

E g y é b  r e n d e z v é n y e k : számuk 312 volt. Ez csökkenést mutat a tavalyi állapothoz képest (507). A statisztikák itt sem teljesen megbízhatók, a tárlatvezetések számbavétele nem egységes. A végső mérleg kedvező, mert a 312 rendezvényre 22.744 résztvevő jutott,ami messze meghaladja a tavalyi 9509-es számot. Az egyéb rendezvények tematikai skálája széles. Úgy látszik,hogy ezek keretében sikerül leginkább közvetlen kapcsolatot teremteni a résztvevőkkel, a közönség megkedvelte ezeket az alkalmakat élményszerű jellegük miatt. A rendezvények között leggyakoribbak a tárlatvezetések. Népszerűnek bizonyultak a vetélkedők is; Hajdú-Bihar megyei tapasztalat szerint ez inkább a tanulók körében aratott sikert. Baranyában eredményesen zárult a "Mentsük meg pusztuló régészeti emlékeinket" elnevezésű pályázat. További sikeres rendezvények: szocialista brigádok látogatása a múzeumokban, helytörténeti szakköri foglalkozások, műteremlátogatások, tanulmányi kirándulások, múzeumi hangversenyek, jubileumi megemlékezések múzeumalapítás évfordulóján, neves helyi személyiségekre emlékező rendezvények.

P r o p a g a n d a: a rendezvények, események propagandájára a múzeumi szervezetek és múzeumok ebben az évben is nagy súlyt fektettek, bár az anyagi lehetőségek több helyen nem voltak kielégítőek.A propaganda-munka színvonalának emelkedését a különböző megyei programok, plakátok, meghívók színesedése, formai kultúrája jelzi. Hasznos lenne, ha a jövőben ezeket az eszközöket a lehető legnagyobb teljességgel összegyűjtenénk, és elemzésüket mind tartalmi, mind formai szempontból elvégeznénk. Más intézmények eredményeinek alaposabb ismerete hozzájárulhatna e fontos eszköz további javításához.

Összefoglaló részvételi statisztika:

| Kiállítások | Előadások | Egyéb | Összesen |
|---|---|---|---|
| 580.549 fő | 23.325 fő | 22.774 fő | 626.648 fő |

Az emelkedés bíztató alap az elkövetkezendő évi munkához.

Albertini Béla

# A munkás sport- és természetjáró mozgalom hagyományairól

## A mozgalom történetének vázlata

A munkássport tömegmozgalom: a tömegek megindulása a napfényért, az üdítő vízért, a szabadban való mozgásért, a munkafáradság kipihenéséért. Keletkezése idején a szabadtéri sportokat és a turisztikát kultiválja, élesen elhatárolja magát a profizmustól, elveti az egyéni teljesítményeket, tehát kizárólag a tömegek testi kultúrája fejlesztésének szolgálatában áll.

Története a századforduló táján indul. Ezidőben a radikális polgárság néhány kulturális kezdeményezésének hatása alá került a munkásság. A munkásmozgalom vezetői látták, hogy ezektől a polgári akcióktól úgy lehet távoltartani a munkásokat, ha maga a munkásság is létrehozza a megfelelő egyesületeit. Igy alakultak meg a századforduló után a munkás turista-,antialkoholista, eszperantista- és sportegyesületek. Létrejöttükkel nagyjából ki is alakult az a keret hazánkban, amelyben a munkásság kulturális élete folyt.

A munkás kultúrmozgalom, az említett művelődési és sportegyesületek csaknem kizárólag az MSZDP befolyása alatt állottak. Már születésüknél a párt és a szakszervezetek bábáskodtak, országos szervezeteik, központjaik létrehozásában pedig különösen nagy szerepet játszottak.Ha ezek az egyesületek csupán szorosan vett célkitűzéseiket valósították volna meg, akkor is jelentős szolgálatot tettek volna a munkásmozgalom ügyének. Azonban jóval többet tettek ennél: a munkásmozgalom általános feladatainak elvégzése érdekében, azoknak alávetetten működtek.

Nevelő, felvilágosító tevékenységénél fogva a kultúrmozgalom

elsősorban az ideológiai harchoz kapcsolódik,nem függetleníthe-ti azonban magát a gazdasági, és különösen a politikai küzdelmektől sem. Igy volt ez a kialakuló magyar munkás kulturális mozgalomnál is. Ez szükséges és hasznos összefonódás volt. Hibák csak annyiban és akkor jelentkeztek, amennyiben a munkásság harcát irányító MSZDP politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában egyre inkább elmaradt, illetve eltért az osztályharc követelményeitől. A párt általános politikai és elméleti hiányosságai káros hatással voltak az irányítása alatt álló kulturális- és sportmozgalomra is.

A Tanácsköztársaság ezen a téren is forradalmi változást eredményezett. A proletárdiktatúra művelődési szervei hatalmas munkát végeztek s nagy előrehaladást értek el a volt uralkodó osztályok kulturális monopóliumának megtörésében is. A munkás kulturális és sportegyesületek fontossága és tevékenysége azonban kissé háttérbe szorult,amit természetesnek fogadhatunk el olyan körülmények között, amikor céljaik, feladataik megoldására a munkásság állama maga vállalkozott.

A Tanácsköztársaság leverése után a munkás kulturális és sportmozgalom vonatkozásában - némi módosulással - visszaállt a régebbi állapot.

A módosulások először is az egyesületek vezetőinek magatartásában jelentkeztek. Az SZDP felső vezetése ebben az időben a Tanácsköztársaság elítélése, a kommunistákkal való éles szembefordulás, az ellenforradalmi rendszerbe való beépülés szándéka miatt még a háború előtti pártvezetéshez viszonyítva is lényegesen jobbra tolódott és személy szerint is jobboldali egyénekből állott. Fő célkitűzésük volt politikamentessé tenni a munkásság meglevő kulturális- és sportegyesületeit.

Másik jelentős változás: ugyanekkor - hasonlóan a párt és szakszervezeti mozgalomban meglevő ellenzékhez - itt is kialakul az ellenzék a munkások között. Ez az ellenzéki mozgalom akkor kezdett rohamosan szélesedni, amikor a szakszervezetekből ellen-

zéki magatartásuk miatt kizárt munkások, valamint a pártba és szakszervezetekbe belépni akaró fiatalok nagy számban kapcsolódtak be ezen egyesületek munkájába. Ez az ellenzék a 20-as évek első felében még szervezetlen volt.

A 20-as évek második felében, amikor az illegális KMP újjászervezte sorait, megkezdte a kulturális- és sporttevékenység irányítását is. A munkásság kulturális egyesületeinek irányításában hangadók lettek az illegális párt harcosai s ezek az egyesületek többségükben - betiltásukig - fedőszervei lettek az illegális KMP-nak. A párt legjobb erőit küldte erre a területre és számos legális, illegális lapjában elméleti segítséget nyújtott az egyesületek munkájához. (Erről a korszakról már van néhány kisebb összefoglaló munka, ezeket az irodalomjegyzékben megemlítem s ezért itt e kérdésről nem szólok bővebben.)

A felszabadulás és a munkáshatalom győzelme meghozta e terület kibontakozásának lehetőségét is;államunk irányításával és messzemenő támogatásával a kulturális és sportmozgalom össznépi üggyé lett. Eredményei: napjaink valósága.

A hazai munkássport egyesületekről

Hazánkban 1898-ban alakult meg az idetelepedett németajkú munkások Vorwärts nevű sportegyesülete, amelyben magyar munkások is tevékenykedtek.1901 júliusában pl. ilyen felhívás jelent meg a Népszavában:

> "Figyelem tornászok! A népies tornászat iránt érdeklődő elvtársaknak adatik tudtára, hogy a Vorwärts munkásképző-egylet tornahelyét júl. 1-én a Dob-utcai, 77. sz. alatti Szabó-féle kerthelyiségben megnyitotta. Tornaórák: kedd, péntek este 7-8-ig. Melyeken úgy a Vorwärts, mint bármelyik pesti szakegyesület tagjai résztvehetnek."

Az említett magyar munkások 1908-ban megalakították a Munkás

Testedző Egyesületet (MTE). (A 30-as évek elején már mintegy 110 munkás sportegyesület működött hazánkban. Nemzetközi munkássport szervezet is létezett már, amely 1934-ben Munkásolimpiát rendezett Bécsben, később Prágában és Nürnbergben is, és ezeken a magyar munkássportolók is sikeresen szerepeltek.)

Az MTE volt a magyar munkássportolók legnagyobb egyesülete. Népszerűségében és tagjai számával is vetekedett a polgári sportegyesületekkel. Sorra alakultak meg szakosztályai a különböző sportágakban. A 20-as évek közepén a legnépesebb a tornaszakosztály volt, majd létszám tekintetében a turisztika, a birkózók, a labdarúgók, a kézilabdázók és az úszók következtek. Az MTE saját klubhelyiséggel, tornateremmel rendelkezett, vizitelepe volt Gödön, menedékháza Nagyszénáson és másutt. 1934-ben a Millenáris-pályán nagy munkássportünnepélyt rendezett.

Az MTE munkássportolóiban lelkes és magukat nem kímélő harcosokat talált a munkásság politikai mozgalma. Egy rövid felsorolás is érzékelteti, hogy milyen sokoldalú tevékenységet fejtettek ki a Horthy-korszakban: résztvettek "valcolva" - mint a régi vándorlegények - a külföldön rendezett munkásolimpiákon, sport és kultúrkiállításokat rendeztek, munkás sportlapokat adtak ki, politikai szemináriumokat tartottak, csillagtúrákon, illegális találkozókon vettek részt, aktív résztvevői voltak a május 1-éknek, röplapokat ragasztottak, felépítették a Vasas sporttelepet, résztvettek a Tompa-utcai nyilasház elleni tüntetésen, megvédték a gödi vizitelepet a nyilasok támadásaitól, harcoltak az ellenállási mozgalomban és fegyveresen küzdöttek a fasiszták ellen a főváros felszabadításáért.

A Természetbarátok Turista Egyesülete (TTE)

A TTE a munkások és alkalmazottak vándorsport szervezete volt. Azzal a céllal alakult, hogy a munkásságban a természet iránti szeretetet gyalog- és hegymászó túrák, társasutazások rendezése, síelő, csónakázó, napfürdőző alkalmak teremtése révén felébb-

ressze, tartalmas szórakozásra, egészséges életmódra nevelje őket. Célja volt az is, hogy a természet megkedveltetése segítségével a munkásturistákat közelebb hozza a természettudományokhoz és az ezekkel kapcsolatos ismeretekhez (néprajz, földrajz stb.).

Az első ilyen célú turista-egyesület Bécsben létesült 1895-ben; ez később nemzetközi szervezetté fejlődött. A TTE hazánkban 1910-ben alakult meg és kiegészítő szervezete volt az egységes munkás kultúrális mozgalomnak. Tevékenysége során számos turistaházat létesített tagjai számára: ezek az illegális kommunista mozgalom résztvevőinek találkozó helyei lettek a 30-as, 40-es években. E turistaházakban és túráikon tartották szemináriumaikat. Az ifjúmunkások részvétele - Ságvári Endre irányításával - igen jelentős volt ezeken a túrákon.

Tagjait a fasizmus üldözte, de a mozgalmat nem sikerült felszámolni.

1948-tól Magyar Természetbarát Szövetség néven működött tovább az egyesület. A személyi kultusz idején (1951-1955) tevékenysége szünetelt, s csak az 1956-os ellenforradalom felszámolása után szerveződött újjá.

Az MTSz az egyik legnagyobb létszámú és legnépszerűbb szervezete ma is a testnevelési- és sportmozgalomnak. 1961-ben 56.241 tagja és 371 szervezete volt. Ötven éves fennállását Szigetmonostoron ünnepelte 1960. július 3-án.

+ + +

Az egykori munkássportolók és természetjárók máig is szívesen őrzik tevékenységük, egyesületeik emlékeit: fényképeket, emléktárgyakat kirándulásokról, túrákról, csapattablókat, érmeket és más versenydíjakat, egyesületi alapszabályokat, jegyzőkönyveket és igazolványokat, zászlókat, berendezési tárgyakat, könyveket, egykori munkás sportlapok egy-egy számát stb. A munkás

sport- és természetbarát egyesületek értékes hagyományainak - a munkásmozgalom egy érdekes fejezetének - kutatása megkívánná e tárgyak, emlékek rendszeres gyűjtését. Sürgető feladatnak látszik ez, mert a tárgyakhoz kapcsolódó, azok értékelését elősegítő és gazdagító személyes emlékezések felgyűjtésének lehetőségei az idő múlásával rohamosan csökkennek. E dolgozatommal e feladat érdekességére - és egyúttal halaszthatatlanságára - kívántam a figyelmet felhívni. A feldolgozó munka megsegítésére az alábbi irodalomjegyzéket adom közre:

Munkássport - általában:

1. Figyelem tornászok!
   (A népies tornászat iránt érdeklődő elvtársaknak adatik tudtára, hogy a Vorwärts munkás képzőegylet tornahelyét a Dob u. 77. sz. alatti Szabó-féle kerthelyiségben megnyitotta.)
   Népszava, 1903. szept. 15.

2. A Vorwärts új helyiségébe költözött: VII. Kertész u. 41.
   Népszava, 1903. szept. 15.

3. A Vorwärts-nek sikerült elintéznie, hogy 1904. januártol kezdve a munkástornászok hetenként kétszer a Nemzeti Tornacsarnokban tornázhassanak.
   Népszava, 1903. dec. 22.

4. A munkássportról.
   (történeti adatok)
   Társadalmi Lexikon. Szerk.: Madzsar József. Bp. 1928. p. 498.

5. Felhívás a magyarországi munkás sportegyesületekhez.
   (A Munkás Sport Egyesületek megalakításáról.)
   Munkássport, 1928. No. 5. p. 1.

6. Egy lépés előre!
   (Mozgalom a Munkás Sportszövetségért. Madzsar József beszéde.)
   Munkássport, 1929. No. 1. p. 1.

7. Gyagyovszky Emil: A munkások téli sportja.
Népszava, 1929. febr. 24.

8. A KIMSZ és a sportmozgalom.
(A sportban dolgozók hibáiról.)
Ifjú Proletár, 1929. No.5. p.4-5.

9. Felhívás!
(Az aug.-ban betiltott Munkássport igazi harcos utóda a Proletársport. Az újra meginduló Munkássport a szociálfasiszták lapja.)
Proletársport, 1930. No.1. p.1.

10. A gödi fecskefészek.
(fejlődése, adatai)
Munkássport, 1930. No.3. p.2. - No.4. p.5-6.

11. Munkás sportünnepély programja.
(Nemzetközi munkássport ünnepély június 1-én a Millenáris sporttelepen.)
Népszava, 1931. máj. 31., jún. 1., jún. 3.

12. A mi olimpiászunk.
(A bécsi munkásolimpiára 300 magyar sportoló jelentkezett.)
Munkássport, 1931. No.2. p.1-2.

13. Elvtársak tudjuk azt!
(Óvatosságot a budai túrákon, sok a detektív.)
Ifjú Proletár, 1931. No.2. p.17.

14. Stiassny József: Turisták és weekendezők zsebkönyve.
(Munkás sportegyesületek adataival.)
Bp. 1932. 128.p.

15. 15.000 ember előtt több mint 3000 szereplővel mutatta meg a munkásság kultúrerejét a Millenárison.
Népszava, 1933. júl. 23.

16. Ellenbogen József: A mi strandunk.
(A szigetmonostori telep életéről.)
Természetbarát, 1934. No.6-8.

17. Dobrovits Sándor: Budapest egyesületei.
(A fővárosi munkássport egyesületek neve, címe, alapítási éve, taglétszáma.)
Bp. 1936. p. 133-140.

18. Szakasits Árpád: A munkásság kulturális intézményei.
(Turistaházak stb. felsorolása.)
Népszava Naptár, 1939. p. 109-114.

19. Pluhár István: A magyarországi sportegyesületek története.
(Egyesülettörténet, sportolók adattára.)
Bp. 1941. 484. p.

20. Kocsis Mihály: Vállalati sport és munkás testedzés.
Csepel, 1942. 127. p.

21. Választmányi ülés.
(Hogyan dolgoznak a munkás sportegyesületek.)
Népszava, 1942. jan. 11.

Munkássport a Tanácsköztársaság idején:

22. Testnevelési feladatok.
Ifjú Proletár, 1919. márc. 30.

23. Proletárdiktatúra és sport.
Sporthírlap, 1919. márc. 31.

24. Bíró Dezső: Az embersport jövője a kommunista államban.
Sportképek, 1919. ápr. 4.

25. Megalakult a katonai sportdirektórium.
Sporthírlap, 1919. ápr. 4.

26. A testnevelés újjászervezése.
(A Forradalmi Kormányzótanács rendelete)
Népszava, 1919. ápr. 17.

27. A vörös katonák sportja május 1-én.
(Előzetes program)
Világ, 1919. ápr. 19.

28. Bíró Dezső: A testnevelési ügyek direktóriumának feladatai.
Népszava, 1919. ápr. 25.

29. Magyar Károly: Embersport a proletárok testi nevelése.
Érdekes Ujság, 1919. máj. 1.

30. A május elsejei sportesemények.
Népszava, 1919. máj. 3.

31. Sportolnak az ifjúmunkások.
Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár, 1919. máj. 8.

32. Testnevelési reformtanfolyamok.
Az Ujság, 1919. máj. 11.

33. A tornatanítóképzés reformja.
Sporthírlap, 1919. máj. 12.

34. Dolgozik a sportdirektórium.
Sporthírlap, 1919. máj. 12.

35. Hajós Alfréd: A margitszigeti stadion tervei.
Sportképek, 1919. máj. 14.

36. Bíró Dezső: Embersport.
(A munkás sportegyesületről.)
Érdekes Ujság, 1919. máj. 18.

37. A testnevelés új rendje az iskolában.
Hétfői Újság, 1919. máj. 19. - Új Korszak, máj. 23.

38. Zugor Ernő: A testnevelés a szocialista társadalomban.
Népszava, 1919. máj. 24.

39. A sportdirektórium építési programja.
Népszava, 1919. máj. 25. - Sportképek, máj. 28.

40. Bokányi Dezső beszéde a magyar sport újjászervezéséről.
Sportképek, 1919. jún. 4.

41. A sportdirektórium megengedte a nyilvános mérkőzéseket.
Sportképek, 1919. jún. 4.

42. Megalakult a Kiskunfélegyházai Testnevelési Direktórium.
Félegyházai Proletár, 1919. jún. 20.

43. Sporttelepek létesítése.
Győri Vörös Ujság, 1919. jún. 22.

44. Károly Lajos: A stadion elhelyezése.
Építés, 1919. jún.

45. Dunántúli sportkongresszus Szombathelyen.
Vasi Vörös Ujság, 1919. júl. 6.

46. Ifjúmunkás testnevelés.
Ifjú Proletár, 1919. júl. 20.

47. 1919 - Vörös Május.
(Hogyan ünnepeltek 26 évvel ezelőtt a munkás sportolók.)
Népsport, 1945. ápr. 30.

48. Földes Éva: A Tanácsköztársaság sportja.
Bp. 1959. 103 p. + 18 t.

49. Az 1919-es Tanácsköztársaság és a sport.
(A sportdirektórium intézkedései a fővárosban és a május 1-i sportesemények.)
Bp. 1959. 15. p.

50. A Tanácsköztársaság hétköznapjaiból.
(A tervezett sportlétesítmények, a Műegyetem mögötti Diákliget.)
Sport és Tudomány, 1959. No. 8.

51. Szebenyi Sándor: Felejthetetlen 1919.
(sportvonatkozású anyagok)
Képes Sport, 1959. No. 10., 11., 12.

52. "Munkában a vörös pörölyös."
(A Tanácsköztársaság intézkedései a sport területén.)
Lobogó, 1961. No. 11.

Munkássport a felszabadulás után:

53. Antal Gábor: Megindul a sportélet is.
Néplap, Debrecen, 1944. dec. 19.

54. Zászlót bontott a Nagykőrösi Munkás SE.
Nagykőrös Népe, 1945. márc. 10.

55. Az első szabad május 1-i sportünnepély.
Népsport, 1945. máj. 2.

56. Földessy János: Másfél év alatt újjáépült a magyar sport.
Pesti Kalendárium, 1947. p. 170-174.

57. Kiss István: Debrecenben feltámadt a magyar sport.
Paál-Radó: A debreceni feltámadás. Debrecen, 1947. p. 277.

58. Díszünnepséggel megkezdődött a munkás sporttalálkozó.
(A Munkásmozgalmi Intézetben megnyílt a Munkássport útja c. kiállítás.)
Szabad Nép, 1955. dec. 11., 12.

59. Baracs Györgyné összeállítása: Sportolók a szabadságért.
(Visszaemlékezések a munkássport múltjából.)
Bp. 1955.

60. Serfőző Lajos:A KMP tevékenysége a munkás kultúr- és sportmozgalomban. (1925-1945)
Bp. 1963. 126 p.

61. Szilágyi János: Munkásosztályunk általános műveltségi helyzete 1919-1945 között.
Bp. 1964. 135 p.

Munkás Testedző Egyesület (MTE):

62. Az MTE felhívása.
(Az egyesületbe való belépésre. Helyiség: IX. Knézich u-i polgári iskola. Iroda: VII. Dohány u. 20.)
Népszava, 1908. ápr. 1.

63. Az MTE működése.
Népszava, 1908. jún. 11.

64. A tömegek a sportért - a sport a tömegekért.
(Az MTE monstre versenye.)
Népszava, 1913. júl. 15.

65. A munkások sportegyesületei.
(A Vorwärts-től /1899/ az MTE-ig /1908/.)
Népszava, 1913. dec. 25.

66. Az MTE versenye.
(Bp. birkózó bajnokságai a régi képviselőházban.)
Sporthírlap, 1918. febr. 25., márc. 4.

67. Az MTE közgyűlése.
(A nagyszénási menedékház felépítése befejeződik.)
Népszava, 1925. ápr. 19.

68. Lipcsei Jenő: Epizódok egy munkásegyesület életéből, ahol anyagi eszközök nélkül neveltek bajnokokat.(A 20 éves MTE.)
Sporthírlap, 1928. máj. 21.

69. Az MTE-ről: Társadalmi Lexikon, Bp. 1928. p. 417.

70. A munkássportolók ünnepélye.
(Az MTE 20 éves jubileuma. Felvonulás a főváros utcáin.)
Népszava, 1928. jún. 5.

71. Deutsch Adolf: Munkás ünnepély.
(20 éves az MTE.)
Könyvkötők Lapja, 1928. No. 18.

72. Ép testben - ép lélek.
(Az MTE célja. Tornatermeink felsorolása.)
Húsipari Munkások Lapja, 1928. okt. 1.

73. Két osztályharcos proletár sportoló.
(Az MTE közgyűlésén az ellenzéki lista futott be. A vezetők a megválasztottakat lemondatták.)
Kommunista, 1929. No. 21. p. 22-23.

74. Munkássport-paktumsport.
(Az MTE-ből kizárják a baloldaliakat.)
Proletársport, 1930. jan.

75. Az MTE.
(A sporton át közelíthető meg legkönnyebben a munkásifjúság. Harcra hív a munkássportmozgalom egységéért.)
Munkássport, 1930. No. 1.

76. Az MTE által rendezendő nemzetközi sportünnepély sorrendje.
(1930. máj. 1. - jún. 1.)
Munkássport, 1930. No.1.

77. Nemzetközi munkás úszóverseny.
(Az MTE kevés tréninggel indult, mert a MUSZ kizárta a fedett uszodából az egyesületet.)
Munkássport, 1930. No.6.

78. Munkásevezősök.
(Még nincs evezős szakosztály, de a többszáz csónakosnak az MTE találkozót rendez a Dunán, a gödi telepen.)
Munkássport, 1931. No.2. jún.

79. Szélpál Árpád: Az MTE a munkáskultúra frontján.
Népszava, 1931. márc. 15.

80. Csőd előtt áll az MTE.
(Az anyagi csőd okai. A kizárások és az ellenzék üldözése. Csak kispolgári elemekre támaszkodnak.)
Ifjú Proletár, 1931. No. 3. nov.

81. Negyedszázados az MTE.
(A jubileumi év sportünnepélyei.)
Népszava, 1933. jan. 24.

82. Szélpál Árpád: Munkásúszók a fedett uszodában.
(Az MTE nagy úszóünnepélye.)
Népszava, 1933. jan. 29.

83. A mi történetünk.
(Az MTE 25 éve.)
Munkássport, 1933. No. 1-3. - Nemzeti Sport, febr. 26.

84. Betiltották az MTE jubileumi tornaünnepélyét.
Népszava, 1933. márc. 18., 19.

85. A Munkás TE XXV. évi közgyülése.
Népszava, 1933. ápr. 4.

86. Az erő és szépség himnusza.
(Az MTE jubileumi torna és kulturális ünnepélye a Labriola Városi Szinházban.)
Népszava, 1933. ápr. 11., jún. 18., jún. 20.

87. Zsúfolásig megtelt nézőtér előtt zajlott le az MTE úszóversenye. (A fedett uszodában.)
Nemzeti Sport, 1938. jan.6.

88. Millok Sándor: 30 esztendős az MTE.
(Az egyesület története, vezetői.)
Népszava, 1938. jan. 6.

89. Tessinger Zoltán: Munkásúszók a fedettben.
(Az MTE úszói este 7 és 8 óra között bemehetnek a fedettbe.)
Népszava, 1938. jan. 19.

90. Jubilál az MTE.
(30 éves fennállásukról.)
Építőmunkás, 1938. No. 4. - Természetbarát, No. 2.

91. A Munkás TE 39. közgyűlése.
Népsport, 1947. márc. 13.

92. Ötven éve alakult az MTE.
(Történeti visszapillantás.)
Szabad Nép, 1956. márc. 27.

Természetbarátok Turista Egyesülete (TTE):

93. Természetbarátok Turista versenye.
(Jan. 30-án egész napos kirándulás. Febr. 4-én alakuló közgyűlés. Egyleti estély minden csütörtökön a Conti u. 8.sz. alatti kávémérésben.)
Typographia, 1910. No.4.

94. Hasznos szórakozás.
(A TTE első évi működéséről.)
Typographia, 1910. No. 51.

95. Király Albert: A munkásember a természetben.
(A TTE munkájáról.
Népszava Naptár, 1918. p. 112-116.

96. A munkásság turisztikája.
(A TTE budapesti helyi csoportjának működése.)
Festők Szaklapja, 1919. No. 7.

97. Igazoltatások.
(A TTE nem engedte, hogy az MTSZ igazoló bizottsága felülvizsgálja a tagságát.)
Természetbarát, 1920. No.2.

98. Pajor Rudolf: Természetbarátok.
(Felhívás. Minden tagegyesület tiltsa meg tagjainak, hogy társadalmi, faji gyűlöletet vigyenek a mozgalomba.)
Természetbarát, 1920. No. 6.

99. Novotny Lajos: Ki a szabadba!
(Egy kirándulás leírása.)
Ifjúmunkás, 1920. No.12. - 1924. No.6.

100. Bíró Dezső: Egy épület közadakozásból.
(Az MTE nagykovácsi turistaháza.)
Népszava, 1924. okt. 19.

101. A TTE budapesti székhelyei 1924-1943 között.
(VIII. Bérkocsis u.1. - 1929: VII. Wesselényi u. 24. - 1930: VII. Nagydiófa u. 3. - 1934: VII. Dob u. 90. - 1938: V. Sas u. 6. - 1943: VII. Dob u. 90.)
Népszava Naptár, 1924-1943.

102. Grosz Ernő: Nemcsak.
(A TTE a Kevélynyergen turistaházat akar építeni.)
Typographia, 1925. No. 43. - 1928. No. 21.

103. A Természetbarátok TE-ről.
Társadalmi Lexikon, Bp. 1928. p. 659.

104. Reseti Rudolf: Gárdony, Sikáros, Csév.
(A TTE hatósági zaklatása.)
Természetbarát, 1928. No. 1.

105. Felavatták a TTE kevélynyergi menedékházát.
(3000 munkásturista jelenlétében.)
Népszava, 1928. máj. 27., 30.

106. Sebestyén István: Egy pillantás 20 év után - előre.
(A TTE jubileuma, további feladatok.)
Természetbarát, 1930. No. 1.

107. A budapesti V-VI. kerületi osztály.
(közgyűlése jan. 15-én. Beszámoló a taglétszámról, előadásokról, túrastatisztika.)
Természetbarát, 1930. No. 1.

108. Redlinger Adolf: Húsz esztendő tükre.
(A TTE munkájának áttekintése - megalakulásától.)
Természetbarát, 1930. No. 5.

109. Mónus Illés: Alapszabályaink kálváriája.
(A TTE alapszabályának BM. jóváhagyása az egyesület életét megfojtó záradékkal.)
Természetbarát, 1932. júl-aug.

110. Egy évi munkáról.
(Az 1932-es válságév ellenére a TTE eredményes munkát végzett.)
Természetbarát, 1933. No. 1.

111. Szélpál Árpád: 25 év a természet és szabadság útjain.
Népszava, 1935. ápr. 21., 24.

112. Szélpál Árpád: Kultúra a tilos táblák árnyékában.
(A TTE jubileumi kiállítása.)
Népszava, 1935. ápr. 24.

113. Közgyűlés előtt.
(Az 1935-ös év eredményei és a megoldásra váró feladatok.)
Népszava, 1935. ápr. 24.

114. Megalakult a Vasas osztály.
(több évi szünetelés után)
Természetbarát, 1936. No. 5.

115. A turisták kívánságai és a főváros.
(Követeléseik: turisták részére kedvezményes jegy, a BSZKRT gondoskodjon a zavartalan közlekedésről.)
Természetbarát, 1936. No. 6.

116. Szélpál Árpád: Jubilálnak a Természetbarátok.
Népszava, 1930. szept. 7.

117. Redlinger Antal: Miképpen használjuk fel szabadidőnket?
(A munkás turistaházakról.)
Népszava Naptár, 1936. p. 104.

118. Mónus Illés: Közgyűlés elé!
(Az 1936. évi tervről. A munkás turistamozgalom tevékenységéről.)
Természetbarát, 1937. No. 1.

119. Kőbányán alakult meg febr. 24-én újabb osztályunk.
(A vezetőség névsora.)
Természetbarát, 1937. No. 1.

120. Jöjjön a Frankhegyre.
(A TTE V-VI. kerületi osztálya május 30-án találkozót rendez.)
Természetbarát, 1937. No. 2.

121. Könyvkötő szakosztályunk.
(10 éves jubileumi túrák ismertetése, kultúrest, kiállítás.)
Természetbarát, 1937. No. 6.

122. Grósz Ernő: A TTE nyomdász szakosztálya.
(Alakult 1930-ban.)
G.E.: Egyesült erővel, II. 1937. p. 199-200.

123. A TTE V-VI. kerületi osztálya negyedszázados jubileumát ünnepli.
Természetbarát, 1938. No. 1.

124. Redlinger Antal: Egy munkás kultúrintézmény keletkezése.
Népszava Naptár, 1938. p. 91-92.

125. Jellinek János: A magyar természetjárás története.
Bp. 1939. 177 p.

126. A TTE kirándulásai 1939. szept.-dec.
Bp. 1939. 36 p.

127. Csillik Gábor: Túrák a 40-es években.
Cs.G.: Budapestért harcoltunk. Bp. 1964. p.37-40., 52-54., 58-59.

128. Új harcok előtt.
(A TTE újjászervezése. Visszaemlékezés a Horthy-korszakbeli működésre.)
Typographia, 1947. No. 21.

129. Szaton Rezsőné: Stromfeld Aurél a turista.
Új Március, 1956. máj.

130. Gádorosi Ferenc: Az alsógödi "Fészek"-ben.
(Betiltása 1941-ben.)
Váci Napló, 1959. okt. 16.

131. Vándor Györgyi: Hegyek harcos barátai.
(1910. febr. 4-én alakult a Conti u-i kávémérésben a TTE.)
Népszava, 1960. ápr. 9.

132. G. Nagy Zoltán: Az egyik veterán Palb Kristóf.
(A kevélynyergi turistaház építtetője.)
Természetjárás, 1960. No. 6.

133. A Természetbarátok TE-ről.
Új Magyar Lexikon. Bp. 1962. 6. k. p. 417.

Egyes munkás sportklubokról:

134. Munkás egyesület Csepelen.
(Megalakult a csepeli Munkás Sport Egyesület.)
Sporthírlap, 1919. márc. 10.

135. A Csepeli MTK 35 éves jubileumi közgyűlése.
Népsport, 1947. jan. 31.

136. Csepeli sportunk.
(Az elmúlt év túráiról.)
Természetbarát, 1937. No. 1.

137. Óriási ünnepség a WM művek sporttelepének első kapavágása alkalmából.
Csepeli Hírlap, 1938. jún. 2., 9. - 1941. febr. 20.

138. Rejtő László: Igy sportolnak Csepelen, az ipar fellegvárában.
(A WM sportpályán 3000 munkás sportol.)
Népszava, 1948. szept. 19.

139. Vedres József - Zsolt Róbert: Csepel sportjának 50 éve (1912-62).
Bp. 1962. 171 p. + 24 t.

140. Az Egyetértés SC.
(A pincérek sportjának története, 1907-28.)
Munkássport, 1928. No. 5.

141. Footballoznak a könyvkötők.
(Compactor SC néven sportklubot alakítottak.)
Sporthírlap, 1912. jan. 1.

142. Micsián Béla: A húszéves Compactor SC.
Könyvkötők Lapja, 1928. No. 4.

143. A MÉMOSZ Sport Club.
(Alakuló közgyűlés okt. 1.)
Építőmunkás, 1922. No. 20.

144. Magyarországi Munkás Sakk-kör.
(VI. Andrássy út 64. 1942-től: VIII. Magdolna u.5.)
Népszava Naptár, 1929-1942.

145. Nőmunkások Torna Egylete.
(Megalakult Lövölde tér 2.sz. alatt. Elnök: Czigler Anna.)
Népszava, 1913. máj. 25.

146. A Nyomdászok Testedző Egylete megalakult.
(Csak nyomdászok lehetnek a tagjai.)
Litográfia, 1920. No. 5. - Typographia, 1920. No. 13.

147. Lőcsey Lajos: A Nyomdai Sportalakulatok Szövetsége.
(1925-ben alakult. Utóbb: Typographia Nyomdászok TE.)
Typographia, 1927. No. 42.

148. Nyomdász Sport.
(A magyarországi nyomdászok sportbizottsága és a Gutenberg Társaság hivatalos értesítője.)
Bp. 1930-32.

149. Muha József: A' legelső munkás sportegylet.
(60 éves a Typographia.)
Typographia, 1962. jún.

150. A Vasasok új helyisége.
(VII. Aréna út és Abonyi u. sarok, Grádó kávéház.)
Sporthírlap, 1917. jún. 18. - 1919. szept. 15.

151. Látogatás a Vasas tornászoknál.
Népszava, 1942. febr. 15.

152. Felfüggesztette a kultuszminiszter a Vasas önkormányzatát. (vitéz Áronffy Janky Béla min.biztos került az egylet élére.)
Nemzeti Sport, 1944. ápr. 18.

153. Harmincötéves a Vasas.
Népsport, 1946. febr. 11.

154. "Azt akarjuk, hogy a Vasas legyen a legnagyobb,legerősebb egyesület az országban!" - mondotta Kádár János a Vasas új elnöke a Vas- és Fémmunkások rk. közgyűlésén.
Népsport, 1946. szept. 13.

155. A Minisztertanács jelenlétében avatták fel a Vasas új klubházát.
(Vilma királynő út 40.)
Népsport, 1947. júl. 27.

156. A Vasasok sportjáért.
(Mit tett a Vasas szakszervezet a tömegsportért?)
Népsport, 1950. jan. 15.

157. 25 éves a Vasas atlétikai szakosztálya.
(Díjkiosztó vacsora a Pasaréti úti klubban.)
Népsport, 1950. febr. 6.

158. Hoppe László - Merényi László - Vedres József: Vasas, ne hagyd magad!
(A vasas futball-csapat története, 1911-1957)
Bp. 1958. 151 p. + 16 t.

159. A Vasas Sport Club 50 éve.
(Részletes monográfia.)
Bp. 1961. 343 p.

160. A Vasas magyar bajnokai.
(Névsor, szakáganként.)
A Vasas 50 éve c. könyv p. 320-337.

161. Hősi fejezetek a Vasas tornászok életéből.
(Klubnapok, dísztornák, politikai nevelés.)
Vasas, 1961. No. 9-10.

Munkássporttal foglalkozó szaklapok (betűrendben):

Barátság Sport 1947-48.
Dunántúli Szabad Nép Sportja 1945.
Munkássport 1928-30. 1932-39. 1946-48.
Munkássport és Egészségügy.
Munkássakk 1932-39.
Népsport 1945.
Nyomdászsport 1930-32.
Pápai Népsport 1946.
Proletársport 1930-32.
Sportoló Munkás 1933.
Természetbarát 1912-1939. 1947.

Nagy Dezső

# Pince-kőtár a váci múzeumban

A közelmúltban készült el a váci Vak Bottyán Múzeum első kőtára. A helyiség adott volt: a Múzeum eredetileg lakóháznak készült földszintes épülete legrégebbi, utcai frontjának egy része alatt húzódó, nem nagyméretű, mély pince, az 1600-as évekből. Lejárata 1930-ig el volt falazva. Akkor fedezték fel és azóta tüzelő tárolására használta a Múzeum. Miután épületünk kicsi, és az egyre szaporodó faragott kövek az udvaron romlásnak indultak, számunkra megfelelő tárolóhely keresése közben figyeltünk fel a pince-kínálta lehetőségre.

A mintegy 70 $m^2$ alapterületű, L-alakú helyiség igen szép térhatású. Nem túl magas boltozata a helyiség egyik szárában donga-, a másikban egyik oldalon fiókos donga-boltozatú, téglából rakva. Oldalai terméskőből épültek, melyeken a felszínek céljainkra való kialakítása előtt jól voltak láthatók azok a beépített átjárók, melyek a török hódoltság idején, a hosszú ostromok alatt a szomszéd pincékbe, s azokon is keresztül egészen a nem távol fekvő várig vezettek.

A helyiségnek ezt az érdekességét fel kellett aknunk, hogy jól kihasználható és esztétikus teret nyerjünk céljainkhoz. A beépítés némileg csökkentette a helyiség térfogatát is, ezt azonban speciális világítás alkalmazásával sikerült ellensúlyoznunk.

Kizárólag alulról jövő megvilágítást alkalmaztunk, ami a terem méreteit vizuálisan nagyobbnak mutatja a valóságnál, ezenkívül jól illik a helyiség hangulatához és az ott kiállított, legnagyobbrészt a váci várból származó román, gót, reneszánsz és barokk épületplasztikai- és szobor-töredékekhez is. A kereskedelemben nem találtunk a céljainknak minden tekintetben megfelelő

világító testeket s így azokat saját tervezés alapján házilag készítettük el. Nem bántuk meg, mert a hatás, amit a világítással elértünk, minden gondért, fáradságért kárpótol.

Maguk a kiállított kövek országos viszonylatban nem számítanak a ritkaságok közé, mégcsak a kiemelkedő érdekességűek közé sem. Értéküket számunkra az adja meg, hogy a város történetéhez kapcsolódnak. Az idegen látogatónak azonban ez kevés. Viszont a kövek elrendezése és a fényhatás olyan sikerült, hogy a látogató feltétlenül jó esztétikai látványban és érdekes élményben részesül. Mindez nem olcsó hatásvadászás, hiszen nagy dolog az, hogy a 900 éves városból a tobb mint 30 törökkori ostrom után ennyi is megmaradt.

A boltozatra világítótesteket nem szereltettünk, az elöregedett tégladongát viszont fugáztattuk. Ezáltal az alsó megvilágítás hatását semmi sem csökkenti, és a boltozat is az eredeti formáját mutatja az oldalfalak aljáról visszavert fényben.

A pince eredetileg nedves volt. Kiszárítása miatt szükséges volt állandó légmozgás biztosítása. Ezt úgy értük el, hogy az utcára nyíló, korábban zárt ablaka helyére vasrácsot tétettünk és lejáratának megmaradt eredeti barokk ajtókeret-kövére is vasrácsot szereltettünk. A bejáratnál felszerelt rács egyértelműen egyszerű, nem barokk, de dekoratív; középütt nyílik és ajtóul is szolgál. A kőtár építésekor még csöpögött a mennyezetről a víz és a lépcső kövezete is állandóan fényes volt a nedvességtől. A helyiség az állandó léghuzamban csakhamar kiszáradt, ma már csak levegőjén érezni olykor-olykor egy kis nyírkosságot.

Az építkezésnél a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága hitelkerete kötött bennünket. A támogatási készség rugalmas volt ugyan, de természetesen nem terjedhetett túl minden határon, így gazdaságosságra és a beépített anyagok tartósságára is törekednünk kellett. A jó kivitelezés egy kis személyi állományú múzeumban - mint amilyen a mienk is - már csak azért is jelentős, mert rossz munka esetén a gyakori karbantartási és javítási munkála-

tok nem csak anyagi problémát jelentenek, hanem más fontos időszerű teendők elvégzésétől is elvonják a dolgozókat.

A pince padlója eredetileg földes volt. Most olyan betonfedést kapott, amelybe elég sűrűn, osztályozott kavicsot hengereltek. Ennek a padozatnak a tartósságon kívül az is tulajdonsága, hogy kezdetben ugyan egyhangú és szürke, mert a kavicsot a beton csaknem teljesen elfedi, ahogy azonban idővel kopik, a kavics mindjobban előjön és a felszín egyre dekoratívabbá válik, a túlzott kopást viszont éppen a kavics akadályozza meg. Nem jelentéktelen szempont, hogy ez a megoldás viszonylag olcsó is.

A helyiség a falak mentén körben fél méter széles vastagabbra méretezett betonalapozást kapott, hogy azok a közel tonnás kövek elhelyezhetők legyenek rajta, amelyeket súlyuknál és méretüknél fogva a falba beépíteni nem lehetett. A baleseti lehetőség elkerülése végett ezeket a nagy köveket vasalással erősítettük a falhoz.

Kőemlékeink száma nagyobb, mint amennyit a helyiségben elhelyezni tudtunk. Igaz, hogy a jelenlegi kiállításrendezési elveknek megfelelően a zsúfoltságot is kerülni igyekeztünk. Válogatnunk kellett; kihagytuk azokat a köveket, amelyek kevésbé érdekes plasztikai megmunkáltságuknál fogva a látogatóknak keveset mondanak, és azokat is, amelyek a többieket terjedelmükkel vizuálisan agyonnyomták volna.

A kőtárba került nagyobb méretű kövek elhelyezésénél, a helyiség alakjának és oldalfalai méreteinek esztétikai és technikai kihasználása miatt néhol az időrendi sorrendtől kénytelenek voltunk eltekinteni. Ezt azonban csak a lehető legkevesebbszer tettük meg, és az eltérést a feliratokon feltüntettük. Végső esetben betarthattuk volna az időrendi sorrendet, de ez egyrészt a költségek mértéktelen megemelkedéséhez vezetett volna, mert ez esetben még a boltozatot is meg kellett volna bontani, másrészt a belső igen szép térhatása és az anyag esztétikus elrendezése nem valósulhatott volna meg a kívánatos mértékben.

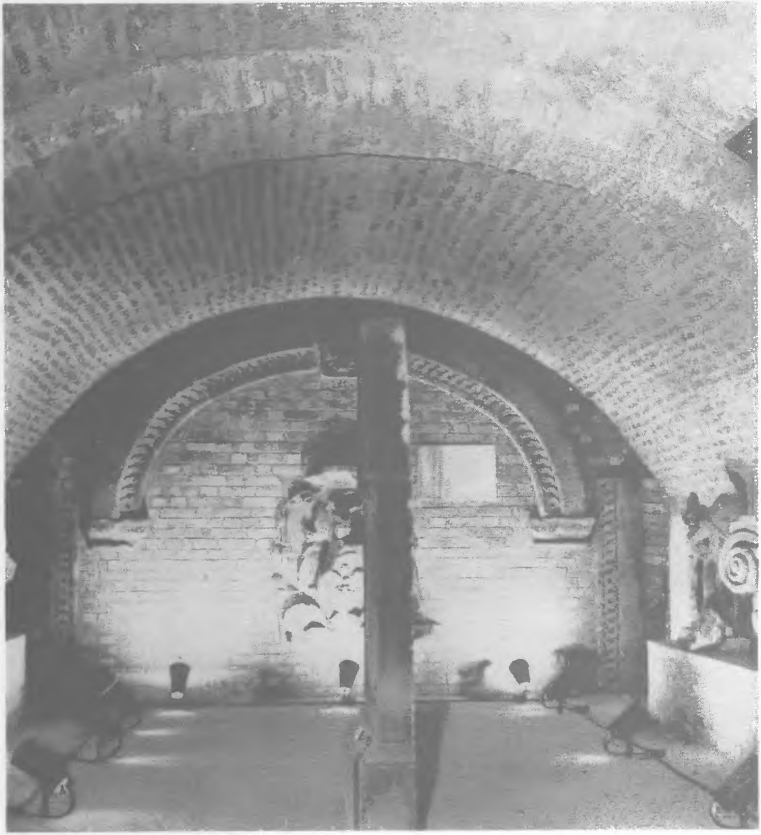

A kőemlékeket súlyuknál és méretüknél fogva konzolokra rakni nem lehetett, szögvas-lábakra állításukat pedig kerülni igyekeztünk,mert ez esztétikai szempontból igen vitatható megoldás, de esetünkben a köveknek egymás fölötti sorokban való elrendezését is akadályozta volna. A téglafalba beépített kövek szép látványt adnak, és a térhatás szempontjából is a legtöbbet nyújtják. E megoldásnak hátránya is van: egyes esetekben a kő egy része nem látható, ami például gótikus nyíláskeret-töredékeknél zavaró is lehet.

A mutatós kiállítás - amelynek rendezőkönyvét egyébként Hellebrandt Magdolna készítette - hosszú évek óta udvaron heverő kövekből és egy szenespincéből jött létre.A hozzávezető régi lépcső, a kezdetén egy korabeli barokk kőkerettel, a lejárat oldalfalába vágott fülkék, amelyekben súrolófénnyel megvilágított kétszázéves váci bélyeges téglákat helyeztünk el, igen jó hangulati előkészítést adnak a kőtár látványához.

Stefaits István

# Az ásatások geodéziai felmérésének fejlődése

A múzeumok munkája egykor csak a régi, ritka, szép vagy érdekes tárgyak összegyűjtését jelentette. A régészet is ilyen tevékenységből fejlődött a történelem tudományának fontos ágává, míg a múzeumok egyszerű gyűjteményekből a tudományos kutatómunka központjaivá váltak. Ma már nem a tárgyi emlékek puszta összegyűjtése a régészet célja, hanem ezek tudományos feldolgozása útján elmúlt korok életének megismerése és ismertetése. Ennek a feladatának csak úgy felelhet meg, ha a régi tárgyak, régészeti leletek előkerülésének valamennyi körülményét megfigyeli és rögzíti. E körülmények közül legfontosabb az ásatások során előkerült leletek, megfigyelt jelenségek helye, egymáshoz és környezetükhöz viszonyított helyzete. Természetesen ezt a legegyszerűbben rajzokon, térképeken ábrázolhatja. Ebben van szüksége elsősorban a geodéta munkájára.

A felméréseken alapuló helyszín- és alaprajzok ma már világszerte, természetesen hazánkban is, nélkülözhetetlen tartozékai a régészeti ásatások dokumentációjának (1). Ez azonban hosszú fejlődés eredménye. Elkészítésük módszerei sem máról holnapra alakultak ki, s általában nem a méréstechnika fejlettségét tükrözik egy adott időpontban, hanem a régészet színvonalát, az ásatás célkitűzését, az ásató felfogását és felkészültségét: azt hogy a kutató m e n n y i r e i g é n y e l t e a felmérést és h o g y a n tudta azt elvégezni, vagy elvégeztetni.

Az ásatások célja elmúlt társadalmak tárgyi emlékeinek: településeinek, építményeinek, temetkezési helyeinek feltárása, megismerése. Az egyik lelőhelyet könnyebben, a másikat nehezebben ismerhetjük fel a terepen s ez tudományos igényű vizsgálatuk,

tervszerű feltárásuk elterjedésére sem lehetett hatástalan. A kőfalak maradványai az épület pusztulása után sok évszázaddal is láthatók lehetnek a felszínen, földmunkák során pedig lehetetlen őket fel nem ismerni. Hasonló a helyzet a földsáncokkal, halmokkal, amelyeket bár víz, szél, és a földművelő ekéje megrongál, a figyelmes szemlélőnek ásatás nélkül is elárulják mesterséges eredetüket. A csontvázat könnyű felismerni, de nehéz épségben feltárni. Egy földkunyhó helyét, amely csak a feltárás során mutatkozik meg a talaj elszineződésében,felismerni is nehéz. Ilyen sorrendet tapasztalhatunk a lelőhelyekről, ásatásokról készített rajzokon, terepábrázolásokon való megjelenésüknél is.

A lelőhelyek felismerése és a felmérésük, alaprajzi ábrázolásuk iránti igény mutatkozása közt eltelt idő is a leletek jellegétől függ.

MARSIGLI Danubius Pannonico-Mysicus-ában számos térkép és felmérési rajz bizonyítja, hogy az ősi földvárak, római erődítmények maradványai felkeltették a széles látókörű hadmérnök figyelmét.(1.-2. kép.) Munkája sok későbbi kutatónak nyújtott segítséget (2). Az első magyar mérnök, aki pontos méréseken alapuló térképeket készített, MIKOVINY SÁMUEL, tatai tartózkodása idején (1747.) tanulmányozta a régi Brigetio-nak akkor még a felszínen is látható romjait. A romokat leírta a helyszínrajzukat is elkészítette. Ismeretes, hogy a Magyarország területén általa ismert összes római városról kimerítő leírásokat és rajzokat készített (3).

Mint ismeretes, hazánkban a középkort megelőzően - a római kort kivéve - kő- és téglaépítmények általában nem épültek. Mikor azonban az ásatás célja ilyenek (középkori várak, kolostorok, templomok, római villák és erődítmények) feltárása volt, alaprajzukat kezdettől fogva felmérte, vagy felmérette (ha volt kivel) az ásató. Ez természetes is, hiszen e nélkül kevés értelme lett volna az egész ásatásnak. Az ilyen, főleg a kutatók vagy a velük együtt - többnyire önzetlen lelkesedésből, ahogy ma mondanánk, társadalmi munkában - dolgozó építészek kezétől szárma-

zó alaprajzokat már a XVIII. század második felének régészeti irodalmában megtaláljuk. Igy SCHÖNWISNER ISTVÁN, a budai egyetem régiség- és éremtan professzora egyik munkájában egy aquincumi hypocaustum léptékkel (bécsi láb) is ellátott alap- és metszetrajzát közli. (4) (A műemlékvédelmet szolgáló felmérési munkákra nem térünk ki részletesen, ezekről Gerő László monográfiájában (5) bőségesen találunk adatokat.) JÓZSEF nádor régészeti munkájáról, tudományos lelkiismeretességéről értesülünk fiának RÓMER FLÓRIShoz írt leveléből: "Kedves atyám uram!... a visszamellékelt terv, amint első tekintetre reá ismertem, a göböljárás-pogányvári római katonai telepítvény térképe, melyet édes atyám a 40-es években készíttetett és melynek eredeti példánya .... a nemzeti múzeumba szállíttatott... (6).

A nem kő-(tégla) építményeket kutató ásatások területének térképi, alaprajzi ábrázolását kezdetben nem tartották szükségesnek. Ebben főleg annak lehetett szerepe, hogy a korai ásatásoknál a régi tárgyak felfedezését és összegyűjtését, nem pedig azok tudományos feldolgozását tartották célnak. A magyar régészet legjobbjai a múlt század derekán ismerték fel, mennyire fontos a leletek helyének s egymáshoz viszonyított helyzetének meghatározása. Erre kezdetben az ásatás helyének szöveges leírása szolgált még nem azért, hogy a topográfiai helyzetből esetleg régészeti következtetéseket vonjanak le, hanem, hogy a lelőhely megtalálását az érdeklődők számára többé-kevésbé megkönnyítsék. A rajzi ábrázolásra később került sor.

Erre utal KOSSUTH LAJOSnak a Közlöny 1848. XII. 2-i, 175. számában megjelent rendelete is, e szerint "a pest-budai sáncolások közben találandó régiségeket a lelhely pontos feljegyzéseivel" le kell foglaltatni és be kell jelenteni az akadémia titkárságának (7).

ÉRDY JÁNOSnak az 1854. évi aszódi sír-ásatásáról írt beszámolójában "helyrajz"-ként még csak a lelőhely szép aquarell-tájképét találjuk (8), egy Aquincumban feltárt római sírról ugyanaz évben készült látképszerű metszetrajza szintén aquarell, de már

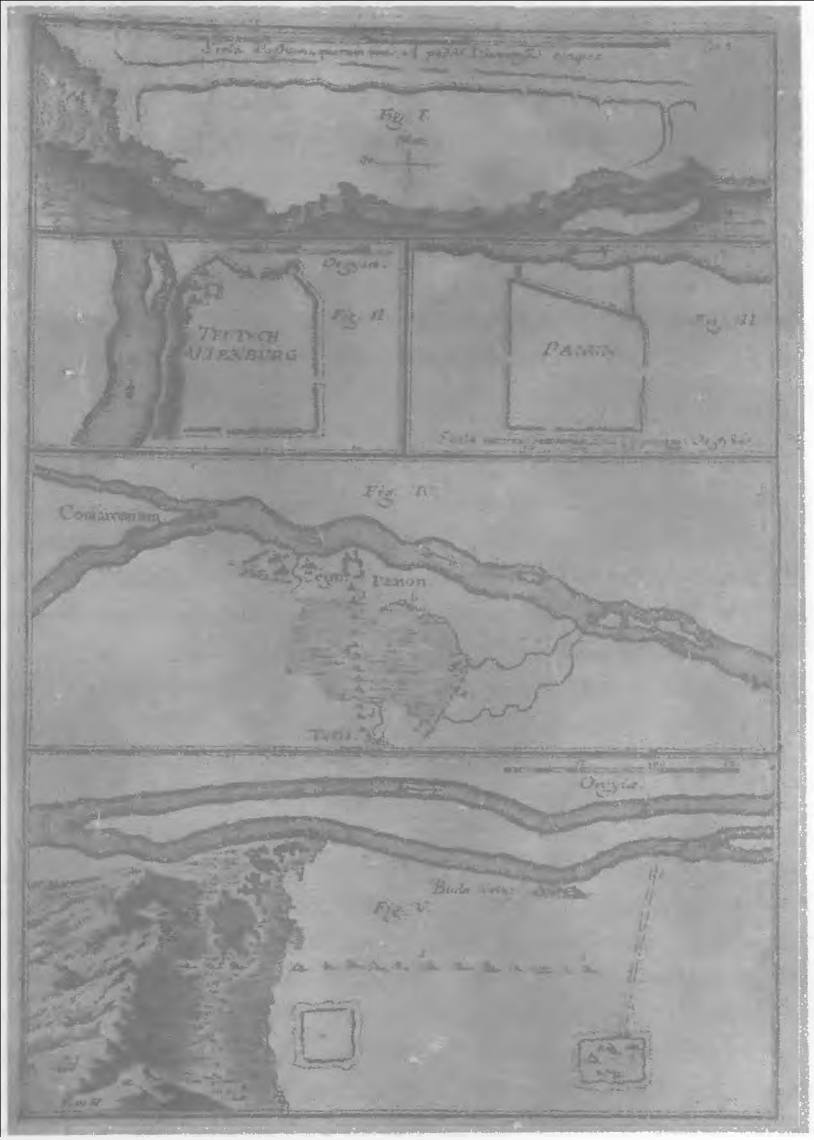


1. kép:
Római táborok alaprajza
(Marsigli után.)

léptékkel ellátva tünteti fel a csontvázat és mellékleteit (9). 1857-ben Érdy a verebi sír helyét már a dűlőneveket, utat, kőkeresztet is feltüntető, léptékkel ellátott helyszínrajzon ábrázolja (10). ID. MOGYORÓSSY JÁNOS nyug. uradalmi számtartónak az 1859. évi pusztaszentbenedeki leletet bejelentő írását szép vázlat teszi értékesebbé: "a puszta azon része, ahol ... az említett lelet történt". Vázlatán a lelőhelyet (kubikgödör)s a környékén lévő jellemző tereptárgyakat látjuk. Mind ezen, mind az ugyancsak általa felfedezett gyulai lelőhely környékének "térrajz"-án megtaláljuk az égtájak betűjelzését is (11). A PADOS által 1857-ben Csurgón feltárt egyik halomra rekonstrukciószerű alap- és keresztmetszeti rajz maradt ránk (12).

A kiegyezés idején a lelőhelyek és a leletek bemérésére egyre inkább súlyt helyeztek az ásatók, akik egyébként nagyrészt önmagukat régésszé képző, hazájuk múltja, annak egykori lakói és azok emlékei iránt érdeklődő művelt, lelkes és legtöbbször ellenszolgáltatás nélkül dolgozó tanárok, papok, orvosok, vagy más, az "intelligens osztályhoz tartozó egyének" (13) voltak. A felmérést általában maga az ásató, vagy egyik munkatársa végezte. Bár ez rendszerint nem volt mérnök, már 1867-ből vannak adatok mérnökök közreműködésére is. Az Akadémia Archeológiai Bizottságánál 1867. II. 26-án "ZSIGMONDY GUSZTÁV mérnök úr részére 100 o.é. forintról nyugta állíttatik ki" (14). Néhány héttel előbb (1967. I. 31.) az Arch. Biz. ELLENBOGEN JÓZSEF pozsonyi rajztanárt "megkéri, hogy a bazini újonnan felásott régiségeket felmérje és leírja" (15). 1868.X. 16-án KILLER FRIGYES németcsanádi lelkész kap levelet a csanádi alaprajz ügyében (16). 1869. VII. 16-án Rómer "Abaújmegye alispánjának, Péchy Ferenc úrnak" tudomására hozza, hogy a szentistvánbaksai ásatásra őt küldték ki, mellé rendelve "Hampel József jogász urat, ki az ásatás alatt a felvételnél segíteni fog" (17). Az ásatást végül a későbbi régészetünk egyik legnagyobb alakjává emelkedő, akkor húszéves joghallgató, HAMPEL JÓZSEF fejezte be, a felmérést viszont MESTER ANTAL szántói mérnök végezte (18). Mester volt valószínűleg az első magyar földmérő, aki régészeti ásatásokat mért. Névaláírását (Mester Antal 2. oszt. mérnök)

megtalálhatjuk az 1867. körül készült kataszteri térképeken is. Ezek mérőasztallal, irányzó vonalzóval végzett grafikus felmérés eredményei. A részletméréseknél mérőláncot, szögtükröt, szögdioptriát is használtak. 1870-ben MEKOVETZ mérnököt értesíti az Arch. Biz., hogy "a budget megszavazása után fogunk munkájára reflektálni" (19). ZSIGMONDY GUSZTÁVot két hónappal később felkérik az óbudai amfiteátrum felmérésére (20). Valószínűleg Zsigmondy vett részt a magyar mérnökök közül először r e n d s z e r e s e n régészeti ásatásokban s azok felmérésében. Rómer 1868-ban végzett ásatásaihoz szükségesnek tartja, hogy "Zsigmondy Gusztáv kir. mérnök, ki eddigi tanulmányaimhoz a rajzokat és térképeket készíté, ezen térnek fölvételére is a nm. közlekedési minisztériumtól kikéretvén, ezen munkálatok tartalma alatt mellém rendeltessék" (21). Az Arch. Biz. a visegrádi vár rekonstrukciója ügyében is Zsigmondy kiküldését kéri, mivel "a költségvetés készítésére építészmérnöki tudomány szükséges..." (22). Zsigmondy mintegy harminc év alatt számos ásatást mért fel, egyes ásatásokat maga is vezetett és publikált (23).

Mint mindennek, ami abban az időben a régészet fejlődését nálunk előmozdította, az ásatások helymeghatározásának is RÓMER FLÓRIS volt a főharcosa. Sok írásában hangsúlyozza az ásatások akkor még távolról sem rendszeres felmérésének nagy fontosságát. A több helyen ásató Nyáry Jenőnek így ír 1871-ben: "... el ne feledd... a lehetőleg hű helyrajzot... Ezek nélkül gyűjteményed a tudományra nézve érték nélküli ritkaságok halmaza..." (24). Majd saját csömöri lelőhelye kapcsán: "Legnagyobb baj lévén az, hogy a honi leletek ... csak felületesen bejegyezve találtatnak ... és így évek múlva nem tudjuk constatálni, vajjon nem találtattak-é az ismertetett lelhelyeken már máskor is régiségek, iparkodom... a leletek színhelyeit tüzetesen feljegyezni, sőt azok térképeit is közleni". Közli is a csömöri határ térképét, megjelölve rajta a lelőhelyet (25). Számos olyan vázlat és helyszínrajz maradt ránk nyomtatásban is, amelyet maga Rómer készített, vagy készíttetett különböző lelőhelyekről, amelyek egy részét ásatta, más részét felfedezte, illetve régebbi irodalmi adatok hitelesítésére bejárta. A fenékpusztai római tábor kiter-

jedését, alakját BERGH KÁROLY építészmérnökkel együtt mérte fel (26). Az ó-szőnyi római tábor (Brigetio) vázlatát a következő megjegyzéssel közli: " ... tudósításom mérnöki pontosságot nem igényelhet, mert egyedül lépésekkel mértem meg a terjedelmes térséget... remélem,... a vidéken lakó mérnök urak közül valaki ... ezen érdekes erődnek szabatos rajzával fogja a tudós közönséget meglepni..." (27). Az Újfehértó és Hugyaj között 1870-ben végzett ásatásáról készített temetőtérképen a sírokat rejtő dombot csíkozással jelöli. Az "egymástól majd egyenlő távolban s egyenlő közök határai közt fekvő hullák... a rajzolótól némileg kiegészítve" vannak ábrázolva. Egymástól fél ölnyi távolságban feküdtek. A rajzon betűkkel jelölt égtájak s a szöveg szerint is a fejükkel nyugat, lábukkal kelet felé temették őket. Ez fontos adat, belőle az ide temetkező nép vallására következtet Römer: "ugyanazon valláshoz tartozó ... már rendezett községnek egyénei." A mi számunkra még fontosabb, hogy erre felfigyel és a csontvázak tájolását feljegyzi. A kép DNy-i sarkába rajzolt vázlat mutatja az ásatás helyét a környező községek között. (3. kép.) A Kisvárda és Ajak közötti p a s c u u m - l á p területén ugyanaz évben feltárt temető más rítust mutat, de a csontvázak itt is határozott rendben feküsznek. A temetőtérkép a számozott sírok legfontosabb mellékleteit is tartalmazza, egyes sírokat a rajz nyugati oldalán kinagyítva is ábrázol. Az égtájakat itt is kezdőbetűik jelzik. A délnyugati sarkon a hugyajihoz hasonló áttekintő vázlaton "a" betű mutatja az ásatás helyét (28). Hazánkban e l ő s z ö r erről a két ásatásról készült temetőtérkép. Ezek minden lényeges adatot tartalmaznak és e szempontból mai temetőásatás dokumentációjában is helyük lenne. (4. kép.)

ZOMBORY LÁSZLÓ 1866-ban Römer mellett részt vett az Érd és Százhalombatta közti halmok egyikének feltárásában. Beszámolójában ismerteti a VARSÁNYI JÁNOS mérnök térképén 120. számmal jelölt halom méreteit, közli annak alaprajzát a kutatóárkok és az égtájak feltüntetésére (29). A leletek helyére vonatkozó méreteket a szövegben találjuk.

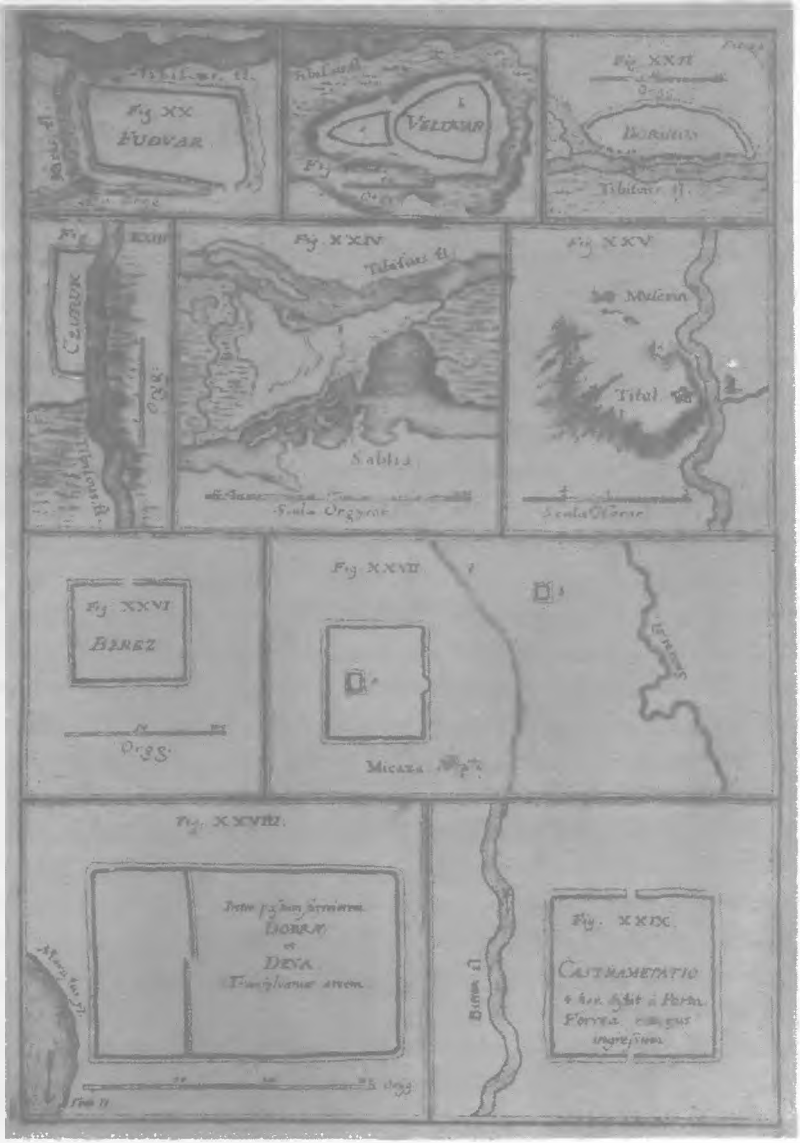


2. kép:
Földvárak és római táborok alaprajza
(Marsigli után.)

Varsányi a halommező térképén a halmokat pillacsíkozással ábrázolja. A rajz alsó bal sarkában átlós lépték, a rajznak a térképtől egy vonallal elválasztott alsó részén a halommező tájképszerű ábrázolása látható (30).

Rómer beszámolójában, amelyet az 1876. évi budapesti nemzetközi antropológiai és régészeti kongresszus jegyzőkönyvében olvashatunk, számos lelőhely térképét közli. Szerzők névsorából áttekintést kaphatunk a lelőhelyek felmérőinek, régészeti térképek szerkesztőinek szakképzettségéről. Közülük tizenketten mérnökök, a többi régész, ügyvéd, pap, tanár, orvos stb. Van postamester, sőt alispán által szerkesztett térkép is. Néhány térkép szerzőjének foglalkozását Rómer nem tünteti fel, ezekről mindenesetre sejthetjük, hogy nem mérnökök (31). Az ugyanitt közölt temetőásatások felmérése igen változatos.

A szelevényi Demeter-parton végzett feltárásról tájképet (ház, szélmalom, felhők, az ásatási szelvény és a feltárt sírok helye), metszetrajzot (a földrétegek megfigyelése figyelemreméltó), szintvonalszerű domborzatábrázolással készült helyszínrajzi vázlatot láthatunk, magát a feltárt temetőt viszont csak a csontvázak és főbb mellékletek szemmelláthatóan pontosságra törekvő, de tájolás nélküli vázlatán ábrázolja KOVÁCH ALBERT postamester (32). A sobori temető ásatásáról viszont MIHÁLDY ISTVÁN bakonyszentlászlói plébános korát jóval megelőző, ma is korszerűnek tekinthető temetőtérképet készített. Feltünteti a feltárt terület (kutatószelvény) határvonalát, a számozott sírgödröket méret- és alakhelyesen, egyes sírok nagyobb méretű alaprajzát (csontváz és mellékletek) külön, a rajz egyik sarkában az ásatási területet nagyobb környezetével együtt ábrázoló helyszínrajz van. Bár a közölt térképről az északjel hiányzik, valószínűtlen, hogy a tájolásról megfeledkezett (33).

Ebben az időben a feltárt területeket ábrázoló helyszínrajzok még ritkák és rendszerint pontatlanok, közlésük azonban bizonyítja fontosságuknak - legalább is az őket publikáló kutatók általi - felismerését. BERKOVICS BOROTA mérnökkari százados a brigetio-i római tábor ásatásáról 1:5000 méretarányban készí-

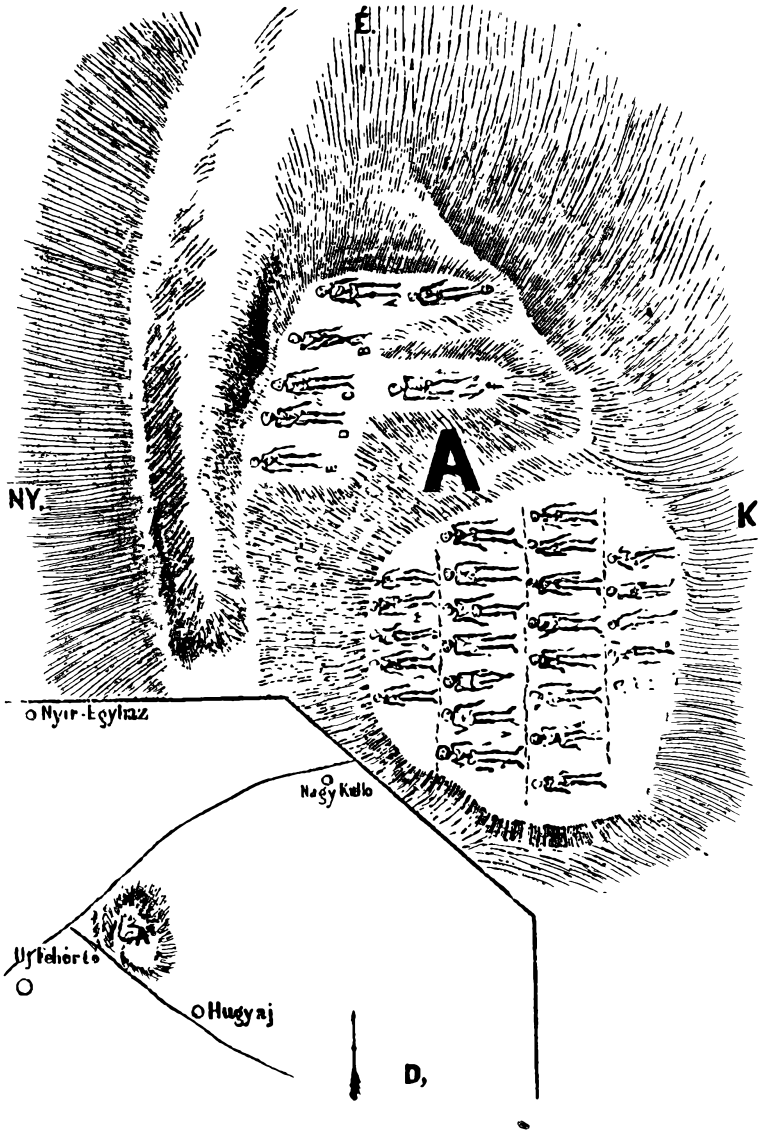


3. kép:
Az Újfehértó és Hugyaj között feltárt temető térképe.
(Rómer után)

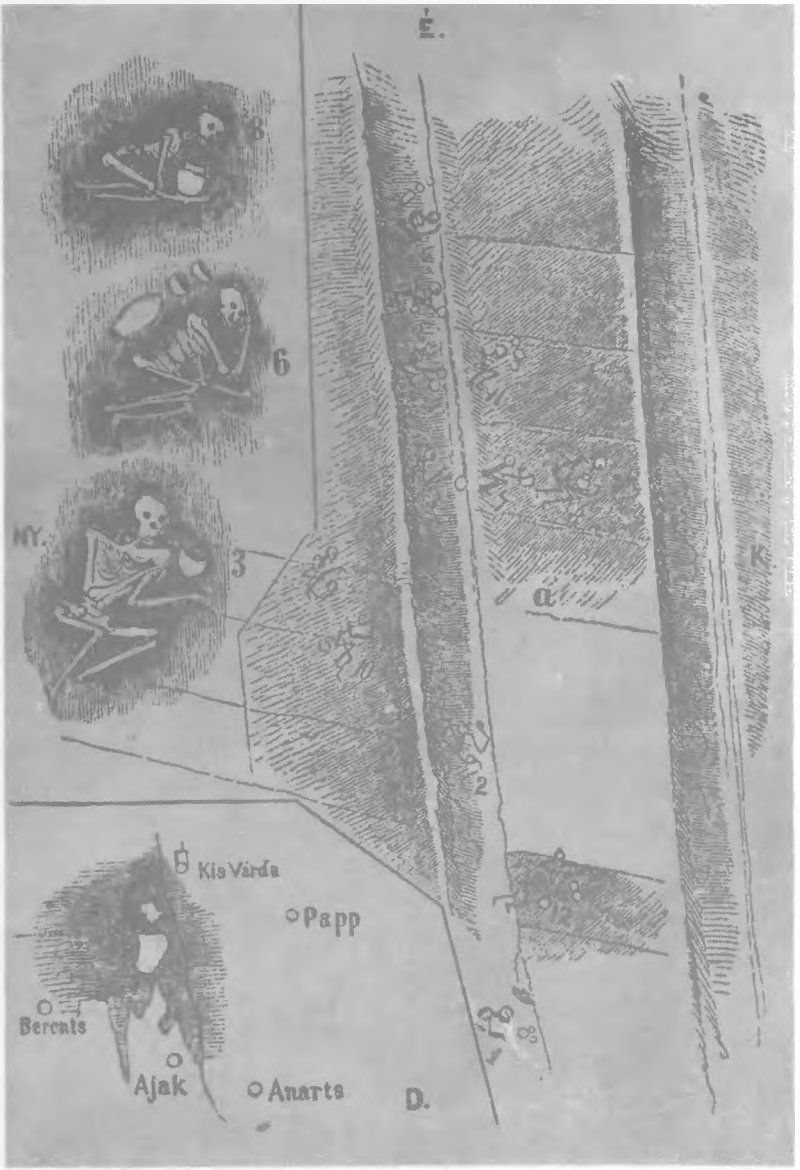


4. kép:
A Kisvárda és Ajak között feltárt temető térképe.
(Rómer után)

tett "tervrajzot" sok magyarázó szöveggel és méretmegírással. Az ásatási terület helyét 1:75000 méretarányú térképen mutatja be, természetesen a hasonló léptékű katonai térkép alapján (34). VÉCSEY JÓZSEF geszterédi halom-ásatásáról a feltárt halom alaprajzából, metszetéből s a halomcsoport helyszínrajzából alkothatunk képet, az utóbbin kutatóárkát s mindhárom rajzon a sírkamra helyét is jelöli. (5/a és b kép.) A feltárt halom méreteit öl-élességgel tünteti fel, nem tudjuk, milyen eszközzel (esetleg lépéssel) mérte. A helyszínrajzzal kapcsolatos "mintegy i-

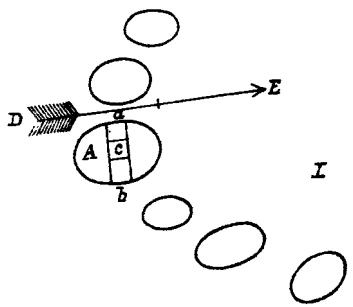


5/a. kép:
A geszterédi ásatás helyszínrajza.
(Vécsey után.)

lyen alakban fordulnak elő" (t.i. a halmok) kitétele arra a feltevésre int, hogy nem pontos mérés után készült a rajz. Az északi irányt mindenesetre jelöli (35).

HENSZLMANN IMRE a topuszkói templomrom ismertetése során, amelynek természetesen alaprajzát is közli (1881-ben), figyelemre méltó mértéktörténeti észrevételt tesz: a középkor építészei a régi római lábat mértékként használták. Átszámítása: 1 m= 40,630 római hüvelyk (36). WEKERLE LÁSZLÓ 1885-ben megjelent ásatási térképe a kataszteri térkép nagyításának látszik. Ábrázolja a birtokhatárvonalakat, a művelési ág (szőlő) jelzését s a feltárt falakat. A léptékkel ellátott rajzról így ír: "Kiemelem... hogy az ásatás színhelyét feltüntető rajz oly geometriai pontossággal készítve, hogy a gunyhó mellett északra fekvő 955. szá-

mú háromszögelési kőtől, mint kiindulási ponttól, mindenki bármikor megtalálhatja az általam feltakart, e rajzon feltüntetett és jelenleg ismét betemetve létező tárgyak valamelyikét" (37).

A háromszögelési pont felhasználása nyilván csak helyi alappontként történt és az országos alapponthoz csatlakozás szándékát még nincs okunk feltételezni, a mérnöki kő ábrázolása mégis

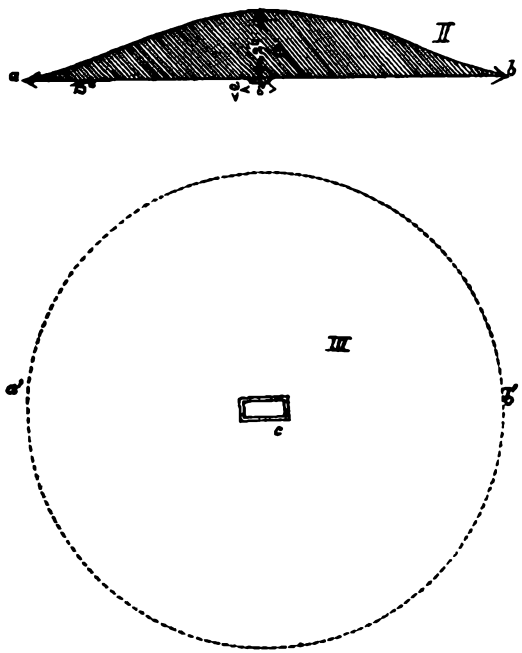


5/b. kép:
Geszteréden feltárt halom metszete és alaprajza.
(Vécsey után.)

jelentős. PAUR IVÁN soproni ásatását ifj. STORNO FERENC építész és festőművész, a neves műemlékrestaurátor mérte fel 1881-ben (38).

Tolna megye régiségeinek fáradhatatlan kutatója, WOSSINSZKY MÓR ásatásainak helyszínrajzait általában megtaláljuk megjelent

munkáiban (39), egyik tanulmányának bírálója azonban szóvá teszi, hogy bár "... a lelhely térrajzát és távlati felvételét... igen sikeres rajzokban kapjuk, ... sajnosan nélkülözzük egyes sírok teljes fölvételét..." (40). Tolna megyei monográfiájában bőven találkozunk ásatások területét, feltárt sírokat ábrázoló rajzokkal, ezek azonban többnyire nem látszanak mérések eredményeinek. Az előszóból tudjuk, hogy a "remek rajzokat" "több országos hírű művész mellett gr. Apponyi Sándorné és dr. Daróczy Aladár készítette." Ezek közé tartoznak a lengyeli telep kőkori lakásainak keresztmetszeti rajzai is (41). Közli viszont több földvár csíkozott térképét (42). Némelyiknek méreteit a szövegben is megtaláljuk. A lengyeli sánc keresztmetszeti ábrázolása: mérési adatok megírásával ellátott vázlat egy részletről, az egész sánc keresztszelvénye "33,3 m = 100 m" (1:3000) vízszintes és "25 mm = 1 m" (1:40) magassági méretarányban, mindkét méretarányhoz átlós lépték (43). A földvárak közül néhányat HENCZ mért fel.

A múlt század nyolcvanas éveiben az aquincumi ásatások felmérési munkáinak elvégzésére LECHNER fővárosi építészeti igazgató SMERINGA SÁNDOR mérnököt küldte ki. Smeringa a munka befejezése előtt meghalt, ekkor a tanács elrendelte, hogy helyette időről időre másik mérnököt kell kirendelni (44). KUZSINSZKY BÁLINT 1887-88. évi ásatásainak felmérését Smeringa, majd LADÁNYI FERENC főv. mérnök végezte (45). A Victoria-téglagyár telkén feltárt romokról GÖMÖRI HEVES SÁNDOR az "1884-ben kiásott templom- és klastrom-romnak dr. Henszlmann Imre által készített és magyarázott alaprajzát" közli (46). "A Papföldön 1889-ig kiásott épületromok" átlós léptékkel ellátott alaprajza SMERINGA SÁNDOR és LIEBOLD FERENC főv. mérnökök felvétele (47). A polgári amfiteátrum területén végzett ásatás "térrajzán" BARTOLUTTI E. EDE főv. mérnök a környék 1:1440 méretarányban, a kataszteri térkép alapján készült térképen ábrázolja a feltárt falakat. Rajzát öles és méteres léptékkel is ellátta (48). A Hampel által közölt aquincumi temetőtérkép meg nem nevezett szerzője alkalmasint szintén a kataszteri térképről vette át a birtokhatárokat, amelyek között a falromokat, sírokat ábrázolja. Feltünteti a kilá-

neveket, helyrajzi számokat. Egyes mesgyék hosszát is megírja. A térképet öles léptékkel látta el (49).

A temetőásatások felméréséről az első részletesebb módszertani leírás 1894-ből maradt fenn. Szerzője SŐTÉR ÁGOST, a szakszerű ásatás vezetésére hivatott, "az intelligens osztályhoz tartozó egyén" figyelmét felhívja a mérés fontosságára: "... ha .... az egyes sírok iránya, méretei, leletek fekvési helye ... feljegyzését elmulasztják, az ily ásatás nem más, mint sírok feldúlása ..." (50). Az ásatás felszereléséhez tartozik "a méretek eszközlésére egy delejtű és centiméterekre beosztott két egyfélméteres mérő pálcza, mely a helyszínen métermérték segélyével készítendő..." (51). "... egy sír feltárását befejezvén, felvesszük az egyes leletek fekhelyét... a fekvésirányt, a sír mélységét és szélességét és egyéb észleleteinket." "A sírmező ásása befejezésével vagy az ásatás megszakítása esetében is a már kitárt sírokat jelző szőlőkarók figyelembevételével és egymástóli távolsága és iránya megmérésével az egész sírmezőt térképileg felvesszük, azután a szőlőkarókat kiszedetjük, mert habár célszerű lenne, ha azok a sírmező teljes feltárásáig helyükön maradnának, ez ... csakis költséges őr alkalmazása mellett lenne elérhető"(52). Látjuk tehát, hogy korához és felkészültségéhez képest pontos munkára törekedett egyszerű eszközeivel, de az anyagi eszközök hiánya ebben is gátolta. A felmérés leírásából részben tájolóval végzett poláris koordinátamérésre, részben a tájolás sokszögeléshez hasonló mérési eljárásra gondolhatunk. (6. és 7. kép.) Nem tudjuk ugyan, miért nem talált a szőlőkarónál jobb állandósítási módot, esetleg azokat a földbe mélyen beverve. (Ismeretes, hogy abban az időben a földbe ásott akácfa-oszlopokkal háromszögelési pontokat is állandósítottak.)Gondosságát saját ásatási beszámolói is mutatják. Gátai ásatásáról a sírokat és környezetüket ábrázoló helyszínrajzot közöl,bruck-újfalusi és lajtafalusi ásatásairól készült térképein már a kutatóárkokat is jelöli (53).

A Sőtér által javasolt felmérési mód alkalmazása még távolról sem általános.MIHALIK JÓZSEF 1895-ben az általa feltárt úrmezei halomsírokról lépéssel mérve készít helyszinrajzot (54). KADA

ELEK egy évvel később egész vázlatosan közli kecskeméti ásatásáról "a sírok fekvésének látképét" (55). JÓSA ANDRÁS viszont világos,szép térképvázlaton és a sírok fekvését mutató jó helyszínrajzon ábrázolja ásatását (56), POSTA BÉLA törteli lelőhe-

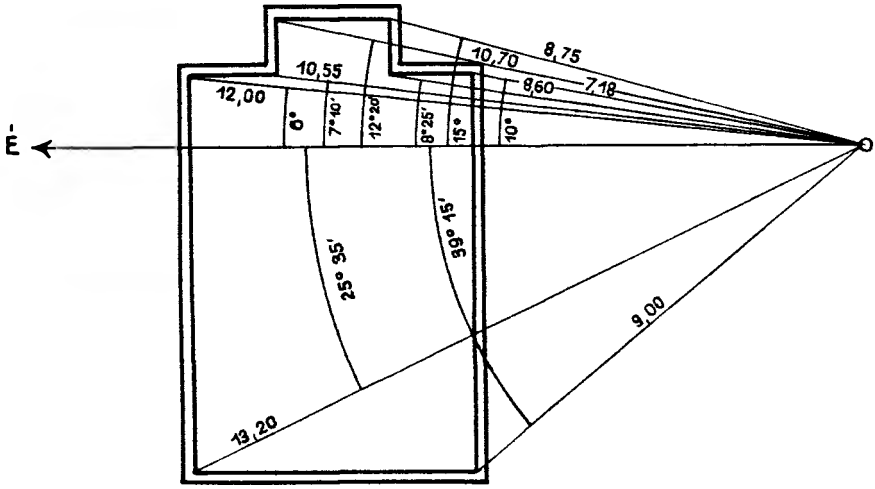


6. kép:
Poláris koordinátamérés

lyéről készült helyszínrajz térkép-kivágat nagyításának látszik, a kürtösi őstelepről 1:50 méretarányú ásatási alaprajz mutatja a felásott területnek és ezen belül a leletek előfordulási helyének határvonalát, a lovasberényi urnatemetőről vázlat jellegű helyszínrajzot közöl (57). Posta ásatásairól olyan térképek is maradtak, amelyek már nyilvánvalóan geodéziai módszerekkel végzett felmérés eredményei:hatvan-boldogi és zalaszentgróti ásatásai vasútépítés miatti leletmentések voltak s felmérésüket UJJ GYÖRGY, illetve PETHEŐ GYŐZŐ vasúti mérnök végezte. Mindkét helyszínrajzon láthatók a vasútkitűzés alappontjai(58).

Bécsben 1898-ban alakul meg az Állami Archeológiai Intézet. A felállítását elrendelő osztrák közoktatásügyi miniszter a szer-

vezeti szabályzat 5. §-ában előírja: "Műszaki teendőkre az intézet igazgatója megfelelő jutalmazás mellett szakembereket alkalmaz esetről-esetre" (59). Nálunk az ilyen szervezett megoldás még nem általános, sőt jogszabály még ma sem intézkedik az ásatások felmérőinek szakképzettségéről.

Hild Viktor halomásatásának ismertetésében már a mai értelemben véve is elég jó sírrajzot láthatunk. Az ásatási terület helyszínrajzán csíkozással ábrázolja a feltárt halmot és feltünteti a kutatóárkokat is (60). A felmérést tájolóval végezte cm-rendű hosszméréssel. A leírásban másodperc-pontossággal közli a lelőhely földrajzi koordinátáit, ezeket nyilván a katonai térképről mérte le. FINÁLY GÁBOR a sárvári földvárat szintén tájolóval, de lépéssel mérte fel 1902-ben, két évvel későbbi munkájában gondos, de saját megjegyzése szerint "az erdőben meglehetős nehézségek között, hozzávetőleges pontossággal" mért adatokból készült ásatási térképet és valószínűleg lépcsőméréssel felvett metszetrajzot találunk a pogujori földvárról (61). MÁRTON LAJOS abonyi ásatásának "helyrajzán" láthatjuk a birtokhatárokat, a feltárt terület, a kutatószelvények határvonalát, méreteik és mélységük megírásával, a sírokat azonban nem. Gyöngyösi ásatásáról 1:800 méretarányú temetőtérkép készült (62).

Feltűnő, hogy az Archeológiai Értesitőnek századunk elején egész évfolyamai (1903, 1906, 1909-12) nélkülözik az ásatási alaprajzokat, helyszínrajzokat. Ez nem jelenti, hogy ilyenek az ezekben az években publikált ásatásokról nem is készültek, még az sem, hogy a tanulmányok, beszámolók szövegében sincs utalás a felmérések megtörténtére. A publikált alap- és helyszínrajzok számából, minőségéből, vagy éppen hiányából azonban jogosnak látszik arra következtetni, hogy a folyóiratba író kutatók többsége m e n n y i r e t a r t o t t a f o n t o s n a k egy adott időpontban az ásatások felmérését. A helyszín többé-kevésbé pontos szöveges leírását ez években is megtaláljuk az ásatásokról beszámoló cikkekben. Folyamatosan közlik, természetesen, a feltárt épületek alaprajzát s a terepbejárások alkalmával megfigyelt várak és sáncok helyszínrajzát, vázlatait.

1906. szeptember havában BARANYIK IGNÁC 1:1000 "nagyságban" mérte fel a gyulavarsándi lapos ("lopós") halmot poláris koordinátaméréssel. A helyszínrajzon sok méretet megírt, feltüntette a feltárás határát s a halom metszetét is megszerkesztette (63).

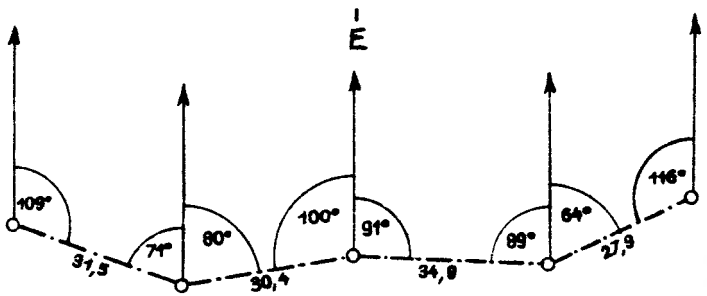


7. kép:
Tájolós sokszögelés

A kolozsvári régészeti folyóirat 1911. évfolyamában két temetőtérkép van. Ezek közül SZÁSZ FERENCé vázlat-jellegű, de aránymeretekkel ellátott, KOVÁCS ISTVÁN munkájában viszont a sírrajzok egész sorozata mellett olyan temetőtérképet látunk, amelynek helymeghatározása a feltárt őskori temetőt metsző vasútvonal szelvényei szerint történt. Sajnos, nem tudjuk, kik végezték a felméréseket (64). 1913-ban jelent meg SZEGHALMY GYULA beszámolója halomásatásáról. A terület helyszínrajzán (M = 1:200) a feltárt halom alaprajzát, a kutatóárkokat és a feltárt sírhelyeket jelöli. Amivel előtte nem találkozunk: csíkozással ábrázolja az ásatási terület melletti régi Sebes-Körös medret, felismerve annak jelentőségét (65).

A világháború első két évében még megjelentek Jósa András ásatási beszámolói s ezekben az ásatások színteréről vázlatokat is közölt (66), de 1916. és 1922. között nemhogy ásatási helyszínrajzokat, de ásatási cikkeket is hiába keresünk az Arch. Ért.-ben.

A háború után újra meginduló kutatások eredményeit 1923-tól kezdik nyilvánosságra hozni. BELLA LAJOS temetőtérképe a feltárt temető-rész kutatószelvény-beosztását, az egyes sírokban feltárt csontvázakat és azok mellékleteit tünteti fel (67). SZŐNYI OTTÓ pécsi ásatásának "térrajzán" (M= 1:200) MÖLLER ISTVÁN építész-professzor külön jelöli az 1913. és az 1922. évi ásatás eredményeit és kutatóárkait, feltünteti az 1780-ban építkezés közben talált régi falakat is (68). 1923-ban hozza nyilvánosságra FOERK ERNŐ építészmérnök az aquincumi római vízvezeték maradványaira vonatkozó vizsgálatainak eredményeit. Gondos mérnöki és tanári munkáját örökíti meg a 2300 m hosszú aquaeductus alaprajza, hossz-szelvénye, igen sok részletrajz (méretekkel) és a környéket ábrázoló kisméretarányú térkép (69). A következő években gyakoribbá válik az ásatási-, főleg temetőtérképek közlése. A lelőhely környékét vagy ezen, vagy külön vázlaton ábrázolják. Ezt látjuk HILLEBRAND JENŐ zagyvapálfalvai, pusztaszentistvánházai ásatásaival, továbbá a bodrogkeresztúri műveltséggel foglalkozó munkáiban (70). A pákozdvári földvárról LÁSZLÓ GÁBOR főgeológus készített csíkozott térképet MAROSI ARNOLD ásatásán (71). FETTICH NÁNDOR korai dolgozatai sem nélkülözik a temetőtérképeket (72). BANNER JÁNOS 1927-29-ben megjelent munkáiban az ásatási térkép mellett katonai térkép-kivágatot is találunk, amelyeken nyíl mutat az ásatás helyére (73). Banner igen szép kivitelű ásatási térképeit RUDAY PÁL grafikus készítette (74).

Az ásatási térképek rendszeres közlése azonban, sajnos, nem a két háború közti időszak magyar régészetének egészére jellemző, hanem annak csak szűk élvonalára. Igy az ásatások felmérésének elterjedésében csak látszólagos a fejlődés. Ebben az időben pedig már nem lelkes amatőrök ásattak, mint a múlt században, hanem szakképzett régészek. Munkájuk célja már nem csak a gyűjteménygyarapítás, hanem a tudományos kutatás is, ami a századforduló idején még távolról sem volt általános. Érthető lett volna tehát az ásatások felmérésére irányuló igények fokozódása, mégis sok ásatás helyéről csak annyit tudunk, hogy mely község területén folyt (75).

Jelentős volt SZALAY ÁKOSnak a magyar régészet első főfoglalkozású mérnökének sajnos, igen rövid ideig tartó működése (76). A fiatal építészmérnök a római Német Régészeti Intézet munkatársaként sajátította el a feltárás, felmérés és műszaki rekonstrukció ottani módszereit. A húszas évek végén hazatért és a Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozott. Többek között felmérte az almásfűzítői és a dunabogdányi római tábort, szorgalmazta az őskori földvárak, halmok, sáncok légifényképeken való megörökítését (77). Értékes, lelkes munkája tragikus hirtelenséggel ért véget: 1930-ban a kenézlői ásatáson földomlás ölte meg (78). Módszertani tanulmányában Sőtér óta elsőként foglalkozott az ásatások felmérésével is. Felhívta a figyelmet külföldi tapasztalataira: "A műemlékvédelmi intézmények archívumaiban megtaláljuk az emlékek feltárását és felmérését rögzítő felvételek, fényképek és feljegyzések sorát ..." (79). Kölni megfigyelése szerint előnyös "a helybeli fiatal... műszaki generáció bevonása, mert ... gyorsítható segítségükkel az ilyen alkalmakkor szükséges felvételek menete is" (80). Felsorolja azokat a műszereket és mérőeszközöket, amelyeknek biztosítása az ásatások tárgyi előkészítéséhez tartozik: szintezőműszer, tachiméter, k o m p a r á l t acélmérőszalag, prizma stb. (81). Szükségesnek tartja a munka megkezdése előtt az ásatási terület nagyméretarányú szintvonalas térképének elkészítését. A szintvonalköz a feltárandó tereptől és a méretaránytól függ, római táborok esetén legfeljebb 0,5 m. A hazai irodalomban elsőként ír a feltárandó terület nagysága és jellege szerint megválasztott méretű n é g y z e t h á l ó z a t r ó l . Ezt a terepen és a térképen még az ásatás megkezdése előtt ki kell jelölni, "hogy az egyes leletek és jelenségek koordinátáik segítségével rögtön bejegyezhetők legyenek a térképbe". Itt nyílvánvalóan helyi koordinátarendszerre gondol, a hálózatnak a k ö r n y e z e t h e z v i s z o n y í t o t t helyzetét azonban fontosnak tartja: "a hálózatot ... néhány elmozdíthatatlan pont (határkő, stb.) alapulvételével mérjük fel" (82). Megemlíti az egyes külföldi régészeti publikációkban látott légifényképeket (pl. Baalbek), amelyek alapul szolgálnak a térképezéshez (83). A felmérés gyakorlati végrehajtására adott útmutatásban természetesen

építész-szemlélet nyílvánul meg, ezen belül igen gondos, pontos munkára tanít: "Megvizsgáljuk, nincs-e az épületnek valamilyen végig vonuló fal esetében a felméréshez felhasználható tengelye, vagy nem bontható-e egyes összefüggő részekre." Ha nincs erre mód és az épület szabálytalan,úgy "két fixpont közötti kifeszített drótszál,vagy kötél képezheti a mérés bázisát". Minthogy "az építmények 99%-a kisebb-nagyobb szabálytalanságokkal épült, helyesebb tiszta papíron dolgozni, mint az önkéntelenül is derékszögekre és más szabályosító tévedésekre vezető milliméter-papíron" (84). Az egyes falak távolságát nem egymástól, hanem a tengelytől, vagy valamely más alapponttól számítjuk,elkerülve "az apróbb tévedésekből előálló hibahalmazt". A felmérés ellenőrzésére az épületeket a méretek alapján és azok feltüntetésével rajzoljuk.Az építmények alaprajzi felmérését követő szintezésnél valamivel a padlószint felett levő alapsíkhoz viszonyított, tehát pozitív és negatív adatokat eredményező mérést javasol, a végleges felvételi rajzban akár erre a felvett síkra vonatkoztatva, akár a tengerszintre átszámítva írhatjuk a magasságokat. A rajz tájolásához nem tartja elegendőnek a mágneses északi irány megállapítását,a csillagászati észak feltüntetését is szükségesnek tartja (85). Szalay munkássága főleg a Nemzeti Múzeum római kori ásatásainak felmérésére hatott jelentősen.

A harmincas évek elején a dunapentelei ásatási területet a Nemzeti Múzeum megbízásából egy mérnöki iroda mérte fel (86). Az elkészült szintvonalas térképet PAULOVICS ISTVÁN cikkében láthatjuk (87). Az aquincumi téglaégető- és fazekastelep helyszínrajzán HORVÁTH ISTVÁN a feltárt falakat,kemencéket - minden bizonnyal más célú térképről átvett - birtokhatárvonalak között ábrázolja (88).

LUX KÁLMÁN és fia, GÉZA, a kiváló építészek és műemlékrestaurátorok számos ásatást mértek fel, munkásságuk azonban inkább műemlékvédelmi szempontból jelentős.

Bár a g e o d é z i a i felmérés a harmincas évek ásatásainál

még ritka, a helyszínrajzok közlése gyakori. Ezek közül csak példaként említem TOMPA FERENCnek a hatvani őstelepről közölt térképét (89). A Tabánban feltárt római emlékek helyszínrajzának alapja az ásatás vezetőjének, NAGY LAJOSnak felmérése (90).

Meg kell említenünk, bár az ő méréseik sem voltak s szakmájuknál fogva nem is lehettek geodéziai jellegűek, két kiváló építészmérnök nevét: GARÁDY SÁNDORét és CSEMEGI JÓZSEFét. Garády fővárosunkban több ásatást vezetett. Óbudai ásatásáról számos alaprajzot és a terület "tájékoztató térrajzát" (1:1440) közölve számolt be 1936-ban. 1943-ban több éves munkáját ismertette. A Táborhegyi úton talált középkori vízvezeték helyrajzán(1:100) a telekhatárok, kerítések, határkövek, helyrajzi számok feltüntetése, más ásatásairól 1:720 és 1:1440 méretarányban készült áttekintő helyszínrajzai a kataszteri (városmérési) térképek felhasználását igazolják. A feltárt falak alaprajzát általában 1:100, 1:200 méretarányban készítette. A középkori Lógod község templomának feltárásáról készült rajzán a magassági adatok a Duna 0-pontjára vonatkoznak. A Bécsi úti ásatásról készített temetőtérképen feltünteti kutatóárkait, a feltárt falakat, sírokat, a metszetek helyét s a mérések során létesített magassági alappontjait (91). Hasonlóképpen jelentős az építész-műtörténész CSEMEGI JÓZSEF szerepe műemlékvédelmi és rekonstrukciós munkássága mellett az ásatások felmérésében is. Felmérte többek között a szentendrei római tábort és a Lajos u.177-189.sz.házak helyén végzett ásatást (92). Csemegi végezte a háború első éveiben Nagytétény határában GEREVICH LÁSZLÓ által vezetett középkori templom- és temetőásatás felmérését is. Térképén láthatjuk a templomnak és kerítőfalának maradványait és a feltárt csontvázakat. A sírokra vonatkozó mélységi adatokat nem a rajzon találjuk, hanem Gerevich leírásában. Ebből tudjuk, hogy mivel az eredeti felszínt a földkitermelés során elbontották, a mélységet egy "fix-ponttól" voltak kénytelenek mérni. Ez "a templomtorony küszöbénél mutatkozó eredeti helyen levő padlóburkolat téglanívója" volt. Az ásatásnál számos alap- és metszetrajz készült az egyes részletekről, s külön alaprajz ábrázolja a feltárt templom maradványait (93).

A második világháború utáni években kapcsolódott be a Fővárosi Régészeti Intézet ásatásainak felmérési munkáiba a nemrég elhúnyt SEITL KORNÉL. A lerombolt vári lakóházak kutatásaival kapcsolatos felmérési munkákat kezdetben együtt végezte Csemegi Józseffel (1946-47) s a feltárt középkori részleteket a mai lakónegyed térképén ábrázolva jelentős segítséget nyújtott a tudományos feldolgozáshoz: "csak ... a középkori helyzetnek a mai eszközökkel visszaadott biztos térképe nyújthat alapot a topográfiai adatok és telektörténetek reális kiaknázásához" (94). Ő készítette sok más között BÓNIS ÉVA gellérthegyi ásatásának helyszínrajzát is (95). Seitl több, mint két évtizedes munkássága, amelyet a Budapesti Történeti Múzeum, majd az MTA Régészeti Intézete főmérnökeként fejtett ki, új utakat nyitott az ásatások felmérésében. Legnagyobb munkája a budai vár feltárásával kapcsolatos műszaki feladatok megoldása, a műszaki dokumentációs munkák megszervezése és vezetése, majd az ásatások eredményeit magában foglaló monográfia (Gerevich L.: A budai vár feltárása) műszaki szerkesztése volt. Szívós önképzés eredményeképpen a felmerült építészettörténeti kérdések megoldásából is alaposan kivehette részét (96). Az ásatás első éveiben végzett munkájáról rövid, de alapvető jelentőségű tanulmányban számolt be 1952-ben. Ebben a régi térképeknek, metszeteknek az ásatások megtervezéséhez való felhasználásától a modellek,domborművek alkalmazásáig a geodézia és kartográfia számos olyan lehetőségére hívta fel a figyelmet, amelyeket előtte a régészetnél csak elvétve aknáztak ki. Az ásatások felmérését - nálunk elsőként - az országos alapponthálózathoz csatlakozva végezte s elsőként használta fel az országos koordinátákat a leletanyag meghatározásánál: "Munkálatainknál 1:100 méretarányú,1 m-es négyzethálózattal ellátott térképpel dolgoztunk kint a terepen. Ezáltal mód nyílt arra is, hogy az előkerült leleteket már a helyszínen a négyzethálónak megfelelő számmal és a mai felszíntől számított mélységi adatokkal lássuk el" (97). (Természetesen az abszolút magasságokat is megállapítottuk.) "A leletanyag meghatározása"(az országos koordinátarendszerben) "azt eredményezte, hogy 1. A lelőhely bármikor (síkrajz és domborzat változása esetén is) a terepen

és a térképen rekonstruálható. 2. A leletanyagnak hálózati számokkal való ellátása a későbbi tudományos feldolgozást segíti elő. 3. ...országos alkalmazása egységes helymeghatározást mozdítana elő. 4. ... segítségével a nyílvántartás időtállóbb meghatározást tudna adni. 5. ... megkönnyíti a ... korhatározó rétegek jelzését és későbbi állandó ellenőrzését" (98). Az ásatások felmérésében a szükséges arányban alkalmazta a geodéziai és az építészeti módszereket. Ezt igyekezett országos méretekben is elterjeszteni részben az általa, részben munkatársai, beosztottjai által végzett vidéki ásatásfelmérésekkel. Felismerte, hogy az őskori, római kori és népvándorláskori ásatásokat geodétáknak kell felmérniök, a középkori épületek feltárásánál pedig az építész és a geodéta egybehangolt munkája eredményez a régész számára jól felhasználható műszaki dokumentációt. Ezt igyekezett tudatosítani. Hatása nemcsak ebben s az általa, vagy irányítása mellett felmért ásatások dokumentációjában mutatkozott meg. Az ELTE régészeti tanszékének felkérésére éveken át tartott a végzős régészhallgatók számára az ásatások felméréséről előadásokat és mérési gyakorlatokat.

Az a sokoldalú, megfeszített munka, amelyet Seitl korai haláláig végzett, nem engedte meg, hogy idézett tanulmányának megjelenése óta végzett munkájáról, a budai palota feltárásánál és más ásatásoknál alkalmazott és kidolgozott munkamódszereiről írásban is beszámoljon (99). Az ásatások felmérését, ha lehetőség volt rá, az országos alappont-hálózathoz csatlakozva végezte vízszintes és magassági értelemben is. Nagyobb kiterjedésű ásatásoknál a számszerű eljárásokat alkalmazta, a tereptől függően választva a derékszögű és a poláris koordinátamérés között. Részletek felmérésére bevezette a mérőasztal-felmérést, majd a két műszerrel (mérőasztal-felszerelés és tachiméter) végzett felmérési módot is meghonosította középkori és római kori épületek feltárásánál. Ez az utóbbi eljárás különösen azért előnyös, mert a térkép a helyszínen készül és a mérés számszerű eredményei is jegyzőkönyvben rögzíthetők.

Ismeretes, hogy a katonai térképeken a községek neve alatt be-

tűk, számok és jelek mutatják a községnek azokat a fontos adatait, amelyek - részben a kicsinyítés következtében - a térképen másképpen nem ábrázolhatók: közigazgatási jelleg, lakóházak száma, van-e a községben posta, távíró stb. Ehhez hasonló megoldást dolgozott ki LÁSZLÓ GYULA a korszerű, jól áttekinthető, mégsem túl nagy temetőtérképek készítésére. A megszámozott sírokat alak- és méretheljesen ábrázolja, az egyes sírok mellett a térképjelekhez hasonlóan egyszerűsített jelek mutatják a sírban talált leleteket (100). A sírrajzok külön-külön, nagyobb (1:10) méretarányban készülnek és ezeken természetesen már minden részlet a tényleges helyén és alakjában ábrázolandó (101).

+ + +

Az ásatások geodéziai felmérésének eddigi fejlődése általában nem a geodézia, hanem a régészet fejlődésének függvénye. A geodéziai felmérések elterjedését, a különböző mérési módszerek alkalmazását a régészet igényei és lehetőségei szabják meg.

Az első régészeti jellegű felmérések még ásatásoktól függetlenül készültek - abban az időben, amikor régészeti ásatások Magyarországon még nem folytak. Az 1700 körül végzett földvár- és sáncfelméréseket tekinthetjük az első magyarországi régészeti-geodéziai munkáknak, míg az ilyen felméréseket végző első magyar mérnök Mikoviny volt. A XVIII. század második felétől már régészeti ásatások is folytak. Céljuk vagy régiségek gyűjtése - ahol eleinte nem látták fontosnak feljegyezni a helyszínt, még kevésbé a tárgyak egymáshoz viszonyított helyzetét -, vagy régi kőépítmények feltárása, azok megismerése, megőrzése, esetleg helyreállítása végett. Az utóbbi esetben az alaprajz megállapítását, felmérését, lerajzolását kezdettől fogva szükségesnek tartották. Ezeket a felméréseket általában maga a kutató végezte. A temetkezési helyek feltárására csak jóval később került sor: szórványosan a XIX. század első, rendszeresen pedig a második felében. A feltárt sírok, temetők helyét eleinte csak leírások örökítették meg, lassan terjedt el vázlatokon, térképeken való ábrázolásuk. Ezek a vázlatok részben szemmértékkel, e-

setleg lépéssel mért adatokon,részben meglevő térképek felhasználásával készültek, egy részük pedig pontosságra törekvő mérések eredménye. A múlt században a kutatók többsége még nem hivatásos régész, hanem a régészetet lelkesedésből szolgáló, vagy segítő értelmiségi. Köztük elég szép számmal találunk a felméréshez többé-kevésbé hivatalból is értő embereket. Az utóbbiak többnyire építészek, akiket ez a munka nyílvánvalóan főleg építészeti, építészettörténeti szempontból érdekelt.

1854-ben Érdy már léptékkel ellátott aquarellen ábrázolja az általa feltárt római sírban talált csontvázat, mellékleteivel együtt, 1857-ben ugyanő a verebi, 1859-ben Mogyoróssy a pusztaszentbenedeki sírt már a környezet léptékkel ellátott térképén ábrázolja, Mogyoróssy az égtájakat is feltünteti. A kiegyezés idejében már geodéták mérnek fel egyes halom-ásatásokat. Az ásatások felmérésére irányuló igény elsősorban Römer munkáiból, írásaiból tükröződik. A különböző szakképesítésű felmérők különféle mérési eljárásokat alkalmaznak. Akik közülük nem mérnökök, gyakran alkalmazzák a tájolós poláris koordináta-mérés, helyenként a tájolós sokszögelés egyszerűsített változatait. Az első jó temetőtérképeket Römer közli (Hugyaj, majd Ajak) 1870-ben. Nála először találkozunk a sírok tájolásának megállapításával.

Az ásatások felméréséről az első módszertani tanulmányt Sőtér írta 1894-ben. Figyelemre méltó, hogy a múlt század utolsó két évtizedében jóval több mérnök által felmért ásatásról ad hírt az Arch. Ért., mint amennyi a XX. század első két évtizedében publikált (és bárki által végzett) ásatásfelmérések száma.

A két világháború között az ásatások felmérésében Szalay Ákos módszertani dolgozata mutat irányt, amit nem sokan követnek. Rajta kívül az építész Garády és Csemegi felmérési munkái a legjelentősebbek. Geodéták ez időben alig vettek részt az ásatások felmérésében.

Az ásatások geodéziai felmérésében a második világháború utáni nagy ásatások idéztek elő döntő fordulatot. Olyan méretű ása-

tást ugyanis, mint például a budai palota feltárása volt, lehetetlen lett volna eredményesen szervezni, elvégezni és értékelni pontos geodéziai munka nélkül. A geodéziai módszerek itt megfelelő alkalmazását Seitl dolgozta ki és fejlesztette tovább.

Virágh Dénes

Jegyzetek:

1. 2/1966. (I. 8.) M.M. sz. rendelet 43. §. 2. P. o. : RÓMER F.: Pannónia területén Magyarországban fennmaradt néhány római várnáról. Arch. Közl. 1962. - BALÁS V.: Die Erdwälle der Ungarischen Tiefebene. Acta Arch. Hung. 15. (1963.) 309 l. 3. TÁRCZY - HORNOCH A.: Mikoviny Sámuel. Térképészeti Közlöny IV. (1936.) 3-4. 79. l. 4. SCHÖNWIESNER I.: De ruderibus Laconici Caldariique Romani... Buda, 1778. A rajz címe: Intercolumni subterranii ichnographia. 5. GERŐ L.: Építészeti műemlékek feltárása, helyreállítása és védelme. Bp. 1959. 6. (JÓZSEF FHG.:) Archeológiai levelek I. Arch.Ért.,1871. 43.l. 7. GERŐ L.: i.m. 37. l. 8. ÉRDY J.: Az aszódi pogánysírok. OSzK. K. 2324/Quart. Hung. 9. ÉRDY J.: Aquincum (Ó-buda) dűledékei között lelt római sír. Kézirat u. ott. 10. ÉRDY J.: A verebi pogány sír. Kézirat u. ott. Közölve: M. Akadémiai Évkönyvek IX. (1957.) 11. MOGYORÓSSY J.: 1859-ik évi békésmegyei pusztaszent-benedeki lelet. Arch. Ért. 1870. 282. l. - Gyulai lelet. Arch. Ért., 1871. 11. l. 12. RÓMER F.: Compte-Rendu, 124,126, l. 13. SŐTÉR Á.: Gyakorlati útbaigazítás régi sírmezők tudományos felkutatására. Arch. Ért. 1894. 289. l. 14. Arch.Biz. naplója 1863. IX. 28. - 1972. VIII. 8. 1867. 40. fsz. 15. u. ott. 1867. 19. és 30. fsz. 16. u.ott. 1867.140. fsz. 17.u. ott 1869. VII. 16. 18. HAMPEL J.: Jelentés a szt.istván-baksai Baksi-féle halom ásatásának folytatásáról. Arch.Ért., 1870. 255. l. 19. Arch. Biz. naplója, 1870. III. 3. 20. u. ott 1870. V. 22. 21. RÓMER F.: A legújabb ó-budai ásatások. Arch.

Ért. 1868. 44. l. 22. Arch. Biz. naplója, 1870. XII.10. 23. KUZSINSZKY B.: Az aquincumi castra kérdése. Arch. Ért. 1897. 395-405. l. - ZSIGMONDY G.: Ó-budai újabb ásatások. Arch. Ért. 1887. 160-162.l. - Az ó-budai Victoria-téglavető területén fölásott templom-maradványok alaprajza. Arch. Ért. 1887. 87.l. - (név és cím nélkül:) Arch. Ért. 1895. 377. l. stb. 24. RÓMER F.: (Nyáry Jenőhöz) Arch. Ért. 1871. 187. l. (Archeológiai levelek.) 25. RÓMER F.: Csömöri lelet. Arch. Ért. 1871. 201-202. l. 26. RÓMER F.: először i. mű 37. l. és I. tábla. 27. u. ott 46. l. 28. RÓMER F.: két szabolcs-megyei őstemető és egyéb régészeti leletek. Arch. Ért. 1870. 177. és 222. l. 29. ZOMBORY L.: A még 1866-ik évi május hó 7-ki kunhalmi ásatás eredménye. Arch. Ért. 1870. 145-146. l. 30. RÓMER: Compte-Rendu 127. l. 31. u. ott 2-5. l. 32. u. ott 8-30. l. 33. u. ott, 172. l. 34. BERKOVICS BOROTA: Ásatásom az ó-szőnyi római táborban. Arch. Ért. 1886. 350. l. (második közlemény). - Arch. Ért. 1887. 37. lapon ásatási helyszínrajz saját felmérése alapján (32. l.: "méréseim szerint"). Pontosságára: "... kiszélesítése 60 lépés ..." (33. l.) 35. VÉCSEY J.: Archeológiai levelek II. (1868. XI. 10.) Arch. Ért. 1868. 49. l. 36. HENSZLMANN I.: A topuszkói templomrom. Arch. Ért. 1881. 243. l. - A mértékre vonatkozóan v.ö. BENDEFY L.: Középkori hossz- és területmértékek. (MAKKAY L. szerk.: Fejezetek a magyar mérésügy történetéből. Bp. 1959.) 37. WEKERLE L.: Régészeti ásatásaim az ó-budai Kapucinusdombon. Arch. Ért. 1885. 91. l. 38. PAUR I.: A soproni "Bécsi domb" vaskori temetője. Arch. Ért. 1886. 96. l. 39. WOSSINSZKY M.: Etruszk bronz edények Kurdon. Arch. Ért. 1885. 74. l. - Leletek a lengyeli őskori telepről. Arch. Közl. 1886. 1-50. l. táblái: I. "Tájfekvési rajz". II. "A lengyeli sánc térrajza". Északjel, átlós lépték. A számozott leletek helyét feltünteti, a kutatóárkokat nem. 40. (:) ismertetése: Wossinszky M.: leletek a lengyeli őskori telepről. Arch. Ért. 1886. 184. l. 41. WOSSINSZKY M.: Tolnavármegye története az őskortól a honfoglalásig. Bp. 1896. I. kt. III-VI. tábla. 42. WOSSINSZKY utóbb i. m. 229, 248. és 254. l. 43. u. ott 260-261. l. 44. KUZSINSZKY B.: A legújabb aquincumi ásatások. BpR. I. (1889.) 50. l. 45. KUZSINSZKY B.: i. m. 51, 67,

91, 119, 147.l. 46. GÖMÖRI HAVAS S.: Az ó-budai fehéregyház. BpR. II. (1890.) 36. l. 47. KUZSINSZKY B.: Az aquincumi ásatások 1882-1884. és 1889. BpR. II. (1890.) melléklet. 48. KUZSINSZKY B.: utóbbi m. 78. l. 49. HAMPEL J.: Aquincumi temetők. BpR. III. (1891.) 52.l. 50. SŐTÉR Á.: i. m. 289. l. 51. SŐTÉR Á.: i. m. 290-291. l. 52. SŐTÉR Á.: i. m. 294 - 295.l. 53. SŐTÉR Á.: A gátai ásatás folytatásáról. Arch. Ért. 1899.-48. l. - A bruck-újfalusi ásatásról. Arch. Ért. 1899. 343. l. - Lajtafalusi ásatásról. Arch. Ért. 1899. 410. l. 54. MIHALIK J.: Urmezői és csarnatói ásatásaim eredménye. Arch. Ért. 1895. 117. l. 55. KADA E.: A kecskeméti ásatások. Arch. Ért. 1896. 41. l. 56. JÓSA A.: A bezdédi honfoglaláskori temető. Arch. Ért. 1896. 386-387.l. 57. POSTA B.: A törteli magyar pogánykori leletek. Arch. Ért. 1896. 35. l. - Kurticsi őstelepek (Arad m.) Arch. Ért. 1899. 25. l. - Lovasberényi (Fehér m.) urnatemető. Arch. Ért. 1897. 305. l. 58. POSTA B.: A Hatvan-boldogi ásatások. Arch. Ért. 1895. 2-26. l. - Zala-Szent-Gróthi ásatás. Arch. Ért. 1895. 327. l. 59. (a): Állami Archeológiai Intézet Bécsben. Arch.Ért. 1898. 59. l. (Az ismertetett miniszteri rendelet száma: 2820/1897.dec.30.) 60. HILD V.: A jászalsó-szentgyörgyi sír. Arch.Ért. 1901.120. l. 61. FINÁLY G.: A sárvári földvárról. Arch.Ért. 1902. 266. l. - A limes dacicus és a pogujori földvár. Arch. Ért. 1904. 12-13. l. 62. MÁRTON L.: Új leletek az abonyi régibb középkori sírmezőről. Arch.Ért. 1904. 303. l. - Skytha leletek Gyöngyösön. Arch. Ért. 1908. 57. l. 63. DOMOKOS J.: A lopós halom. Arch. Ért. 1908. 38. l. 64. KOVÁCS I.: Az apahidai őskori telep és La Tene temető. u. ott 302. l. 65. SZEGHALMY GY.: Ásatás a szeghalmi Kovácshalomban. (Első közlemény.) Arch. Ért. 1913. 39. l. 66. JÓSA A.: Honfoglaláskori emlékek Szabolcsban. Arch. Ért. 1914. 305. l. - Kenézlő-Fazekas-zugi temető. "Helyszíni rajz." - Ásatások a gávai Katóhalmon és környékén. Arch. Ért. 1915. 207. l. 67. BELLA L.: A bodrogkeresztúri aeneolith-kori temető. OMRTÉ I. (1920-22.) 1-18. l. Bp. 1923. 68. SZŐNYI O.: Ásatások a pécsi székesegyház környékén 1922-ben. OMRTÉ III. (1923-26.) 172-195. l. Bp. 1927. 69. FOERK E.: Az óbudai aquaeductus. BpR. X. (1923.) 38. l. és I-V. tábla. Foerk, az Állami Felsőépítői-

pariskola igazgatója, Kuzsinszky egyes ásatásainak felmérésében is részt vett. 70. HILLEBRAND J.: A zagyvapálfalvai bronzkori urnatemető. Arch. Ért. 1923-26. 60. l. - A bodrogkeresztúri rézkori kultúra köre. Arch. Ért. 1927. 51. l. - Újabb ásatásaim a pusztaistvánházai rézkori temetőben. Arch. Ért. 1928. 43. l. - A pusztaistvánházai korarézkori temető. (Bp. 1929. Franklin) 17. l. 71. MAROSI A.: A pákozdvári őstelep. Arch. Ért. 1930. 54. l. 72. FETTICH N.: Prehisztórikus temető nyomai Kosdon, Nógrád-megyében. Arch. Ért. 1923-26. 239. l. - A Magyar Nemzeti Múzeum gróf Vigyázó ásatásai. Népvándorláskor. Arch. Ért. 1930. 208. l. Itt mondok köszönetet Fettich Nándor értékes tanácsaiért, amelyekkel munkámat segítette és több fontos forrásmunkára hívta fel figyelmemet. 73. BANNER J.: Népvándorláskori sírok Nagykamaráson. Dolgozatok (Szeged) 1927. 141.l. - Az ószentiváni ásatások. Dolgozatok (Szeged) 1928. 148. l. - A szőregi La Tene temető. Dolgozatok (Szeged) 1929. 91. l. - Középkori emlékek a nyársapáti templomparkról. u. ott 139. l. 74. PÁRDUCZ MIHÁLY szóbeli szíves közlése. 75. MITHAY SÁNDOR szóbeli szíves közlése. 76. FETTICH NÁNDOR és NAGY LÁSZLÓ szóbeli szíves közlése. 77. NEOGRÁDY S.: A légifénykép és az archeológiai kutatások. Térképészeti Közlöny 7. (1950.) 285. l. 78. WIEGAND T.: Ákos von Szalay. Arch. Ért. 1930. 318-319.l. - MÁRTON L.: Szalay Ákos: 1894-1930. u. ott 267-268. l. 79. SZALAY Á.: Az archeológiai kutatások szervezéséről és az ásatások technikájáról. Arch. Ért. 1928. 3.l. 80. i. m. 4. l. 81. i. m. 7-8. l. 82. i. m. 10. l. 83. i. m. 14. l. 84. i. m. 15-16. l. A milliméterpapír használatának veszélyét Szalayval szemben nem elsősorban ebben látom, mivel ez geodéziai eljárások (derékszögű koordinátamérés)alkalmazásakor nem okoz zavart, hanem abban a - sajnos, általánosan elterjedt - szokásban, hogy a rajzolásnál a méreteket nem jegyzik fel és így a véletlenül elkövetett rajzolási hibát, elnézést többé jóvátenni nem lehet. Fokozott hibaforrás, ha a ferde irányú méreteket a papír beosztásával nem pontosan egyező beosztású léptékkel, vonalzóval szerkesztik a rajzra és a méreteket ilyenkor sem jegyzik fel. Szalay hangsúlyozza,hogy a lépték feltüntetése nem pótolja a méret beírását. 85. i. m. 16-18. l. 86. BARKÓCZY LÁSZLÓ szó-

beli szíves közlése. 87. PAULOVICS I.: Ásatás Dunapentelén. Arch. Ért. 1932-33. 144.l. 88. KUZSINSZKY B.: A gázgyári római fazekastelep Aquincumban. BpR. XI. (1932.) Melléklet. 89. TOMPA F.: Bronzkori lakótelep Hatvanban. Arch. Ért. 1935. 16.l. 90. NAGY L.: A középkori Kelenföld (Tabán) római kori hagyatéka. BpR. XIV. (1945.) 452. l. 91. GARÁDY S.: Ásatások az óbudai Lepold-téglagyár mellett. Arch. Ért. 1936. 88-96.l. - Jelentés az 1936-1942. évben végzett kutatásokról. BpR. XIII. (1943.) 415, 419, 420, 428. l. - Budapest székesfőváros területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése 1931-1941. BpR. XIII. 1967-254. l. és II. rész BpR. XIV. (1945.) 397-443. l. 92. NAGY L.: A szír és kisázsiai vonatkozású emlékek a Duna középfolyása mentében. Arch. Ért. 1939. 143. l. - SZILÁGYI J.: Nyitott csarnokos és körös építmény (szinház?) az Aquincum-i katonai kolóniában. BpR.XV. (1950.) 479-494.l. 93. GEREVICH L.: A csuti középkori sírmező. BpR. XIII. (1943.) 108-109, 162.l. - A középkori múzeum kutatásai az 1941-1942. évben. u.ott 439-444. l. 94. GEREVICH L.: Gótikus házak Budán. BpR. XV.(1950.) 121-220. l. 95. BÓNIS É.: Jelentés a Fővárosi Régészeti Intézet 1946-47. évi gellérthegyi ásatásáról. BpR. XV. (1950.) 333. l. 96. GEREVICH L.: A budai vár feltárása (Bp. 1967.) 97. SEITL K.: A vári ásatások néhány műszaki vonatkozású kérdése. Arch. Ért. 1952. 171-179. l. 98. SEITL.: i.m. 99. GEREVICH L.: Seitl Kornél. Arch. Ért. 1968. 100. LÁSZLÓ GY.: A népvándorláskori temetők térképezéséről. (Sur la cartographie des nécropoles de l'époque de la migration des peuples. FA 1941. 265-267.) 101. Itt köszönöm meg Torma Istvánnak dolgozatom elkészítéséhez adott segítségét és értékes tanácsait.

Rövidítések:

ACTA ARCH.HUNG. = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. ARCH. BIZ. NAPLÓJA = MTA Archeológiai Bizottsága naplója, OSzK. K. 2326/Quart. Hung. ARCH. ÉRT. = Archaeológiai Értesitő. ARCH. HUNG. = Archaeologia Hungarica. Series nova. ARCH. KÖZL. = Archaeológiai Közlemények. BpR = Budapest Régi-

ségei. DOLGOZATOK (KOLOZSVÁR) = Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából. Kolozsvár. DOLGOZATOK (SZEGED) = Dolgozatok a m.kir. Ferenc József Tudományegyetem Archeológiai Intézetéből. Szeged. FA = Folia Archeologica. OMRTÉ = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve. OSzK. K. = Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár. RÓMER: COMPTE-RENDU = Rómer F.: Résultats Généraux de mouvement archéologique en Hongrie. Congress international d'anthropologie et d'archeologie prehistoriques. Compte-Rendu de la huitieme session a Budapest 1876. (Bp. 1878.)

# A Magyar Vendéglátóipari Múzeum öt éve

A Magyar Vendéglátóipari Múzeum létrehozásáról a Belkereskedelmi Minisztérium 1965. évi október hó 15-i miniszterhelyettesi értekezlete döntött. Határozatában az értekezlet a Múzeum feladatát a következőkben jelölte meg: "... az értékes és nemes haladó hagyományok ismeretében fokozottan ösztönözze a szakmai társadalmat a jelen és a jövő feladatainak magasszintű megoldására és azok megbecsülése útján erősítse a hivatásszeretetet, a mesterségbeli önbecsülést, a pálya érdemes múltjának és perspektívájának tudatát." A határozat azt is kimondta, hogy későbbi időben indokolt a múzeumnak kereskedelmi és vendéglátóipari múzeummá való fejlesztése.

A múzeum Budapesten, a Várban, a volt Fortuna vendégfogadó műemléképületének földszintjén kapott méltó elhelyezést. Helyiségeinek átépítése kiállítási és munkahelyek céljára már 1966. januárjában megkezdődött s olyan ütemmel folyt, hogy még az év augusztusában megnyithatta első, látványos kiállítását.

Az építési munkák mintegy 750.000 Ft költséget igényeltek. Ezt az összeget a főhatóság: a Belkereskedelmi Minisztérium bocsátotta rendelkezésre. Az üzemeltetés első évi költségeit, valamint az első kiállítás megrendezésének fedezetét a vendéglátóipari vállalatok adták össze.

A múzeum működési feltételeinek végleges rendezése a belkereskedelmi és a művelődésügyi miniszterek közös rendelkezésével még szintén 1966-ban történt meg. Az e tárgyban kiadott 79/1966 (K.É.29.) Bk.M.-MM. számú együttes utasítás 6. bekezdése ugyanis leszögezi, hogy "A Múzeum fenntartásáról, fejlesztéséről és a működéséhez szükséges személyi és dologi feltételek folyamatos biztosításáról a Belkereskedelmi Minisztérium saját költ-

ségvetésének keretében gondoskodik". Az utasítás 9. bekezdése a múzeum állami költségvetésbe vételének időpontját 1967. január hó 1-ében jelölte meg.

A múzeumalapító határozat a vendéglátóipari szakma vállalatainak és dolgozóinak osztatlan lelkesedésével találkozott; benne félévszázados törekvésük beteljesedését látták. Ez volt az oka annak, hogy a rendelet megjelenése után közvetlenül megindult a szakma tárgyi emlékeinek áradata a múzeum felé: ajándékozások révén rövid idő alatt igen jelentőség mennyiségű és értékes muzeális anyag birtokába jutott. A gyűjtemények gyarapítását a vállalatok nem kis anyagi áldozattal is segítették: az ellenértékért felkínált tárgyak vásárlásához anyagi fedezetet is nyújtottak. Igy történt, hogy már működése első hónapjaiban az intézmény számára a legnagyobb próbatételt a begyűlt tárgyak állagmegóvásban való részesítése s raktározásuk feltételeinek megteremtése jelentette.

A múzeum tárgyi anyagának gyors gazdagodása lehetővé tette, hogy igen rövid idő alatt, alig néhány hónappal tényleges működésének megindulása után, 1966. augusztusában megnyílhatott első, a "Szemelvények a magyarországi vendéglátás történetéből"c. kiállítása, amelyet azután - a jelentkező szakmai ünnepi események és a politikai évfordulók által diktált ütemben - követtek a többiek.

1968-ban - az ENSz által idegenforgalmi évnek nyilvánított esztendőben - a budapesti FIJET kongresszus megnyitására rendeztük meg második, "Idegenforgalom és vendéglátás Magyarországon a XX. század közepéig" című kiállításunkat. A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére a KPVDSZ Művelődési Házában időszaki kiállítást rendeztünk "A vendéglátóipari dolgozók a munkásmozgalomban" címmel. Felszabadulásunk 25. évfordulója tiszteletére 1970. márciusának végén "Képek a szocialista vendéglátóipar fejlődéstörténeti időszakából"címmel nyitottuk meg újabb időszaki kiállításunkat. A Szakácsegyesületek Világszövetsége XIV. kongresszusa alkalmából - 1970. májusban -

ismét új kiállítást nyitottunk, ennek címe: "A magyar szakács- és cukrászmesterség múltjából" volt.

Az állandó, vagy időszaki kiállítások rendezése mellett jelentékeny vándorkiállítási tevékenységet is folytatott a múzeum, s ezekkel már a vidéket is törekedett felkeresni. 1966 és 1970 között vándorkiállításaink (melyek közül egyiket-másikat időszaki kiállításnak is minősíthetünk) a következők voltak:

1966. Székesfehérvárott: "Képek a vendéglátóipar történetéből.

1967. Budapesten, a Vendéglátóipari Technikumban: "Az étlap története".
Budapesten, a Pilvax Kávéházban: "125 éves a Pilvax".
Miskolcon, Siófokon és Nyíregyházán: "Képek a vendéglátóipar történetéből".

1968. Budapesten, az Észak-budai Vendéglátóipari Vállalat helyiségében, majd Nagykanizsán: "Az étlap története".

1969. Dunaújvárosban és Cegléden: "Vendéglátóipari dolgozók a munkásmozgalomban".
Nyíregyházán és Szombathelyen: "Az étlap története".
Veszprémben: "Képek a vendéglátóipar történetéből".

1970. Budapesten, a Vendéglátóipari Szakközépiskolában: "Vendéglátóipari dolgozók a munkásmozgalomban".
Budapesten, a Vendéglátóipari Szakiskolában: "75 éves a szakoktatás".
Szegeden, Zalaegerszegen és Dunaújvárosban: "Az étlap története".
Veszprémben: "Vendéglátóipari dolgozók a munkásmozgalomban".

A jelentkező igények szerint végrehajtott kiállítási program a

tárgyi anyag bőségén kívül jóütemű feldolgozó és kutató munkát is igényelt. Muzeológusaink és külső tudományos munkatársaink intenzíven kutatták a vendéglátóipar történetének egyes szakaszait. Munkájuk értékes eredménye 27 tudományos igényű dolgozat (melyekből 11-et első évkönyvünk közöl) s ezzel annak a szellemi bázisnak a kialakítása is, amelynek birtokában ismeretterjesztő tevékenységét sokrétűvé fejleszthette a múzeum. Muzeológusaink számos előadást tartottak a különböző szakfórumokon, s ezek közül - a múzeumalapítás célkitűzéseit tekintve - azokat tartjuk a legfontosabbaknak, amelyek a budapesti, a hódmezővásárhelyi, a soproni és a keszthelyi vendéglátóipari szakiskolában hangzottak el. Ezek, valamint a budapesti Vendéglátóipari Főiskola hallgatói a múzeumban tartott előadásoknak is állandó résztvevői, egyben szakkönyvtárunknak is rendszeres látogatói voltak. Könyvtárunkat egyébként a szakma sok dolgozója, továbbá a szakma történetével foglalkozó kutatók is rendszeresen látogatták. Működött múzeumbaráti körünk is, melynek tagjai - más tevékenységük mellett - időnként értékes munkasegítséget nyújtottak a tárgyi anyag kezelésében s a raktárrendezésben.

A múzeum iránti növekvő érdeklődést kihasználva, részben a kutatómunka fellendítése, részben az ismeretterjesztés anyagának szinesítése érdekében évente egy-egy pályázatot hirdettünk meg. A pályázatok témái a következők voltak:

1967-ben: "A vendéglátás az irodalomban és a zenében."

1968-ban: "A szocialista vendéglátóipar kialakulásának és fejlődésének története.

1969-ben: "Vendéglátóipari dolgozók a munkásmozgalomban."

A beérkezett pályamunkák igen jó anyagot eredményeztek s lényegében ezek tették lehetővé, hogy élvonalbeli művészek közreműködésével megkezdjük a szakmai témájú, de általános érdeklődésre is számottartó színvonalas irodalmi estjeink megrendezését. 1968-ban a Gundel étterem dísztermében "A vendéglátás az irodalomban és a zenében", 1969-ben múzeumunk Gobelin-termében "A

gasztronómia az irodalomban",és 1970-ben a Hotel Intercontinental nagytermében "A vendéglátás a zenében" címmel tartottuk meg ilyen típusú rendezvényeinket s ezek sikere a sorozat folytatására buzdít.

A múzeum jelentős közönségszolgálati tevékenységet is kiépített. Kölcsönzési lehetőségeivel nemcsak a szakiskolákat és szakvállalatokat segítette, hanem pl. a MAFILM-et, a TV-t, a HUNGEXPOt is. A kuwaiti és a milánói HUNGEXPO kiállításokon pl. az intézmény önálló interieur-részletekkel szerepelt, és nyújtott színvonalas propagandát idegenforgalmunk számára.

A múzeum munkájáról,kiállításairól bel- és külföldön több filmhíradó, TV és rádió-közvetítés, a szak- és napilapokban, folyóiratokban több, mint száz különféle tudósítás jelent meg. Színes kisfilmjét a MOKÉP forgalmazta. Az állandó kiállításokról színes nyomású leporellók készültek, hat nyelvű szöveggel, összesen 34.000 példányban. Ezeket az Idegenforgalmi Tájékoztató Szolgálat külföldi partnereihez is eljuttatta.A kiállításokról és egyes műtárgyakról készült képeslapok és másolatok ugyancsak nagyobb példányszámban keltek el.

A múzeum látogatóinak száma - bár az elmúlt két évben környékét az ott folyó közmű- és utcaburkolat-csere miatt alaposan feldúlták - évi 10.000 körül mozog. A kiállításokat jelenleg kb. felerészben külföldiek látogatják, ezeknek pedig kb. 80%-a nyugati turista. Propagandánk hiányait mutatják ezek az adatok. A hazai látogatók száma egy népművelő-propagandista munkatárs alkalmazásával nyilván jelentősen nőni fog, idegenforgalmi szerveink pedig a szocialista országok turistáinak a múzeumba irányításával tehetnének többet a látogatólétszám emeléséért.

A külföldi látogatók között a vendéglátóiparnak és az idegenforgalomnak sok prominens képviselőjét tartjuk nyilván, akik a múzeum szakmai jelentőségéről, tudományos és ismeretterjesztő tevékenységéről, ezek hatásáról igen elismerő nyilatkozatokat tettek, illetve jegyeztek fel a vendégkönyvben.

+ + +

A kép teljessége érdekében az eredmények mellett szót kell azokról a nehézségekről is ejteni, amelyek a viszonylag fiatal intézmény teljesítményének egyenletes fejlődését megnehezítették.

A múzeum rendelkezésére bocsátott épületrész - 300 $m^2$ kiállítási- és munkahely-terület, amelyet egy raktár céljaira kijelölt 100 $m^2$-es pincehelyiség egészít ki - igen hamar szűkösnek bizonyult. A korábbiakban már említettem, hogy a gyűjtemények rohamosan gyarapodtak; a gyors fejlődést az állomány tényszámai is meggyőzően bizonyítják. Ezek az 1970. év kezdetén a következők:

| | |
|---|---|
| Tárgyi gyűjtemény | 14.524 db |
| Általános dokumentáció | 23.751 db |
| Fotógyűjtemény | 2.533 db |
| Könyv | 1.796 db |
| Folyóirat | 744 db |
| Adattári anyag (tétel) | 615 db |
| Összesen: | 43.963 db |

A rohamos gyarapodás már 1968-ban raktártér-hiányt okozott, s így a múzeum addig intenzív gyűjtemény-gyarapító tevékenységét mérsékelni kellett. Időközben megállapítást nyert az is, hogy a pincehelyiségben elhelyezett raktár az anyag számára kellő biztonságot nem nyújt, mert a helyiség páratartalma - a megejtett vizsgálatok szerint - a megengedettnél jóval magasabb,s így állagveszélyeztető.Felügyeleti hatóságunk 1969-ben egy lakás szanálásával,illetőleg a múzeum számára való átengedésével sietett segítséget nyújtani,ez a területbővülés azonban csak a leggyorsabban pusztuló dokumentációs gyűjtemény biztonságba helyezéséhez volt elegendő. Sajnos a tárgyi anyag jó elhelyezésének feltételei még ma sincsenek meg. Kérésünkre a felügyeleti szerv intézkedett ugyan a múzeumépület tetőterének beépítésével keletkező új raktárterület kialakítására, azonban ennek tervei kapcsolódnak az egész épület műemléki felújításához, amelynek

tervei már szintén elkészültek, de a kivitelezésre még sor nem került.

Érdekes elvi problémával is találkoztunk a múzeum munkájának kialakítása során. Gyűjteményünk csoportosítása, raktári rendjének kialakítása olyan meggondolás alapján történt, hogy az ipartörténeti jellegű tevékenységet végző intézményünknél nem a hagyományos muzeológiai felosztás (régészet, néprajz stb.) szerint kell a gyűjteményeket rendezni, hanem a szakmai (ágazati) profilok szerint. Ez az elgondolás, valamint az, hogy tárgyaink értékét döntően nem azok képzőművészeti, iparművészeti, néprajzi, régészeti - vagy éppen nemesfém - értéke határozza meg, hanem kizárólag történeti jelentőségük - vagyis koruk és funkciójuk -, tartós vitát váltott ki. Különösen a gyűjteményben bőségesen előforduló numizmatikai tárgyak (többségük hazai és külföldi szakmai versenyek díjai, emlékei), továbbá a képzőművészeti alkotások (ezek általában nem jeles alkotóktól származó, de a mesterségbeli tevékenységet a különböző korokban hűen ábrázoló, tehát történeti emlékjelleget hordozó tárgyak) leválasztása és külön gyűjteményekként való kezelése kérdésében voltak eltérőek a vélemények.

A vitát a Művelődésügyi Minisztérium oldotta fel, amely 84.284/970.sz.leiratával jóváhagyta az intézményünkben kialakult gyűjtemény-csoportosítást (egységes tárgyi gyűjtemény - történeti dokumentációs gyűjtemény - segédgyűjtemények) állást foglalván a legjobban vitatott kérdésben is: "nem célszerű a nagyobb és több anyagféleséget magában foglaló csoportból a numizmatikai és képzőművészeti tárgyakat kiemelni".

További problémáink inkább a gyors fejlődés okozta nehézségek kategóriájába sorolhatók. Sok értékes és érdeklődésre számottartó anyagunk van a raktárban, több tér volna szükséges kiállításukhoz. A múzeumtól igényelt tevékenység jó ellátása némi létszámbővítést igényelne. Ilyen értelemben fogalmazta meg véleményét az a szakbizottság is, amely a múzeum tevékenységét 1969 nyarán részletesen vizsgálta.

+ + +

A múzeum életében, 1970 közepén jelentős fordulat következett be. Ekkor jelent meg ugyanis a belkereskedelmi és a művelődésügyi miniszterek újabb, a múzeumot érintő együttes utasítása(11/1970./K.É./Bk.M-MM), amely a múzeum nevét Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum-ra változtatta és a következők szerint szélesítette munkaterületét: "A múzeum gyűjtőköre a magyar kereskedelem és vendéglátóipar történetének az országban fellelhető tárgyi és dokumentációs emlékeire, valamint a magyar kereskedelem és vendéglátóipar történetével kapcsolatos emlékekre terjed ki".

A múzeum tevékenységének bővítését a kereskedelmi profillal ugyanazok az indokok vezérelték, amelyek a Vendéglátóipari Múzeum létrehívását is ösztönözték: a társadalmi igény, valamint a felügyeleti szerv előrelátó felismerése, amely a kereskedelem értékes hagyományainak feltárásával, történetének megismertetésével egy olyan dolgozó réteg foglalkozásbeli önbecsülését kívánja fokozottabb mértékben előmozdítani,amelynek munkáját sokszor indokolatlanul periférikus tevékenységként értékelik.

A múzeum következetes tudatformáló munkája hatékonyan hozzájárulhat a kereskedelem jelentőségére vonatkozó nézetek helyes kialakításához és ezzel ösztönzőleg hathat a kereskedelmi munka megbecsülésére.

Az átszervezett intézmény tevékenységét a Vendéglátóipari Múzeum működési tapasztalatai alapján, a múzeumok ügyrendi szabályzatában foglalt elvek és útmutatás szerint,az új profilnak megfelelő feladatokkal és célkitűzésekkel kívánja folytatni, felhasználva a fejlesztési koncepció által nyújtott lehetőségeket.

Borza Tibor

# A „Pendülő húrok" kiállításról

Az évről-évre megismétlődő Múzeumi Hónap nem kis gondot jelent muzeológusaink számára. A program kialakításánál ezért sokan a már sikerre számottartó rendezvények biztos útját követik. De sokan módolgatják az előbbrejutás lehetőségeit is: olyan kiállításokat terveznek, melyek magasszintű esztétikai, didaktikai követelmények teljesítésével bizonyítani tudják, hogy komplex rendezési elvekkel az ismeretterjesztés terén az eddiginél sokkal többet lehet nyújtani. Erre volt példa a kecskeméti Katona József Múzeum 1970. évi októberi kiállítása.

A múzeum három átalakított, fűthető terme alkalmas arra, hogy kisebb terjedelmű, de jelentős bemutatók számára megfelelő helyet adjon. Itt láttuk a pengetős hangszerek összefogott történetét ismertető kis tárlatot. Zenei szakemberek segítségével a múzeum igazgatóhelyettese: H. Tóth Elvira szerencsés kialakításban olyan összetett ismereteket közölt, melyek a társadalom és a művészet egyetemes történetében hasznos eligazítást adtak, s bizonyították egyúttal a módszer helyességét is.

A tárgyak bemutatását a Katona József Múzeum, a Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria tették lehetővé. Indításul - sakktáblaszerű elosztásban, szürke dobokra szerelt - 24 db nagyméretű fotó adott számot a különböző korai pengetős hangszerekről. "A hangszerek egyidősek az emberiséggel" - hirdette a felirat - "az ember korán felismerte a hangadás eszközeit, és a pengetős szerszámok hamar elterjedtek. A mai típusok több évezred eredményeiként alakultak ki". Az egyiptomi, görög-római használati tárgyakon ábrázolt pengetős zeneszerszámok másait megtaláltuk a fényképnagyításokon.

A második teremben a középkori, reneszánsz és barokk lantok bemutatása következett igen esztétikus muzeológiai módszerekkel. A vitrinek belsejét nemes anyagokkal: selyemmel, bársonnyal, posztóval borították, ezekre helyezték a nagyértékű, finommívű hangszereket. A termen belül a színek szépen harmonizáltak, az összképet egységessé tették, s a tárgyakat megfelelően kiemelték. Az egyik középkori anyagot bemutató vitrinben gyönyörű, gazdag ornamentikával díszített citera - a gazdag nemesség szórakozásának eszköze - mellett egyszerűségével, nemes formájával hatott a későbbi népi hangszer. Más vitrinekben a hangszerek képét a mellékjük helyezett ezüst és porcelán tárgyakon is megtalálhattuk. A falakon a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria e témához kapcsolódó festményeit csodálhattuk meg, másutt a vitrinek közelében, olasz mesterek képeiből - pl. Caravaggio műveiből - kinagyított részleteken tájékozódhattunk a korabeli lantgitár használatáról. A kiállítás talán legszebb darabja volt egy, az 1600-as évekből származó hatalmas, hosszúnyakú olasz chitarrone (basszuslant). Mellette egy domborított ezüsttálon és aranyozott fedeles poháron is megtalálható jelenet segítette a hangszer használatára vonatkozó elképzeléseinket. E teremben a felirat a látogatót a lant fejlődéstörténetéről igazította el. Itt állt az Iparművészeti Múzeum féltett kincse is: egy szépmívű reneszánsz láda, ill. kabinettszekrény is. A berakással gazdagon díszített szekrényke tagolt belseje szinte építészeti műremek, ajtaját két nagyobbméretű faintarzia díszíti: nőalakok lanttal a kezükben. Közelében a fekete bársony hamvas anyagán pompásan érvényesült két, gazdag elefántcsontberakású lant.

A terem együttese a régi századok szórakozásainak igen intenzív hangulatát keltette s ennek elmélyítését csak elősegítette a magnetofonról adott halk gitár-lant muzsika.

A főúri szórakozásokra való utalás mellett megtaláltuk az igénytelenebb polgári pengetős hangszereket is a teremben. Fehér nemezzel borított vitrinben fedeztük fel ezeket a XVII-XVIII. századi eszközöket theorba és mandorla néven, s az egyszerűbb tár-

gyakhoz illő háttér-anyag kiválasztása a változatos szemléltetés átgondoltságát bizonyította.

A harmadik terem a XIX-XX. századi időszakról számolt be. Láthatóan kedvelt volt ezekben az időkben a Lyra-gitár - a bemutatott pozsonyi példány ismertetett meg bennünket vele -, vitrinjében delfti porcelántárgyakon, továbbá ezüstszelencéken láthattuk ábrázolását. A Magyar Nemzeti Galéria nagyméretű képén: Orlai Petrich Soma Sapphojának kezében is látható volt a lant. Megtaláltuk Lotz Károlynak Kornélia számára festéssel díszített kis gitárját is a kiállításban. A biedermeier Nagy Károly Halászcsalád című - August Riedel után másolt - jelenetén a halász kezében érdekes formájú lantot tart.Ezzel a képpel arra is történt utalás,hogy dalai kísérésére a nép is szívesen használta a pengetős zeneszerszámokat, gitárokat.

Napjainkban hangsúlyozott a zene élvezete, és különösen a pengetős hangszerek használata. Igy hát - igen helyesen - kiállították egy vitrinben a ma használatos gitárokat is,sőt egy tárlóban láthattuk e hangszerek érdekes irodalmát is. S hogy mai művészeink is sok esetben fordulnak alkotó munkájukban a zenei témákhoz is, azt a Zenedélelőtt című színes gobelin - Makrisz Zizi munkája - példázta a kiállításban.

A nyitvatartás alatt vasárnap délelőttönként zeneműsor szórakoztatta a közönséget. A megnyitón a kecskeméti Kodály Ének- és Zeneiskola kórusának előadásában a Kalevala részletei hangzottak el, továbbá a város szimfónikus zenekara Kemény Endre vezetésével Corelli: g-moll concerto-ját adta elő. Egy alkalommal a hazai gitárművészek legjelesebbike:Szendrey-Karper László adott hangversenyt, máskor reneszánsz és barokk gitár-lant muzsikával a Benkő-együttes szerepelt.

A Kodály-Bartók évforduló záróakkordjaként rendezték ezt a kiállítást és hangversenysorozatot,amely sok látogatónak szerzett kellemes órákat. Meggyőződésünk, hogy a komplex ismeretterjesztés magasszintű példája volt.

+ + +

A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya minden évben nagy körültekintéssel jutalmazza meg az arra érdemesült muzeológiai feladatokat kiválóan teljesítő munkatársainkat. Felvetődik a kérdés: nem lehetne-e díjat kitűzni a Múzeumi Hónap legjobb, legtanulságosabb, legötletesebb kiállításaira is. A jól megoldott ismeretterjesztő rendezvény elismerése nagy erővel ösztönözné a hasonló feladatokon munkálkodókat. Az elbírálásban segítséget nyújthatnának szakembereink, akik a tárlatot látták, a rendezvényeken résztvettek. A Múzeumi Hónap idején a szakfelügyelők, előadók többet járnak vidéken, bírálatukról írásban is beszámolva segítséget adhatnának a Múzeumi Főosztálynak, mint felettes hatóságnak az arra érdemesek elismeréséhez.

Bizonyosak vagyunk abban,hogy ilyen versenyben a kecskeméti Katona József Múzeum "Pendülő húrok" kiállítása az elsők között szerepelt volna.

Telepy Katalin

# A szökőkút

Reggel korán indultunk. Gépkocsink kirobogott a fehérvári országútra, a Velencei-hegység északi részén fekvő pátkai ércbánya felé, ahol túlnyomórészben cinkércet, az úgynevezett szfaleritet, de itt-ott ólomércet,galenitet is fejtettek. A bányász színesércnek nevezi őket. Vegyi összetételük szerint szulfidok. Kénnek cinkkel és kénnek ólommal alkotott vegyületei.

A hegység alig 35 négyzetkilométer. Az utolsó két évtizedben az ország egyik érckutatásra kiszemelt területe. Éveken át térképezték a földtan, az ércbányászat, az egyetem szakemberei és a mélybe lehajtott fúrásokkal igyekeztek körülhatárolni a jelentősebb ércfekvőhelyeket, kikémlelni az elfeledett kőzettömegek földtani viszonyait.

Legnagyobb szenvedéllyel és a legerősebb kezdeményező tehetséggel Jantsky Béla folytatta a vizsgálatokat.Vaskos könyvben tárta szaktársai és a világ elé a változatos, földtani eseményekben gazdag évmilliós múltat.

A hegység magva ismeretlen mélységből felboltozódott, kihűlt és megmerevedett gránittömb. Több száz millió éves. A Föld ókorának szülötte. Kvarc, földpát és fekete biotit csillám alkotják. Mindhárom ásvány szilikát, vagyis az oxigénnek és a szilicium-

---

*Fejezet a szerző - a geológiai tudományok doktora - közeljövőben megjelenő, az ifjúság számára írt ismeretterjesztő könyvéből. Bemutatását folyóiratunkban példának szántuk egy "nehéz" tudományág ismeretének oldott-stílusú, hangulatos és éppen ezért hatásos tárgyalására.

nak a vegyülete. A kvarc tiszta sziliciumdioxid, a földpátban a szilicium és oxigénmolekulák aluminium, kálium, nátrium és kalcium atomokkal alkotnak vegyületeket. A biotitban vas és magnézium atomok is beépültek. A gránit felépítésében tehát a földkéreg leggyakoribb elemei vesznek részt.

A Velencei-hegység gránitja aránylag nem nagy tömegű. 6-7 km a kiterjedése az egyik irányban és kb. 15 km a másik irányban. Felszíni málladéka kitűnő gyümölcs és szőlőtermő talaj. A kőzetet alkotó földpát-ásványokból: az ortoklászból és oligoklászból, meg a csillámból a víz, a fagy, a napmeleg mállasztó hatására sok vas, kálium, nátrium, kalcium jut a gyökerekhez.

Ezt az először kialakult, nagymértékben kihűlt és megmerevedett alapgránit tömeget a későbbiek során hatalmas repedések, hasadékok szabdalták át, mert mélyen a földfelszín alatt roppant hegységalkotó mozgások zajlottak le.

A dolgok rendje szerint ekkor kezdődött a gránit földtani életének második menete. A kész gránittömeg hasadékaiban és repedéseiben a mélyből forró ásványos gőz- és gáztömegek törtek fel, érces oldatokat szállítottak a nyitott hasadékokba s ott lerakták fémvegyületeiket és ércesítették a már kihűlt anyakőzetet: a gránitot. Igy azután, amilyen mértékben felszakadtak ezek az óriás hasadékok, olyan mértékben nyílt lehetőség rövidebb és hosszabb, szélesebb és keskenyebb telérek keletkezésére.

Az érctömegek feltárása, a hegység keletkezésének kikutatása, Jantsky Bélának és a többieknek erőfeszítése telepített az ötvenes évek elején Pátka község határában a Kőrakás-hegyre egy aknát.

Eleinte keserves erőfeszítéssel folyt itt a munka,mert a bányászok a vízszint alá jutottak és amennyi vizet napközben kihúztak, éjjel ugyanannyi folyt utána. Végül kívülről, 30 méterrel a felszín alá tárnát hajtottak s így vezették el a vizet.De még 3 métert sem haladtak előre, amikor 50 cm vastag, vaskos gale-

nitből álló telért harántoltak. A galeniten kívül a telérben szfalerit, kalkopirit,fakóérc és antimonit is volt, sőt helyenként másodlagosan keletkezett vörös higanyérc: cinnabarit is. Imitt-amott a telér alapanyaga lila fluorit. "A szűk vágat végén tehát ott csillogott az első komoly bizonyíték,az első feltárt velencei érctelér" - írta Jantsky Béla.

Ma már villanyerőre berendezett, mintaszerű ércbányászat van itt. Ide törekszünk. Ez útunk végcélja, képzeletünket alakító, gyűjtőszenvedélyünket felszöktető kincsesbánya.

A bányairoda előtt tág kört írt le kocsink, azután megállott. Amint kiszálltunk, tovább indult. A sofőr árnyas helyet keresett a vakító napfényben.

Az ajtón az üzem mérnöke, Vígh István lépett ki, durva vászon kezeslábasban, szürke, fehértetejű bányászsisakban. Akkor derült ki, már ismerjük egymást. Meghallgatta kívánságunkat, azután barátságosan szétárta a karját.

- Magam viszlek a földalatti munkahelyre, csak öltözzetek át. Addig intézkedem.
- Egy-kettőre készen leszünk.
- Van időnk. Visszajövök értetek.
- Utána megtekintenénk a hányót.
- Lehet.
- És szeretnék Fürtös György bányatechnikussal beszélni. Úgy hallottam, ásványokat gyűjt.
- Majd velünk jön. Valóban van odahaza gyűjteménye.

Negyedóra múlva lefelé ballagtunk a lejtaknán. Lábunk alatt a csilléket felvonó acélkötél szaladt símán pörgő faorsókon. Síkos volt az út és meredek. A keskeny vassínek, amiken a csillék kereke futott, lépten-nyomon a lábam alá kerültek. Víz csöpögött mindenfelé. Apró harangkondulások, csengőjelzések irányították az érccel telt és üres kocsik jövését-menését.

Nem volt hosszú út, csak szokatlan. A szívem erősebben dolgo-

zott, a tüdőm fújtatott. A langyos, páratelt levegőben csorgott rólam a veríték.

A bányászsisak túlságosan kicsi volt, alig állt meg a fejem búbján. Folyton jobbra-balra billegett, kiszámíthatatlan mozgása idegesített és fárasztott. Társaim meg-megálltak, várakoztak rám, bíztattak. De bennem mindez nem hűtötte az elkeseredést. Az otromba gumicsizmákban mereven, nehezen mozgó lábam izgalommal és gonddal töltött el.

Váratlanul széles, barlangszerű üreggé tágult a lejtakna. Lentről integettek. Sápadt fény viaskodott a fekete semmivel, amiben az egész környezet feloldódott. Újból szólt a jelzőcsengő. Megérkeztünk a friss fejtés helyére. Kifújom magam és körülnézek.

Noiszen! Hol van itt ásvány? Szürke, vizes, törmelékkel borított világ ez. Barátságtalan a napsütésből érkező szemnek. Nagyobb szikladarabok, éles tarajú, merev, kemény anyag mindenfelé. Ez lenne az érc, amiért idejöttünk? Egyáltalán, hol csillan itt érc ebben a sárvilágban? Ebben a sívár pokolban?

Megtapogatom csupasz kezemmel az egyik heverő kőkoloncot. Jéghideg, éles, felsérti a tenyerem, és csurom víz. Barátságos hang szólal meg mellettem.

- Tessék csak kissé félreállni!

Hosszú, fekete gumicső van az ember kezében. Valahol csap csikordul. A gumicső hirtelen megmerevedik és előrevágódik. Éles vízsugár tör a környező szikladarabokra és sisteregve mossa tisztára azokat. Csak úgy repül szerteszét az iszap, az apró kőszilánk.

Közben lámpákat emelnek a magasba. Félhomály dereng. Egy gumikabátos ember hajlik előttem a kőzetgarmada fölé. Kiemel és kezembe nyom egy darabot. Fehér kvarc mezők ragyognak rajta, köztük fényes, csokoládébarna szfaleritfoltok tűnnek elő. Nehéz a kő. Alig bírja a kezem. Feltekintek.

- Ez a mi ercünk, - mondja a bányavezető mérnök. A cinkérc, a szfalerit, kvarcos telérkitöltésben.

- Különös.

- Mi különös volna benne?

A törésfelületen a feketésbarna ércfoltokat fehér kvarchurkok körítik. A valóságban persze az ércfoltok mogyorónyi, diónyi, vagy akár tojás nagyságú szfalerittömegek, amelyeket köröskörül fehér kvarc burkol.

- Ezért nevezik kokárdás ércnek. Az ércesoportok úgy ülnek a kvarccsokrok közepén, mintha száz és száz apró kokárdából állna a telér.

- Rendkívül szép darabok. Kész kiállítási példányok. Kövesedett kokárda-halmazok. Pompás dolog hazavinni, - örvendezek.

- Nem mindennapos előfordulás. De ezen a részen van belőle. Most kell vinni, amíg van.

A külvilág zölden emelkedő erdői, a napsütötte hegyoldalak sokféle természeti szépséget takarnak. Odafenn, a csúcsok és szakadékok felett felhők úsznak. Idelent, a tapogatódzó lámpafényben gyűjtőútunk első értékes példányait válogatjuk.

- Gyerünk - mondja a mérnök. Itt már takar mindent, mert vízzel kell öntözni a szikladarabokat, hogy a robbantás után ne maradjon por. A kőzetpor megtámadja a bányász tüdejét és idővel szilikózist és tüdőrákot okoz.

- Ezek a kiválogatott darabok bizony súlyosak.

- Majd külvilágra szállítja a csille. Odafent, az érchányó oldalán százával hever a kokárdás érc és a kvarctelér fehér törmeléke. A napfényben könnyebb a válogatás.

Igaza volt. Az irodán ledobtuk nedves ruhánkat és rögtön a fehéren elnyúló hányóra mentünk. Nem volt magas és nem volt meredek. Könnyű rajta le és felmászkálni, követ forgatni, keresgélni. Az előző napon futóeső mosta tisztára minden egyes darabját. Tíz lépésről láthattam, felbecsülhettem és számontarthattam a nagyobb érces tuskókat. Fejem fölött, a hányó tetején csattogtak a csillék a talpfákon, szállították az ércet a hányó végi-

be, ahová teherautók álltak az ércgurító alá. Ezt a helyet is átkutattam. Húsz-harminc kilós, remek példányok is akadtak. Formázni sem kellett őket. Úgy, ahogy voltak, kiállítási szekrénybe, vagy külön dobogóra kerülhettek.

Elfogott a gyűjtő jólismert, régi érzése. Volt kiállítási anyag bőven. Akár ajándékba is adhattam, vagy cserébe, más bányahelyek ásványaiért. Az út mentén kis pocsolyák tükrén csillogott a Nap. A tegnapi zápor maradékain. Ezekben öblítettem tisztára a darabokat, azután egy csomóba hordtam valamennyit. Amikor mindent átkutattam, ide tértem vissza. Ki kellett válogatni a javát. Valamennyit nem vihettem magammal. Harmincat-negyvenet raktam egy sorba.

Sok. Újra kezdem a "selejtezést". Ez vizsgálati anyag a fiókos gyűjtemény számára. Tudományos dokumentáció. A másik az érckiállításba kerül, amaz a Velencei-hegység szekrényébe. Ezt azért viszem el, mert tündérien szép példány, az pedig, a sor végén, ritka megjelenési forma.

Azután megmérgesedtem. A sofőröm is dörmögött. Nem bírja a kocsi. Igy, ilyen lelki küzdelmek között raktuk be a kövek háromnegyed részét. De ma is meg vagyok győződve, hogy azért azt a tömött, súlyos szfaleritet a sor végéről mégiscsak el kellett volna hoznom. Most is sajnálom, ha eszembe jut.

Az autó útrakészen állt. Vége a kirándulásnak. Fürtös György bányatechnikus száll be a kocsiba s máris indulunk.

Kocsink amolyan otthonos ásványgyűjtő klubbá változik. Újdonsült barátunk útikalauzként viszi a szót. Egy sereg régi történetet mesél el az életéből, mintegy feltérképezi a múltját, amit ásványgyűjtéssel töltött. S belevonja előadásába a tájat, ahol esztendők hosszú sorát morzsolta el s ezután már nem is szakad el innét.

- Magam építettem a házam. Még az ablakát, ajtaját is én gyalultam, vasaltam. Valóságos botanikus kert keríti. De azért,

távolabb a háztól, van kacsa, liba, disznó; magam kapálom a kukoricámat, magam kötözöm a paradicsomot, szőlőt.

Mokány ember. Erélyes és tevékeny. Ezermester lélek szorult bele. A tanult ember eszével irányítja napjai folyását. És a lelkesedése, munkabírása határtalan.

- A fenyőfa árnyékában szökőkutam van. Beton medencéje, vízsugár szöktető csöve.

Elgondolkozik. Magában latolgatja a beszéd folytatását. Azután csak ennyit mond:

- Majd meglátod.

A kocsi a ház tűzfala mellé farol. Egyszerű léckerítés nyílik. Tágas kert, tisztára sepert út, növendék fák, virágágyak.

De ezt mégsem vártam volna! A szökőkút,formás tavacska közepén, vízsugarakat dob a levegőbe és a vízcseppek átlátszó, csúcsba futó kvarckristályok liliputi felhőkarcolóira hullanak vissza.

Több tucat, újjnyi hosszú kristály. Az újjat merőlegesen, az ég felé emelve gondolom mértékegységnek. Soha ilyet! Mert az üvegszerű kristálycsúcsok között okkerszínű, símalapú, gyufásskatulyánál is nagyobb földpátok, valódi ortoklászok várják felfedezésüket.

- Nem sajnáltad ezeket a ritkaságokat betonba ágyazni? Ember! Megőrültél!

- Tessék beljebb kerülni. Van odabent is, a vitrinben.

- Jó, jó. Sőt, annál jobb. De én azért mégis megrólak.

- Hát nem ez a legszebb hely? A szökőkút vizsugarában?

- Nem! Ezeknek múzeumban a helyük. Nem is hagyom itt őket. Megveszem az egész szökőkutat és kiszedjük a betonból a legszebb példányokat.

- Bandi bácsi, ezt nem komolyan mondod?

- Fellázadok! Hogyne mondanám komolyan. Hamarosan újból lejövök finom acélvésőkkel a zsebemben.

- Hát jó, - adja meg magát a házigazda. Nyilván még most sem veszi komolyan a merényletet.

Tágas, derűs verandára tessékelnek. A végső meglepetés itt éreszt arra, miféle ember is az, akinek a fedele alatt állunk. A hatalmas ablakszárnyak alatt üvegszekrényekben, üvegpolcokon művészi sorokba elrendezve ásványok százai. Hazai, külföldi lelőhelyekről, mindenféle fajta.

Legyőzve a meghökkenést, sorra szemügyre veszem a gyűjtemény egyes darabjait, ritkaságait, pompás, egyedülálló példányait. A fehérre meszelt falakon félméteres kristályrajzok.

Széket tolnak elém. A nyugodt szemlélődés, ámult felkiáltások, a megértésben testvéri osztozkodás következnek. Valóban van itt fennőtt kvarc és szabad földpát kristály. A velencei gránitnak rokoni változatából: a pegmatitból.

Valamikor, év-százmilliókkal ezelőtt, a gránit izzó kőzetanyagából könnyen illó vegyületek váltak külön és ezek az ásványképző elemekkel telített forró gázok, gőzök és oldatok olyan nagy mennyiségben torlódtak a hasadékokban és üregekben, hogy ott hatalmas kristályok halmazából álló kőzetet hoztak létre. Ezt a kőzetet nevezi a szakember pegmatitnak.

A Velencei-hegység pegmatitja kvarcot és földpátokat, - ortoklászt és oligoklászt - tartalmaz, olykor deciméteres kristályokat. Tanulságos beszélgetés ez mindkettőnknek. Egy kedves délután méltó befejezése.

Most csendes, személytelen mosolyával belép a háziasszony, Fürtös barátom felesége.

- Tessék átfáradni a konyhába. Egy kis halászlére. Szegényes, dehát nem tudtam, hogy jönnek.

- A magam borára, - invitált Fürtös György is. A lugasban termett szőlőből.

Szabadkoztunk, de csak tisztességből, mert farkas éhesek vagyunk. Letelepszünk a konyha ebédező részébe. Fehérre sikált fenyőfaasztal mellé. Az ablak, a fal tele van rakva virággal. Odakünn

alkonyodik. A vacsorahangulat mennyei segítséget nyújt a beszélgetésre.

- Bandi bácsi, - szól újdonsült barátom - láttad az ásványaimat. Nem múzeumot akarok én. A magam kedvére gyűjtöm. És tudod, hogyan gyűjtöttem azokat a kvarc és földpát kristályokat?

- Mondd csak.

- A kőfejtő gránitmurvájából rostáltam. Nyári szabadidőmben és vasárnaponként. Kimállott példányok. Azért tökéletesek és nem töröttek.

- Komisz munka lehetett.

- Az volt. Nem egyedül csináltam. Egy barátom segített. Autók elektromos berendezését szereli. Ő is ásványgyűjtő.

Poharamat a lámpa felé emelem. Mögé rejtem meghatottságomat. Nem csecsebecsét gyűjtő széplelkek ezek. A kis szoba asztalán Sztrókay Kálmán egyetemi tankönyve az ásványokról és Koch Sándor kötete Magyarország ásványairól győztek meg erről. Egy villanyszerelő. És ásványokat gyűjt.

- Nyaranként az ő kocsiján jártuk a bányahelyeket.

Szünetet tart. Igyekszik szavakba foglalni azt, amit érez. Azután megszólal.

- Úgy gondolom, nagy dolog az, amiben fáradsz. A Földtani Intézet százéves centenáriumára összegyűjteni mindazt, ami hazánk ásványvilágát mutatná be az ide sereglő külföldi szakembereknek. Nemzeti ügy! Ne csak könyvből ismerjék, mi rejtőzik a hazai földben.

Tűnődik. Koccintunk. Poharát óvatosan maga elé helyezi. Újból megszólal.

- Ha visszamegyünk a verandára, odaadok mindent, amit a kiállításra érdemesnek tartasz. Jó helyen lesz. Sőt! Ott lesz igazán jó helyen. Ha elkészül a kiállítás, majd megnézem. Legyen nekem is minek örülni, ha viszontlátom őket.

- De én nem kölcsönbe viszem. Végleges kiállítás lesz az.

- Én is úgy gondolom. Véglegesen adom.

Jeles nap ez a mai. Mindezt bizony szeretettel és örömmel halljuk. Olyan természetes beszéd ez itt, a konyha baráti melegén, a bortól és barátságtól csillogó szemek hangulatában. Ahol országos dolognak tartják az ásványgyűjtést és ajándékozást. A Velencei-hegység ásványvilágával törődést.

S ettől kezdve Fürtös György nemcsak magának, nekünk is gyűjtött. És akkor sem szólt egy szót sem, amikor valamelyik téli napon ráálltunk a szökőkút jegére és szemre vettük a legszebb kristályokat. Maga véste ki, adta kezünkbe. Kérdezetlen is tudtuk, búcsúzik tőlük.

A jég beszakadt a kettőnk súlya alatt. Bokán felül jeges vízben topogtunk. De együtt, egyetértésben, fejeztük be ezt az újfajta, különös gyűjtést.

Tasnádi Kubacska András

Az UNESCO októberi ülésén foglalkozott a műtárgyvédelem időszerű kérdéseivel: titkos ásatások, tilalmas műtárgyexport, fokozottabb vámellenőrzés, kívánatos kulturális cserekapcsolatok, a "kincsek"-re való veszélyes rálicitálások stb. voltak a konferencia fő témái (Connaissance des Arts 1970. okt.).

"Ha a világ minden múzeuma összefogna, az emberek a művészet segítségével jobban megértenék egymást." Ez az ideológiai formula megtette első lépéseit: New Yorkban 1970. november 12-én megkezdett tanácskozások sorozata jelzi a World Museum Fund (Múzeumi Világ Alap) megalakulásának ceremóniáját. Általános téma: "A holnap múzeumai és a mai társadalom". A Világ Alap igazgatója, egy kiváló "csendes amerikai", W. A. Cartwright, nagy adag optimizmusról tett tanúságot annak ellenére, hogy a nyár folyamán európai körútján csalódásokkal teli tapasztalatokra tett szert. Cartwright elgondolásait a következőkben összegezhetjük: a világ múzeumai súlyos krízisen esnek át, a művelődni vágyók ostromolják, a művészek elpártolnak tőlük, a politikusok pedig elhanyagolják. A múzeumok, mint a világ kulturális örökségének őrzői, továbbra is csak ez örökség konzerválását végzik, holott feladatuk lenne egyre inkább nagyobb szerep vállalása a társadalmi életben, így elsősorban a vizuális nevelésben, amit egyetemlegesen teljesíthetnek, mint maga az irodalom. A Múzeumi Világ Alap évenként egy millió dollárral szeretne rendelkezni "keresztes hadjárata" céljaira, aminek hármas feladata lenne: a tudományt szolgálni, a népművelést előmozdítani, az emberiség kulturális öntudatát serkenteni. Az Alap négyféle anyagi forrásra számít: magukra a múzeumokra, az ipari és magán mecénásokra, a kormányokra és végül a múzeumok látogatóira. Cartwright csaló-

dásai nem is annyira a franciaországi, angliai és olaszországi felelős múzeumi vezetők szkepticizmusából erednek, hanem inkább az elaggott előítéletű törvényhozókéből. Igaz,hogy az Alap terveiben azok az elképzelések is szerepelnek, amelyeket az ICOM már meg is valósít, vagy feladatának tekint. Egyébként az Alap támogatná az ICOM-ot e feladatok ellátásában.

Thomas Hoving, a New York-i Metropolitan Museum igazgatója, helyeselve Cartwright elképzeléseit, még tovább megy: "Azt hiszem tanúi vagyunk egy olyan előzmény nélküli mozgalomnak,amely megteremti a múzeumok és művelődési intézmények internacionáléját. Előre látom, hogy két vagy több múzeum közösen vesz meg és birtokol műtárgyakat. Nem arra törekszenek majd, hogy kinek a tulajdonában és hol vannak a műtárgyak: elkezdődik az a folyamat, hogy a világ művészetét nem lehet ezentúl egyoldalúan gyarmatosítani."

Az alakuló gyűlésen egyébként nemcsak szoros értelemben vett múzeumi témák, hanem egyéb világproblémák is szóba kerültek,így "Túléli-e az ember önmagát?", "A természettudományi múzeumok szerepe a városias társadalom öntudatának felébresztésében a természeti környezetben való jobb élésre" stb. Számítások szerint egy ilyen múzeumbaráti és múzeumokat támogató Internacionálé tagjainak számát már az induláskor két millióra becsülhetjük. Cartwright végül hozzátette: "mindenki,akit már untat, fáraszt és csalódásba ejtett a Múzeum, az mozgalmunknak máris potenciális támogatója." (Connaissance des Arts 1970.nov.)

Egyre-másra visszatérő probléma nemcsak nálunk,hanem világszerte is, a múzeumi belépődíjak fenntartása vagy eltörlése. Az ingyenes múzeumlátogatás elvének győzelme látszik feltűnedezni. A csatározások azonban még korántsem fejeződtek be: érvek vannak mellette, de ellene is.

Angliában például legújabban az állami múzeumokban a kiállítások csak belépőjegy ellenében látogathatók. A kormánynak ez a

döntése hatalmas vihart keltett, amely hírlapi tiltakozásokban nyilvánult meg, de itt-ott felbukkant helyeslő vélemény is. Bár a múzeumok és a könyvtárak számára megajánlott költségvetési összeg az utóbbi évtizedben a tízszeresére emelkedett, mégis ez intézmények helyzete egyre romlik: a ráfordítások 80%-a jut munkabérre, 10% igazgatási költségekre s csak a fennmaradó 10% a szerzeményezésre. A londoni Times-hez küldött levelek jól szemléltetik a közvélemény reagálását:"Sok áldozatot hoztunk azért, hogy közoktatásunk ingyenes lehessen, ezek után szükséges-e az, hogy fizessünk a múzeumok és könyvtárak használatáért, amikor ezek tulajdonképpen logikus folytatásai a közművelődésnek? - Különféle lehetőségek és eszközök vannak ahhoz, hogy a múzeumok bevételét fokozzuk; a belépődíj azonban csak az egyik jövedelmi forrás lehet. - A Louvre-ban és a firenzei Uffizi-képtárban az ingyenes látogatási napokon akkora a csődület, hogy a képeket nem lehet látni. - Tegyenek egyetlen napot fizetővé azok számára, akik a képeket nyugodt körülmények között szeretnék megszemlélni. - Hagyjanak meg mindenesetre egyetlen napot a héten ingyenesnek. - Miért ne lehetne egy egész hónapot ingyenessé tenni, egyet a turisztikai holtszezonban, mondjuk februárt vagy márciust. - Az autósztrádák ingyenesek, a múzeumok azonban nem: furcsa korszak! - Ha a látogatótól kér a múzeum anyagi támogatást, akkor legalább a múzeumok is igyekezzenek szolgáltatásaikon javítani, különben a látogatók száma bizony csökkenni fog! - A tulajdonképpeni probléma mindig az, hogy a közönséget mi módon lehet a múzeumhoz közelebb vinni. - Három lényeges álláspontot kell védelembe venni: 1. a belépődíjakból kizárólag csakis a múzeumok gazdagodhatnak; 2. hetenként kétszer mindenki gyönyörködhessék azokban a kincsekben, amik saját tulajdonai is; 3. a tanulóifjúság és a művészeti egyesületek, társulatok tagjai mindenkor ingyen léphessenek be a kiállításokba (ahol számos műtárgy múzeumba kerülése az ő érdemük). - Nincs híjával az iróniának, ha látunk egy műgyűjtőt, amint fizet azért, hogy a nemzetnek adományozott képet időnként megnézhesse."
Egyébként a londoni Tate Gallery vezetősége és igazgatója: sir Norman Reid, nyilvánosan kifejezte ellenzését a kormány rendelkezésével szemben.

A New York-i Metropolitan Museum egyik legnépszerűbb részlegében, a Cloisters-ben, bevezették azt a formulát, hogy mindenki fizessen annyit, amennyit akar, de valamit fizessen a belépésért. Az ennek következtében előálló deficit az 1970-71. évadra az előrejelzések szerint másfél millió dollárra emelkedik még akkor is, ha minden látogató átlag egy dollárt fizet (Connaissance des Arts, 1971. jan.).

A francia múzeumok és műemlékek látogatottsága hihetetlen mértékben emelkedett, elsősorban a már eddig is jól ismert és frekventált helyeken. Először panaszkodnak a látogatók a magas belépődíjak miatt. A látogatottság emelkedése évek óta tartó folyamat, amelyet a turisztikai tömegmozgalom eredményez. A belépőjegyek ára miatti panasz azonban új jelenség: Franciaországban a Louvre, Versailles és minden állami múzeum három frankban állapította meg a belépődíjak árát. Az ingyenes múzeumlátogatás érdekében mozgalom indult meg, ennek fokozatos bevezetését tervezik. Jelenleg az a helyzet, hogy az állami múzeumokban három ingyenes látogatóra 5 fizető jut, s ha eltörölnék a belépődíjakat, akkor mintegy 15 millió frank jövedelemtől fosztanák meg a múzeumokat; ez olyan összeg, amit a múzeumok sehonnan nem tudnának pótolni.

Olaszországban az államtól függő múzeumok egy részében már bevezették az ingyenes látogatás elvét: az 1966-67-68. évi statisztikák szerint a nem ingyenes múzeumokban a fizető látogatók száma kissé csökkent, viszont a nem fizetőké (diákok stb.) valamelyest emelkedett. Ugyanakkor az ingyenes múzeumokban a látogatottság lényeges módon: 3-ról 7 millióra emelkedett. Olaszország múzeumpolitikája arra irányul, hogy korlátozott mértékben tartsák fenn a fizetett belépést olyan helyeken, ahol a biztonság és a műtárgy- vagy műemlékvédelem szempontjait fokozottabb mértékben kell érvényesíteni, viszont kedvezni kell a kisebb, a forgalomtól távolabb eső kulturális helyeknek; meg kell szüntetni az ún. nagy múzeumok zsúfoltságát elsősorban úgy, hogy műtárgyaikat szolgáltassák vissza eredeti helyükre; propagandát kell kifejteni azirányban, hogy szervezett turizmussal a holt-

idényben (télen) is látogassák a múzeumokat (Connaissance des Arts, 1970. okt.).

Varsó után (Wilanów-kastély) Essen a második város a világon, ahol plakátmúzeum létesült. A művészet ún. utcakölykéből, a plakátból kereken 15.000 darabot szerzett be a német plakátmúzeum. Ez a gyűjtemény kétszáz év anyagát öleli fel, áttekintést adva arról, hogy miképpen verbuválta a "nagyérdemű közönséget" a cirkusz, a varieté, a film, a sport, a művészet, a gazdasági élet és nem utolsó sorban a politika. A legértékesebb példányok az 1875-1908 közötti francia plakátok. A cirkusz világát 500 lap képviseli, ezek 1880-1920 közöttiek. Tematikus kiállításokat rendez a múlt év októberében megnyílt múzeum. Felkérték a vállalatokat, hogy hirdetményeiket, plakátjaikat küldjék el a múzeumnak, ezeket azonnal lefényképezik, kívánatra az eredetieket visszaküldik; a színes diákat kompjuterbe táplálják, így mindenkor a propagandisták, művészettörténészek, szociológusok és más érdeklődők rendelkezésére állhatnak. Az értékes példányokat különleges raktárba helyezik. A múzeum egyik osztálya tudományosan dolgozza fel a "plakátügy" nemzetközi kérdéseit, ezek lehetnek a politikai propagandára, a vallási-misszionáriusi tevékenységre, a művészet különböző ágaira vonatkozóak. Különös figyelmet érdemelnek azok a plakátok, amelyek a nemzetközi megbékélést és megértést szolgálják (Weltkunst 1971. jan. 1., Deutsche Kulturnachrichten 1970. Heft. 12.).

Jakabffy Imre

## Az Országos Múzeumi Tanács újjáalakulása

Az Országos Múzeumi Tanácsot létrehívó 167/1966. (M.K. 20.)MM. számú miniszteri utasítás a Tanács elnökének és tagjainak megbízatását 3 évben határozta meg. Az utasítás megjelenésekor kinevezett személyek megbizatása 1970-ben lejárván, a művelődésügyi miniszter újra megállapította a Tanács személyi összetételét. Ez a következő:

A Tanács elnöke: Dr. K o r e k J ó z s e f, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatóhelyettese.

A Tanács tagjai:

Á c s M i k l ó s n é, a Népművelési Intézet igazgatója,

Dr. A r a d i N ó r a, az MTA Művészettörténeti Kutató Intézete igazgatója,

B a l o g h I s t v á n, a Szakszervezetek Országos Tanácsa osztályvezetője,

Dr. B o d ó L á s z l ó, az Országos Pedagógiai Intézet főigazgatóhelyettese,

Dr. C z é r e B é l a, a Közlekedési Múzeum főigazgatója,

C z i n e g e I s t v á n n é, a Fővárosi Tanács VB Népművelési Főosztályának osztályvezetője,

Dr. C s i c s a y I v á n, a Pest megyei Tanács VB elnökhelyettese,

Dr. C s i k a i L á s z l ó, a Központi Múzeumi Igazgatóság igazgatója,

Dr. Csillag Ferenc, a Hadtörténeti Múzeum főigazgatója,

Dr. Dömötör János, a Tornyai János Múzeum igazgatója,

Esti Béla, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója,

Éri István, a Veszprém Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója,

Dr. Fitz Jenő, a Fejér megyei Múzeumi Szervezet igazgatója,

Dr. Fülep Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója,

Dr. Garas Klára, a Szépművészeti Múzeum főigazgatója,

Dr. Gerevich László, az MTA Régészeti Kutató Intézete igazgatója,

Dr.Hoffmann Tamás, a Néprajzi Múzeum főigazgatója,

Dr. Horváth Tibor, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóhelyettese,

Dr. Illés László, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója,

Dr. Kaszab Zoltán, a Természettudományi Múzeum főigazgatója,

Dr. Merényi Ferenc, az Crszágos Műemléki Felügyelőség igazgatója,

Dr.Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója,

Dr.Radocsay Dénes, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója,

Sarkadiné dr. Hárs Éva, a Baranya megyei Múzeumi Szervezet igazgatója,

Dr. Szentléleky Tihamér, a Vas megyei Múzeumi Szervezet igazgatója,

T a r j á n y i S á n d o r, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója,

Dr. T á l a s i I s t v á n, az ELTE tanszékvezető tanára,

Dr. T ö l t é s i I m r e, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa osztályvezetője,

Dr. T u r c s á n J ó z s e f n é, a Közalkalmazottak Szakszervezete főelőadója,

Dr. U j s z á s z y K á l m á n, az Országos Református Gyűjteményi Tanács ügyvezető elnöke.

Az újjáalakult Tanács első ülését 1971. évi február hó 9-én tartotta. Napirendi anyagát e kötetünk 3. oldalán közöljük.

A múzeumi területet érintő új jogszabályok

A Művelődésügyi Közlöny 1971. január 8-i számában a következő múzeumi területet érintő jogszabályok jelentek meg:

1. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1050/1970. (XII. 20.) számú határozata a Közlekedési Múzeum országos múzeummá nyilvánításáról.

A Kormány e határozata alapján a Közlekedési Múzeum 1971. január 1-étől kezdődően országos múzeumként működik.

2. A művelődésügyi miniszter 17/1970. (XI. 20.) MM. számú rendelete a muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról intézkedő 2/1965. (I. 8.)MM. számú rendelet módosításáról.

E módosító rendelet 1. §-a létrehozta a helytörténeti múzeumok körét, mint a múzeumok ötödik, új típusát.

A rendelet 2. §-a - a muzeális emlékhelyekről szóló 103/1970.

(M.K.2.) MM. számú utasítással összhangban - módosítja a 2/1965. (I. 8.) MM. számú rendelet 17. §-át a muzeális emlékhelyek vonatkozásában.

A rendelet 3. §-a kiegészíti a 2/1965. (I. 8.) MM. számú rendeletnek a 21. §-át, kimondva azt az új rendelkezést, hogy a rendelet alapján létesített muzeális közgyűjtemények (helytörténeti gyűjtemények, üzemi gyűjtemények és szakgyűjtemények) nyilvánosan csak abban az esetben mutathatók be, ha erre a területileg illetékes - a módosító rendelet 3. §-ában megjelölt - tanácsi művelődésügyi szakigazgatási szerv engedélyt adott.

A rendelet 4. §-a a kiviteli bizonylat kiállításáért fizetendő szemledíjak mértékét változtatta meg oly módon, hogyha a műtárgyat alkotója kiállításon történő bemutatás céljából kívánja külföldre vinni, a fizetendő szemledíj - függetlenül becsértékétől - tárgyanként 5.- Ft.

## A Néprajzi Múzeum kiállítása Helsinkiben

A Finn Nemzeti Múzeum és a Néprajzi Múzeum baráti kapcsolata és tudományos együttműködése több évtizedes múltra tekinthet vissza. Még a múlt század végén, Vikár Béla finnországi tanulmányútja egyik eredményeként létesült kapcsolat révén értékes finn gyűjtemény került a Néprajzi Múzeumba. Ennek az immár 80 esztendeje kialakult együttműködésnek századunkban sem szakadt vége, eredményei közül azonban ezúttal csupán két nagyobbszabású tárgycsere megvalósítását említem. Az intézmények egymásközti kapcsolatán kívül, természetesen gyümölcsöző személyes kapcsolatok is jöttek létre. Muzeális anyag vendégkiállítására most került sor első ízben. A kiállítás előkészítéséhez,megvalósításához szükséges keretet a magyar-finn kulturális egyezmény munkaterve adta. A Néprajzi Múzeum népművészeti jellegű anyagot válogatott össze és állított ki Helsinkiben.

A kiállítás megtervezésében, anyagának összeállításában több szempontot kellett figyelembe venni. Mindenekelőtt azt, hogy ilyen jellegű múzeumi kiállítás még nem került a finn közönség elé, tehát rá kell tudnia mutatni a magyar népművészet leglényegesebb vonásaira, azonkívül azt, hogy a finn közönségben élnek elképzelések a magyar népről, kultúrájáról, művészetéről, ezeket azonban jórészt az idegenforgalmi propaganda formálta s középpontjába a hortobágyi és a bugaci puszta került. Kiállításunkkal, a bemutatásra kerülő anyaggal hozzá akartunk járulni a felvilágosító tevékenységnek a sikeréhez, amelynek az a célja, hogy a pusztai romantikát háttérbe szorítsa és kultúránkról igazabb, a valódi értékeket megmutató képet formáljon. Kiállításunk összeállításakor arra törekedtünk, hogy minél több olyan tárgyat tartalmazzon, amely stílusa, minősége és kora révén alkalmas népművészetünk európaiságának érzékeltetésére. A bemutatott XVIII. századi, XIX. század eleji tárgyak rá tudtak mutatni azoknak a történeti stílushatároknak legfontosabb vonásaira, amelyek a magyar népművészetet is befolyásolták, inspirálták. Ugyanakkor azokra a keleti hatásokra is igyekeztünk rámutatni, amelyek Európa más területein nem jutottak érvényre, valamint olyan sajátos területére a népművészetnek, mint ami nálunk az ún. pásztorművészet.

A Finn Nemzeti Múzeum régi finnugor kiállítása helyett új finnugor kiállítást készít elő. A régi kiállítás lebontásával megürült helyiségek közül tudott hármat a magyar népművészeti kiállítás számára rendelkezésre bocsátani. A helyiségek alaprajza kellő időben birtokunkban volt, tehát a terveket elő lehetett készíteni. A rendezés munkáját nehezítette, hogy nagyon kevés vitrinnel lehetett számolni, azok sem a mi anyagunk bemutatására készültek. Szövegeinket és feliratainkat finn nyelven írtuk, hogy az előállításukat meggyorsítsuk, hiszen még svédre is le kellett fordítani őket, miután Helsinki a kétnyelvű városok közé tartozik.

Kiállításunk ideje egybeesett a Finn-Magyar Társaság 20 éves jubileumával. Megnyitására akkor került sor, amikor a jubileumi

ünnepségekre magyar kulturális küldöttség érkezett Finnországba. A kiállítást Dr. Nils Cléve, a Finn Nemzeti Múzeum igazgatója nyitotta meg, utána én tartottam előadást a magyar népművészetről. A megnyitón szép számmal jelentek meg a finn tudományos és kulturális élet képviselői. A kiállítás két hétig, október 8-22 között állt a finn közönség rendelkezésére. Az ismeretek bővítése és a kiállítás mondanivalójának könnyebb megértése végett előadásom szövegét sokszorosítva meg lehetett kapni.

Kodolányi János

## Hírek hazai kiállításokról

Az 1970. évi Múzeumi Hónap jelentős történeti kiállítással kezdődött: a budai Várpalotában nyílt meg a Magyar-lengyel kapcsolatok ezer éve című bemutató. A lengyel közönség májusban Krakkóban nagy érdeklődéssel fogadta a hasonló témájú kiállítást, s Budapesten is igen sokan csodálták meg a legjelentősebb lengyel és magyar gyűjteményekből összeállított anyagot. Első ízben került sor ilyen nagyszabású, ünnepi eseményre a két ország múzeumai között.

Az európai történelemben kivételesnek tekinthető jelenség a két állam népeinek ezer éves jószomszédi viszonya. Az Árpádok és Piasztok dinasztikus kapcsolatától kezdve bemutatta a kiállítás az Anjouk uralkodásának korszakát és a reneszánsz idejét, mely a két ország barátságának is aranykora volt. A krakkói múzeumi gyűjtemények gazdag anyaga szemléltette a lengyel humanizmus virágzó tudományos, kulturális életét. Báthory, Sobieski és II. Rákóczi Ferenc korának a két országban őrzött dokumentumait most együtt láthattuk és jelentős emlékanyag reprezentálta a mindkét országban fellángoló nemzeti függetlenségi harcok fejezeteit. Kosciuszko és a magyar jakobinusok, Mickiewicz és Petőfi, Bem és

Kossuth nevei fémjelzik a magyar-lengyel fegyverbarátságot. Az I. világháború,a közös érdekű antifasiszta harc nehéz korszakának bemutatása után - a két ország barátságának szimbólumaként - a magyar-lengyel barátsági és együttműködési szerződés aláírásának képével zárult a méltán sikert aratott kiállítás.

Ugyanebben az időben lengyel népművészeti bemutatót is rendezett a Néprajzi Múzeum a Magyar Nemzeti Galériában. Örömmel fogadtuk a kiállítás alkalmából Budapestre érkezett lengyel múzeumi küldöttségét is, amely a magyar kollégák májusi, Krakkóban tett látogatását viszonozta.

Az Iparművészeti Múzeum a Budapesti Művészeti Hetek és a Múzeumi Hónap rendezvénysorozatában vett részt Az ötvösművészet remekei című kiállításával. A témaválasztást az is indokolta,hogy a múzeumnak nem volt állandó ötvösművészeti kiállítása, s októberben jó alkalom nyílt gazdag ötvösgyűjteménye bemutatására.

Ez alkalommal a raktárakban levő pompás és nemzetközileg is elismert ötvösműveket állították ki: a nemesfém műalkotások magas művészi és technikai színvonalú darabjait és híres ötvösmesterek válogatott alkotásait, 1500-tól 1900-ig.

A kiállítás nemcsak az Iparművészeti Múzeum ötvösgyűjteményének keresztmetszetét adta, hanem a legnemesebb iparművészeti ág 400 éves technikai és esztétikai törekvéseivel is megismertette a látogatót.

Nagy érdeklődést keltett a Magyar Nemzeti Galériában rendezett, az Egyházi gyűjtemények kincseit bemutató kiállítás is.

Az állam és az egyházak közös törekvése, hogy a magyar történelem és művészet szempontjából igen jelentős egyházi műtárgyállományt együttes munkával a szakemberek és a közönség számára hozzáférhetővé tegyék. A bemutató ezt a törekvést és eredményeit jelezte, de lehetőséget adott az egyes egyházak sajátos stílusalakulásainak,iskoláinak összehasonlítására is, jelentős művelődéstörténeti tanulságot nyújtva.

A bemutatott anyag a gótikától a XIX. század közepéig szemléltette az egyházi művészetet. Több, eddig nem értékelt, kallódó műtárgyat láthattunk a kiállításon, melyek a szakemberek előtt is csak az elmúlt években váltak ismeretessé. Érdekességként állítottak ki néhány olyan egyházi vonatkozású alkotást, mely a mai magyar művészethez kapcsolódik.

A közönség nagy tetszéssel fogadta a kiállításon - a magyar munkákon kívül - az egyházi gyűjteményeinkben őrzött olasz, német, orosz, görög műkincseket.

1970. novemberében Gyöngyösön nyílt nagyszabású állandó kiállítás: A Mátra címmel. A hegység múltja és élővilágának története tárul fel e kiállításon. A Mátra földtani viszonyait, kőzeteit, ásványait a hegység bányáiból előkerült leletek körvonalazzák. A táj élővilágának múltjáról őscápák maradványai, hatalmas növények lenyomatai tanúskodnak. Nagy érdeklődés kíséri a mammutcsontváz bemutatását, mely egyedülálló az országban. A hegység mai növénytakaróját, állatvilágát bemutató összeállítások mellett hatásos figyelemfelkeltő részletek élénkítik a kiállítást: mátrai tájakról színes, vetített képek, érdekes diorámák.

Örömmel üdvözöljük ezt a bemutatót azért is, mert természettudományi kiállításunk igen kevés van és a múzeumokra e téren sürgető ismeretterjesztési feladatok várnak.

A Központi Múzeumi Igazgatóság vándorkiállításainak választéka is természettudományi témájúval bővült a közelmúltban: Öröklődés és változékonyság címmel 11 tablóból álló kiállítást készítettek a Természettudományi Múzeum és a KMI munkatársai. A rendezők törekvését legjobban érzékelteti a kiállítás egyik szövegrészlete: "Milyen lesz a gyermekünk - kérdezik egymástól a fiatal házasok. Miért olyan sokfélék a virágok? Hogyan lesz a vadállatból házi haszonállat? Miért barna a búzaszem? Ezekre és hasonló kérdésekre akar válaszolni az örökléstan tudománya, amióta Mendel apát a kolostorkert borsói és virágai között öröklődési törvényszerűségeket vélt felfedezni". Az örökléstan a kö-

zönség előtt kevéssé ismert, nem könnyű téma, melynek kutatása során napjainkban is új eredmények születnek. Az aktuális kérdéskör szemléletes közvetlen bemutatásával a természettudományi ismeretterjesztést jól szolgálja a kiállítás, megkönnyítve az oktatási, művelődési intézmények munkáját.

A két példányban elkészített vándorkiállítást már eddig is sok intézmény kölcsönözte. Közművelődési hasznosítását igyekezett elősegíteni két rendezvény: a budapesti iskolák biológia szakos tanárainak külön bemutattuk a kiállítást, hasznos eszmecserét és vitát folytatva az oktató-nevelő munkában való felhasználásának lehetőségeiről. Januárban a Textilipari Dolgozók Szakszervezetében rendeztük meg bemutatóját, amelyen az ország minden részében dolgozó kultúrfelelősök vettek részt.

Az elmúlt év végén emlékezett meg a világ Friedrich Engels születésének 150. évfordulójáról. Ebből az alkalomból a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum kiállítást rendezett a Szépművészeti Múzeumban, a nagy teoretikus életének és igen jelentős munkásságának áttekintését adva. Múzeumi bemutatása után a kiállítás most vándorkiállításként járja az országot. A kiállítás sikerét jelzi, hogy pl. a Pesterzsébeti Vasas Művelődési Központban több mint 12 ezren tekintették meg.

A vándorkiállítások után egy vendég-bemutató sikerére hívjuk fel a figyelmet. A kaposvári Rippl Rónai Múzeum A somogyi hímzés című kiállítását mutatta be az Iparművészeti Múzeumban a budapesti közönségnek. Napjaink folklór-reneszánsza is indokolta a bemutatót, mely a gazdag somogyi népművészet egyik híres ágát tette ismertebbé szép tárgyi anyaga alapján, a XIX. század elejétől egészen az 1950-es évekig, a viselet teljes elhagyásának idejéig.

Érdemes lenne tovább folytatni a vidéki kiállítások fővárosi bemutatását, várjuk ehhez a múzeumok javaslatait, ötleteit.

Czakó Gabriella

## Személyi változások a múzeumok vezetésében

W e i n e r  M i h á l y n é, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója 1970. október hó 1-ével nyugalomba vonult.

Dr. R a d o c s a y  D é n e s t, a Szépművészeti Múzeum osztályvezetőjét 1970. november hó 1-i hatállyal az Iparművészeti Múzeum főigazgatójává,

H o r v á t h  B é l a muzeológust 1971. január hó 1-i hatállyal az Esztergomi Vármúzeum igazgatójává,

R o s n e r  G y u l a muzeológust 1971. január hó 1-i hatállyal a Béri Balogh Ádám Múzeum igazgatóhelyettesévé,

Dr. S z e g e  B á l i n t o t 1971. január hó 1-i hatállyal a Néprajzi Múzeum adminisztratív igazgatójává

nevezték ki.

## Múzeumi dolgozók kitüntetései
(1970. IX. hó - 1971. II. hó.)

A NÉPKÖZTÁRSASÁG ELNÖKI TANÁCSA

Dr. F é l  E d i t n e k, a történelmi tudományok kandidátusának, a Néprajzi Múzeum tudományos főmunkatársának, eredményes munkássága elismeréséül,

Dr. T a k á t s  G y u l á n a k, a Somogy megyei Múzeumi Szervezet igazgatójának, 60. születésnapja alkalmából, irodalmi és közéleti tevékenysége elismeréséül

a MUNKA ÉRDEMREND arany fokozata kitüntetést
adományozta.

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTER

az 1970. évi Országos Múzeumi Hónap alkalmából, eredményes munkásságuk elismeréséül

B á r d o s i J á n o s n a k, a szombathelyi Savaria Múzeum muzeológusának,

Dr. B ö k ö n y i S á n d o r n a k, a Magyar Nemzeti Múzeum tudományos főmunkatársának,

Dr. E r d é s z S á n d o r n a k, a nyíregyházi Jósa András Múzeum tudományos főmunkatársának,

É. T a k á c s M a r g i t n a k, a Veszprémi Bakonyi Múzeum muzeológusának,

Dr. G e r g e l y A r t u r n é n a k, a debreceni Déri Múzeum muzeológusának,

G u l y á s K l á r á n a k, a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárosának,

H o r n E m i l n e k, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum muzeológusának,

H o r v á t h E r n ő n e k, a szombathelyi Savaria Múzeum tudományos főmunkatársának,

K a r á t h J ó z s e f n e k, a Magyar Nemzeti Múzeum fényképészének,

Dr. K o ó s J u d i t n a k, az Iparművészeti Múzeum osztályvezetőjének,

M a r o s á n L a j o s n é n a k, a Néprajzi Múzeum osztályvezetőhelyettesének,

N a g y G y u l á n a k, az orosházi Szántó Kovács Múzeum igazgatójának,

Dr. S o ó s Á r p á d n a k, a Természettudományi Múzeum tudományos főmunkatársának,

T ó t h F e r e n c n e k, a makói József Attila Múzeum igazgatójának

a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

B a r l a y L á s z l ó n é n a k, a Központi Múzeumi Igazgatóság főelőadójának,

B e g i t t e r Á g o s t o n n é n a k, a Természettudományi Múzeum preparátorának,

B e s s e n y e i V e n d e l n e k, a pécsi Janus Pannonius Múzeum restaurátorának,

B o r i s z J ó z s e f n e k, a Szépművészeti Múzeum villanyszerelőjének,

B.u c s á n y i K á l m á n n a k, a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum restaurátorának,

E g y e d J á n o s n a k, a Természettudományi Múzeum múzeumi munkaerő besorolású dolgozójának,

Dr. F a z e k a s J á n o s n é n a k, a Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumi Szervezet adminisztrátorának,

Özv. F e k e K á l m á n n é n a k, a Magyar Nemzeti Múzeum hivatalsegédjének,

K o v á c s I s t v á n n a k, a Szolnok megyei Múzeumi Szervezet múzeumi munkaerő besorolású dolgozójának,

M o l n á r L a j o s n a k, a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet hivatalsegédjének,

N a g y S á n d o r n a k, a Néprajzi Múzeum szakmunkásának,

S t r i f l e r J á n o s n é n a k, a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet adminisztrátorának,

T a j t h y G y u l á n a k, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum fényképészének,

T ó t h I l o n á n a k, a Békés megyei Múzeumi Szervezet gazdasági előadójának,

V o g y e r á k M á r i á n a k, az Iparművészeti Múzeum előadójának,

Zelina Miklósnénak, a Borsod megyei Múzeumi Szervezet gondnokának

a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetést adományozta;

Batári Ferencet, az Iparművészeti Múzeum osztályvezetőjét,

Berta Istvánt, a veszprémi Bakonyi Múzeum muzeológusát,

Királyházi Jenőt, a Bács-Kiskun megyei Múzeumi szervezet hivatalsegédét,

K. Kovalovszky Mártát, a székesfehérvári István Király Múzeum muzeológusát,

Makay Lászlót, a kisvárdai Vármúzeum vezetőjét,

Molnár Lajost, a Csongrád megyei Múzeumi Szervezet hivatalsegédjét,

Dr. Passuth Krisztinát, a Szépművészeti Múzeum muzeológusát,

Szlankó Istvánt, a Tiszaföldvári Tiszazugi Múzeum igazgatóját

DICSÉRETBEN részesítette.

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTER

az Országos Honismereti Konferencia alkalmából, eredményes tevékenységük elismeréséül

Bencsik Jánosnak, a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum igazgatójának,

Hadnagy Lászlónak, a Veszprém megyei Múzeumi Szervezet csoportvezetőjének,

R o s n e r G y u l á n a k, a Tolna megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettesének,

T ó t h J á n o s n a k, a jászberényi Jász Múzeum igazgatójának

a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT
kitüntetést adományozta.

Az 1970. évi nívójutalmak kiadása

A Közalkalmazottak Szakszervezete és a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya által közösen biztosított nívójutalmak kiadása 1970-ben a Múzeumi Hónap alkalmával történt meg. A jutalomban részesített múzeumi dolgozók a következők:

a) kategória (jelentős tudományos munkáért, amely akadémiai vagy más díjban vagy jutalomban nem részesült)

Dr. B ó n i s É v a osztályvezetőhelyettes, Magyar Nemzeti Múzeum 4000.- Ft

S z u j k ó n é dr. L a c z a J ú l i a osztályvezető, Természettudományi Múzeum 4000.- Ft

b) kategória (kiváló eredményű gyűjtőtevékenységért)

Dr. F i t z J e n ő megyei múzeumigazgató, Fejér megyei Múzeumi Szervezet 4000.- Ft

Dr. J á n o s s y D é n e s osztályvezető, Természettudományi Múzeum 4000.- Ft

c) kategória (a tartalom és a megjelenítés tekintetében egyaránt kiemelkedő színvonalú kiállítás megrendezéséért)

Dr. B á n d i G á b o r aspiráns, Baranya megyei Múzeumi Szervezet (megosztott díj) 2000.- Ft

Dr. Burger Alice osztályvezető, Magyar Nemzeti Múzeum (megosztott díj) 2000.- Ft

Dr. Fülep Ferenc főigazgató, Magyar Nemzeti Múzeum (megosztott díj) 2000.- Ft

Dr. Kiss Attila osztályvezető, Baranya Megyei Múzeumi Szervezet (megosztott díj) 2000.- Ft

Dr. Ferenczy László osztályvezető, Keletázsiai Művészeti Múzeum (megosztott díj) 2000.- Ft

Dr. Horváth Tibor főigazgatóhelyettes, Keletázsiai Művészeti Múzeum (megosztott díj) 2000.- Ft

Dr. Horváth Vera muzeológus, Keletázsiai Művészeti Múzeum (megosztott díj) 2000.- Ft

d) kategória (a múzeumi ismeretterjesztésben hatásos új módszer kezdeményezéséért)

Dr. Bodgál Ferenc muzeológus, Borsod megyei Múzeumi Szervezet 4000.- Ft

Kaposvári Gyula megyei múzeumigazgató, Szolnok megyei Múzeumi Szervezet 4000.- Ft

e) kategória (a műtárgyállomány védelme terén nyújtott kimagasló teljesítményért)

Kiadására megfelelő javaslat nem érkezett.

+ + +

Tájékoztatásul közöljük, hogy a Múzeumi Közlemények 1970-ben három kötetben jelent meg.

+ + +

TARTALOM:

A múzeumokban folyó tudományos munka helyzete, feladatok az MSzMP KB tudománypolitikai irányelveinek teljesítésében . . . . . 3
Dömötör János: Felszólalás az országgyűlésen . . . . . 17
Joachim Ave: A múzeumpedagógiai munka a Német Demokratikus Köztársaságban . . . . . 23
Berta István: A "Nemzedékek" kiállítás megrendezéséről . . . . . 28
Mészáros Márta: Az 1969.évi szakmai felmérés néhány tapasztalata II. . . . . 42
Albertini Béla: Múzeumi Hónap 1970. . . . . 50
Nagy Dezső: A munkás sport- és természetjáró mozgalom hagyományairól . . . . . 63
Stefaits István: Pince-kőtár a váci múzeumban . . . . . 86
Virágh Dénes: Az ásatások geodéziai felmérésének fejlődése . . . . . 90
Borza Tibor: A Magyar Vendéglátóipari Múzeum öt éve . . . . . 122
Telepy Katalin: A "Pendülő húrok" kiállításról . . . . . 130
Tasnádi Kubacska András: A szökőkút . . . . . 134
Külföldi folyóirat szemle . . . . . 144
Hírek, események . . . . . 149

**INHALT:**


Lage der wissenschaftlichen Arbeit in den Museen; Aufgaben in der Erfüllung der Parteileitsätze . . . . . 3

D ö m ö t ö r, J.: Eine Äusserung im Parlamente . . . 17

A v e, J.: Museumspädagogische Aktivitäten in der Deutschen Demokratischen Republik . . . . . 23

B e r t a, I.: Veranstaltung der Ausstellung "Die Generationen" . . . . . 28

M é s z á r o s, M.: Auswertung einiger statistischen Angaben über die Mitarbeiter unserer Museen (II.) . . . . . 42

A l b e r t i n i, B.: Der Musealmonat 1970. . . . . 50

N a g y, D.: Traditionen der Sport- und Touristenbewegung der Arbeiterschaft . . . . . 63

S t e f a i t s, I.: Keller-Lapidarium im Museum in Vác . . . . . 86

V i r á g h, D.: Die geodesische Abmessung der Ausgrabungen . . . . . 90

B o r z a, T.: Fünf Jahre des Ungarischen Gastbewerbemuseums . . . . . 122

T e l e p y, K.: Die Ausstellung "Erklingende Saiten" . . . . . 130

T a s n á d i K u b a c s k a, A.: Der Springbrunnen . . . . . 134

Ausländische Zeitschriftsrevue . . . . . 144

Nachrichten, Begebnisse . . . . . 149

## E SZÁM MUNKATÁRSAI

Dömötör János, a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum igazgatója,

Joachim Ave, tanügyi tanácsos, Német Történeti Múzeum "Iskola és Múzeum" Munkacsoport, Berlin (NDK),

Berta István, a veszprémi Bakonyi Múzeum muzeológusa,

Mészáros Márta, a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának főelőadója,

Albertini Béla, a Központi Múzeumi Igazgatóság Propaganda Csoportjának munkatársa,

Nagy Dezső, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum muzeológusa,

Stefaits István, a váci Vak Bottyán Múzeum igazgatója,

Virágh Dénes, az MTA Régészeti Kutató Intézetének mérnöke,

Borza Tibor, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum főigazgatóhelyettese,

Telepy Katalin, a Magyar Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársa,

Tasnádi Kubacska András, a Magyar Állami Földtani Intézet osztályvezetője,

Jakabffy Imre, az Iparművészeti Múzeum főkönyvtárosa,

Kodolányi János, a Néprajzi Múzeum főigazgatóhelyettese,

Czakó Gabriella, a Központi Múzeumi Igazgatóság Propaganda Csoportjának munkatársa.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI sokszorosítójában. 2677/71 - Budapest
Felelős vezető: Fehérvári Tibor
Megjelent 900 példányban. Terjedelem: 14,7 A/5 ív
+ 2 lap műnyomó melléklet